

МАРИНА МИТРЕВСКА - АНТОН ГРИЗОЛД- ВЛАДО БУЧКОВСКИ
ЕНТОНИ ВАНИС- СВ.ЏОН

ПРЕВЕНЦИЈА И МЕНАЏИРАЊЕ НА КОНФЛИКТИ

-СЛУЧАЈ МАКЕДОНИЈА-

The background features a complex abstract design in various shades of blue. It includes several overlapping, thick, light-blue circular bands that resemble interlocking rings or thick lines. These are set against a background of thin, dark blue lines that form a grid or a series of parallel paths, some of which are curved. The overall effect is dynamic and modern, typical of a contemporary book cover design.

**Марина Митревска
Антон Гризолд
Владо Бучковски
Ентони Ванис**

**ПРЕВЕНЦИЈА
И МЕНАЦИРАЊЕ НА КОНФЛИКТИ
-СЛУЧАЈ МАКЕДОНИЈА-
*(НОВА БЕЗБЕДНОСНА ПАРАДИГМА)***

СКОПЈЕ
2009

Финансиски поддржано од:

Фондација Институт отворено општество-
Македонија

FOUNDATION ФОНДАЦИЈА
OPENING ИНСТИТУТ
SOCIETY ОТВОРЕНО
INSTITUTE ОПШТЕСТВО
MACEDONIA МАКЕДОНИЈА

Издавач:

Бомат графикс – Скопје

Рецензенти:

проф.д-р Петар Атанасов
проф. д-р Влатко Цвртила

Лектура и коректура:

м-р Жанет Ристоска

**Графичка подготовка,
дизајн и печат:**

Бомат графикс – Скопје

CIP Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

316.485.6(497.7)
327.5.008.1/.2(497.7)

ПРЕВЕНЦИЈА и менаџирање на конфликти : случај Македонија : (нова
безбедносна парадигма) / Марина Митревска ... [и др.]. - Скопје :
Бомат графикс, 2009. - 240 стр. : илустр. ; 24 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон главите. - Регистар

ISBN 978-9989-2660-5-8

1. Митревска, Марина (автор)
а) Кризен менаџмент - Македонија

COBISS.MK-ID 77257226

СОДРЖИНА

Предговор	5
Вовед	9

Глава 1.

Нова безбедносна парадигма	17
---	-----------

1. Променливата природа на безбедноста: безбедносната парадигма после Студената војна	17
2. Проучување на концептот за безбедност	23
3. Дефиниција на поимот и терминологија поврзана со безбедноста	29
3.1. Национална и државна безбедност.....	31
3.2. Меѓународна и глобална или универзална безбедност	33
4. Систем на национална безбедност	35
5. Безбедносни механизми и инструменти	38
6. Форми на обезбедување меѓународна безбедност	40
6.1. Модел на конфликт	40
6.2. Модел на соработка	41
6.3. Меѓународни безбедносни системи	42

Глава 2.

Од менаџирање со кризи до превенција на конфликти	57
--	-----------

1. Од менаџирање со кризи до превенција на конфликти: промена во парадигмата.....	57
2. Менаџирање со кризи наспроти превенцијата на конфликти	59
3. Појавувањето на превенцијата на конфликти.....	62
4. Концепциска еволуција на превенцијата на конфликти.....	63
4.1. Основата на Повелбата на ООН за превентивна акција	64
4.2. Премин од реакција кон превенција.....	65
4.3. Самитот на Советот за безбедност и Агендата за мир	66
5. Панорамата по Студената војна: неуспех да се превенира	69
6. Превентивно распоредување.....	74
6.1. МИНУРЦА и Централноафриканската Република.....	75

7. Критиките за превенцијата на конфликти	77
---	----

Глава 3.

Превенција и разрешување на конфликтите во Република Македонија.....85

1. Социо-економски, политички и етнички премиси во македонското општество по независноста	85
2. Потеклото на тензиите помеѓу албанската и македонската заедница во Република Македонија	92
3.Развојот на конфликтот во Република Македонија (од латентна до активна фаза)	110
4. Напорите на македонската држава за разрешување на конфликтот.....	117
5. Медијација (посредување) на меѓународната заедница	132
6. Охридскиот договор: главни точки и имплементација	148
6.1. Имплементација на Охридскиот рамковен договор.....	151
6.1.2. Образование.....	159
6.1.3. Употреба на јазиците	160
6.1.4. Децентрализација.....	161
6.1.5. Посебни собраниски процедури.....	164
6.2. Предизвици од и кон Охридскиот рамковен договор.....	164

Глава 4. 173

1. Анализа и заклучоци за конфликтот во Република Македонија	173
--	-----

Прилози 203

1. Призренска декларација.....	205
2. Охридски рамковен договор.....	207

Список на крајенки 221

Литература 223

Индекс 235

Белешка за авторите.....239

ПРЕДГОВОР

Во нашата научна средина се појавува книга како оваа што ја имате пред себе: ***Превенција и менаџирање на конфликтѝ: случај Македонија***, напишана од македонски и странски универзитетски професори. Токму таа реткост заслужува неколку објаснувања.

Целта на објавувањето на оваа книга е преку анализа на случувањата во Република Македонија во 2001 година, да се направи обид да се одговори на прашањата што се случи тогаш и да се потенцира значењето на потпишаниот Охридски рамковен договор за европската иднина на Република Македонија. Имено, од генезата на настаните и вкупната анализа за можните причини за конфликт во Република Македонија, се извлекува пост-фестум процена за тоа што се случи пред и што се случуваше во Македонија во 2001 година.

Одговор на овие прашања се обидовме да најдеме преку анализа, комбинирање на теорија и студија на случај и комбинирање на теоретски и практични пристапи, односно, резиме на постојната теорија и комбинирање со нашите практични искуства.

Преку разговори (интервјуа) за основните перспективи на Македонците и Албанците, со претставници на меѓународни организации, меѓународни експерти и македонски и албански политичари, се нуди производ кој низ призма на научни факти ја анализира 2001 година.

Во овој проект, кој е реализиран со поддршка на „Институтот Отворено општество“, се констатирали научените лекции од теоријата и практиката во решавањето на конфликти, преку што се дава придонес кон дефинирање на моделот на решавање на ваков тип конфликти, воедно придонесувајќи кон зајакнување на стабилноста, не само во Република Македонија, туку и пошироко во регионот.

Во интерес на сеопфатна анализа вклучивме и двајца странски еминентни универзитетски професори. Проф.д-р Антон Гризолд, освен како научник и истражувач на безбедноста во меѓународните односи, својата теориска мисла и истражувачки достигнуања успеа и практично да ги покаже и да ги реализира за време на својот мандат како министер за одбрана на Република Словенија, од 2001 до 2004 година. Неговото учество во овој проект, преку неговата

способност за теориско анализирање и расветлување на сите аспекти на состојбите во меѓународната безбедносна средина, во време кога загрозувањето на безбедноста е доста комплексно, и дава посебно значење на книгата во барањето на одговорот на прашањата зошто се случи конфликтот во 2001 година и што тоа значеше за безбедноста, интегритетот и суверенитетот на Република Македонија.

Д-р Ентони Ванис ни помогна со неговите научни истражувања на теоријата за конфликти, кои, секако претставуваат основа за одговор на прашањето, или дилемата: што се случи во Република Македонија во 2001 година: конфликт или војна?

Свој придонес во реализирањето на овој проект даде и проф.д-р Владо Бучковски. Предност на оваа книга е тоа што проф.д-р Владо Бучковски допира директно до суштината на предметот кој се фокусира, пред сè, во напорите на македонската држава за разрешување на конфликтот, партиципирајќи во Владата на Република Македонија како нејзин министер за одбрана. Исто така, тежински е и делот кој се однесува на неговата улога како претседател на Владата на Република Македонија, од 2004 до 2006 година, во имплементацијата на Охридскиот рамковен договор. Ова, секако е уште една причина зошто е ова вредна книга: искуството на авторот Бучковски во менаџирањето на конфликтот и имплементацијата на Охридскиот рамковен договор е од големо значење и придонес за идното градење на безбедна Македонија.

Идејата за овој труд е моја. Истражувајќи ги причините за конфликтот, дојдов до идеја да направиме анализа во која ќе се вклучат повеќе автори, каде што секој од свој аспект ќе даде придонес во расветлувањето на причините за конфликтот. Токму затоа, заедно со останатите автори се обидовме научно и со многу аргументи, на македонската, но и на пошироката јавност да им понудиме научна вистина за она што ни се случуваше во критичната 2001 година. Несебично, бескомпромисно, со силата на научни факти, со цитати од еминентни професори, аналитичари и политичари, да докажеме дека *„џрејџио чудо – македонската оаза на мирот на Балканот“* во таков сплет на социо-економски, политички и етнички премиси не успеа да го избегне конфликтот. Но затоа, пак, сега имаме втора шанса, која само со брзата имплементација на Охридскиот рамковен договор, ќе не доведе до демократски напредок и до продлабочување на човековите и етничките права во Република Македонија.

Им изразуваме благодарност на рецензентите **проф.д-р Пејар Аџанасов, професор на Институтот за социолошки и политичко правни истражувања, проф.д-р Влајко Церџила, професор и декан на Факултетот за политички науки во Загреб**, за нивната стручна и искрена поддршка за објавувањето на оваа книга.

Изразуваме голема благодарност на фондацијата **Институтот остворено општество-Македонија**, кој го помогна овој проект и публикувањето на оваа книга на македонски и на албански јазик.

Авторите и натаму остануваат благодарни за сите добронамерни сугестии, што ќе ги имаме предвид за евентуално ново издание.

Скопје, февруари 2009 година   **Проф.д-р Марина Мишевска**

ВОВЕД

Постои речиси универзален договор според кој превенцијата е иоприфатлива од лекувањето и стратегиите за превенција мора да се насочат кон корениите на причините за конфликтите, а не само кон симптомите на насилството (Анан, 2000: 5)

Превенцијата на конфликти е концепт кој поддржува бројни стратешки политички акции кои се обидуваат да го спречат избувнувањето, ескалацијата или враќањето на насилниот конфликт. Наспроти дипломатскиот и воениот пристап кон превенцијата, широко е дебатирано дека развојната работа може да биде ориентирана кон потенцирање на корениите на конфликтите на тој начин, што регион или држава склони кон конфликт ќе бидат способни да го избегнат почетокот или ескалацијата на насилниот конфликт. Авторите на книгата на оваа варијанта гледаат како на *структурална превенција* и имајќи го предвид нејзиното концептуално преклопување со развојот и градењето на мирот, ние тоа го разгледуваме и го анализираме низ повеќе аспекти.

Имено, во контекст на повеќето анализи за причините за конфликтот во 2001 година во Република Македонија, денес, сосема оправдано, повторно се поставува прашањето: *Дали Република Македонија во 2001 година се соочи со реална криза која ѝ беше најважноста, со основна цел дезинтеграција на самата држава?*

Особено значајна улога во решавањето на конфликтот во 2001 година имаше меѓународната заедница. Таа имаше активна страна во решавањето на конфликтот во Република Македонија и, оттаму, ја менуваше неговата првобитна матрица и динамика. Во таа смисла, НАТО, ЕУ и ОБСЕ, од една страна, и македонската, како друга страна на овој конфликт, извлекоа мошне полезна и поучна лекција. Од македонскиот пример за релативно успешна превенција произлезе генералната лекција и за меѓународните и за домашните актери, а тоа е дека превенцијата на конфликтите не може да се прикаже како формула која на површина ќе ги залечи проблемите, а во суштина ќе ги остави отворени длабоките политички (етнополитичка мобилизација, корупција, криминал), економски (неразвиеност, невработеност, недостаток од инвестиции, нелегална трговија), социјални (сиромаштија, низок стандард) и безбедносни (нелегално поседување и трговија со оружје, нелегална трговија со луѓе) причини за конфликтите. Пресекот на состојбите

во Македонија пред и по конфликтот од 2001 е очигледен пример за тоа.

Македонскиот конфликт заврши со политичко решение. Граѓаните, (пред сè Македонците) не беа подготвени за вакво решение и жестоко реагираа на Рамковниот договор од Охрид. Најважните промени во договорот се однесуваат на: употребата на Бадентеровото правило при гласањето во Парламентот; децентрализацијата на власта; употребата на албанскиот јазик како втор службен јазик во државата и праведна и соодветна застапеност на етничките заедници во државната администрација. Меѓународната заедница покажа дека може одлучно да интервенира пред да избие граѓанска војна, инвестирајќи пари и дипломатија за да го обезбеди недостатокот на безбедност во Македонија.

Повеќето испитувања на јавното мислење и анализата во оваа книга покажа дека Охридскиот рамковен договор, како спогодба на хартија, не е доволен. Неопходно е вистинско заемно почитување за заедниците да можат да живеат заедно, без оглед на разликите кои ги спротивставуваат или ги раздвојуваат. Делата мора да следуваат по зборовите. Во тоа е тешкотијата. Конфликтот ја продлабочи недовербата и нетрпеливоста меѓу Македонците и Албанците. Првите чекори кон „делата“ се мачни, непријатни, тешки, со многу колебања и опструкции. Една од можните последици на „политичкиот земјотрес“ е јакнењето на националното самочувство кај етничките Албанци, а како реакција на тоа се отвори кај Македонците потребата од јакнење на нивниот сопствен национален идентитет. Тоа нема да биде безболно за натамошната иднина на земјата.

Концептот за Македонија како нација–држава (национална држава на македонскиот народ) со Рамковниот договор е напуштен. После повеќемесечни летања меѓу Брисел и Скопје, тогашниот генерален секретар на НАТО, Џорџ Робертсон, изгуби трпение и ѝ порача на македонската јавност: „Време е да поминете од Устав на леб и путер“.

Целосното спроведување на Рамковниот договор, како политички капитал со посебна политичка и правна тежина, отвора хоризонти за градење на една посреќна иднина за сите граѓани на Република Македонија. Патот кон ЕУ поминува преку Охридскиот рамковен договор и треба на сите да им е јасно дека само со еднаквости во општеството, со исти привилегии и обврски ќе го преминеме прагот на големото европско семејство. Колку побргу се сфати мултиетничката реалност, толку побрзо ќе излеземе од ет-

ничките рамки. Разликите треба да ги доближат граѓаните во Република Македонија и да увидат дека иднината е во распознавањето на меѓусебните посебности како автентични и цивилизациски вредности. Потребно е создавање на трајна позитивна клима во државата, за прифаќање на придобивките на Охридскиот договор од страна на сите граѓани на Република Македонија, за афирмација на заедништвото и толеранцијата и безрезервните настојувања за приклучување на Република Македонија во НАТО и во ЕУ.

Проблематиката на *Превенција и менаџирање на конфликтите: случај Македонија*, во книгата е систематизирана во четири глави.

Во рамките на првиот дел *„Променливата природа на безбедноста: безбедноста парадигма после Сивудената војна“*, акцентот е ставен на превенцијата на конфликти, која значително се зголеми во последните две декади како поле на истражување и поле на практика. Овој пораст генерира здрави дебати за соодветна анализа на фазите на конфликтот и соодветни механизми и инструменти за превенција кои можат да бидат имплементирани во и низ фазите на конфликтот. Ние почнавме да учиме од неуспесите и да очекуваме успеси. Превенцијата, со сета двосмисленост и комплексност која ги опкружува актуелните употреби, продолжува да ги привлекува сите кои сакаат хуманоста да го избегне хоророт на војната и да примени креативни и помалку принудни начини на адресирање на конфликти.

Во вториот дел *„Од менаџирање на кризи до превенција на конфликтите: промена во парадигмата“* низ една теориска и методолошка рамка се нагласува промената на парадигмата во менаџирањето со кризи до превенција на конфликти. На ниво на современата држава, безбедноста е обезбедена преку националната безбедносна политика и структура, добивајќи одредени нови карактеристики во сегашната цивилизациска ситуација (на пр. наместо традиционалниот фокус на подготвеност на државата за потенцијална војна, стратегијата за кризен менаџмент е сè повеќе важна, констатираат авторите).

Во рамките на третиот дел *„Социо-економски, политички и етнички фактори во македонското општество во независноста“* е содржана анализата на социо-економските, политичките и етничките специфики во Република Македонија од 1990 година, па сè до 2001 година.

Во четвртиот дел *„Пополнување на тензиите помеѓу албанската и македонската заедница во Република Македонија“* вниманието е сосредоточено на потеклото на тензиите помеѓу албанската

и македонската заедница во Република Македонија. Имајќи ги во вид историските околности на формирањето на независната македонска држава, првиот Устав на Република Македонија направи микс на националниот (македонски, етнички и сл.) аспекти на граѓанскиот карактер на политичкиот систем. Во годините кои следуваа, овие неконзистентности сè почесто стануваа камен на сопнување во развојот на демократијата и на мултуетничкото општество. Проблемите можеа да се антиципираат уште во процесот на изработка на Уставот, а особено низ фактот дека пратениците со албанско етничко потекло го бојкотираа неговото изгласување затоа што сметаа дека тој не ги гарантира колективните права на албанската заедница. Попрецизно, со тоа се создадоа сите предуслови за ескалација на динамиката, акција и реакција, набљудувано низ рамките на концептот за социјалната безбедносна дилема. Имено, донесувањето на првиот Устав на независна Република Македонија само од страна на етничките Македонци, а без поддршка од македонските Албанци, ќе биде мотив за реакција.

Во петтиот дел од книгата „Развојот на конфликтот во Република Македонија (од лајфенлина до активна фаза)“, акцентот е ставен на развојот на конфликтот во Република Македонија. Во овој дел на аналитичко сондирање на развојот на конфликтот ќе ја издвоиме анализата на предлогот на неколку академици на Македонската академија на науките и уметностите, кои промовираа идеја за размена на територии и население помеѓу Македонија и Албанија. Идејата подразбираше размена на териториите и населението од западниот дел на Република Македонија со доминантно албанско население за областите во Албанија каде што живее македонско население. Размената би траела 4–5 месеци, поради што би се отвориле пунктови во двете држави, преку кои би одело пријавувањето на населението. Ова решение, секако, дека беше под влијание на тезата дека Албанците во Македонија не сакаат поголема рамноправност, туку се стремат кон сепарирање на територии од Македонија и нивно приклучување со Косово или со Албанија. Ваквото брзо решавање на состојбите е дијаметрално спротивно со основното начело на непроменливост на границите, поради што не најде одобрување кај меѓународната заедница и во државата.

Во шестиот дел „Најоритите на македонската држава за разрешување на конфликтот“ се анализирани активностите на Владата за национален спас. Имено, Република Македонија во 2001 година се соочуваше со активности на вооружени екстремистички

групи на дел од нејзината територија. Таквите активности го загрозуваа територијалниот интегритет и суверенитетот на државата, животот и безбедноста на граѓаните и нивните права, како и регионалниот мир и безбедност. Сузбивањето на екстремистите, воспоставување на мир и безбедност и владеење на правото на целата територија, беа прашања од највисок интерес за Република Македонија, но исто така и за соседните земји и за целокупната меѓународна заедница. Кон оваа заложба имаше единствен приод на сите државни политички фактори во Република Македонија, во однос на начинот и методите на справување со конфликтот.

Во рамките на седмиот дел „*Медијација (посредување) на меѓународната заедница*“, акцентот е ставен на улогата на меѓународната заедница во решавањето на конфликтот во Република Македонија. Во тој контекст е разработен начинот на кој ЕУ, НАТО и ОБСЕ реагираа, или, пак, посредуваа со своите механизми и инструменти во менаџирањето на конфликтот во Република Македонија.

Во рамките на осмиот дел „*Охридскиот договор: главни точки и имплементација*“ акцент е ставен на основните принципи на кои се темели Рамковниот договор. Во него е содржана анализата на Охридскиот рамковен договор, кој како политички акт од внатрешен карактер, поради многуте принципи на кои се темели, го смени текот на историјата на Република Македонија по критичната 2001 година. Во тој контекст, мошне внимателно се разработени трите базични сегменти, и тоа: проширување на употребата на јазикот на малцинските етнички заедници; соодветна и правична застапеност на припадниците на малцинствата и локалната самоуправа (децентрализација).

Овој труд претставува придонес кон дебатата за дефинирање на она што се случи во 2001 година во Република Македонија. Веројатно ќе треба да помине најмалку една деценија за да од една временска дистанца се изгради целосна слика за тогашните случувања кои треба да не предупредуваат. Особено значајни во овој меѓупериод е извлекувањето на поука од научените лекции и ненапуштање на патот до Брисел, кој води преку Охрид.

Проф.д-р Владо Бучковски

Глава 1.
Нова безбедносна ѓарадиџма

Глава 1.

Нова безбедносна парадигма

1. Променливата природа на безбедноста: Безбедносната парадигма после Студената војна

Антон Гризолд

Вовед

Од историска гледна точка, безбедноста е фундаментална вредност во човековите односи, додека нејзината состојба е институционализира преку појавувањето на суверена држава и системот на држави на глобално ниво. Томас Хобс ја разбира безбедноста како најфундаментална вредност и основа врз која човештвото конструира индивидуални и колективни животи. Дури и денес, на сегашното ниво на општествен развој, безбедноста е иманентен елемент на постоење и акции на индивидуален, општествен/државен и меѓународен систем. Заедничка карактеристика на овие три ентитети е тоа, што во загрошена средина, сите тие се стремат да осигураат состојба на балансирана заемна егзистенција како во поширока, така и во потесна смисла (на пр. поединецот во однос на другите поединци и државата; држава во однос на други држави и меѓународниот систем). Последователно, денешното разбирање на поимот безбедност е во основа холистичко (целосно), вклучувајќи го секој аспект од човечката егзистенција и нејзините акции во општеството (на пр. економски, социјални, политички, образовни, комуникативни, информативни, одбранбени, итн.), како и нивоата на нејзините односи и форми на општествена организација (регионална, национална, меѓународна и глобална). Затоа, безбедноста се однесува на поединецот, општеството/државата во целина и на меѓународниот систем. Иако исполнувањето на безбедносните потреби на индивидуалниот ентитет е неделив дел од целината, нема хармонија помеѓу овие ентитети. Во оваа смисла, современата безбедносна парадигма е традиционално проучувана во форма на три основни концептуални рамки: 1) индивидуална безбедност, 2) национална безбедност и 3) меѓународна безбедност.¹

---

¹ Види исто така: F. H. Hinsley, *Power and Pursuit of Peace*. Cambridge University Press, Cambridge, 1963, стр. 20–29; Walter Schiffer, *The Legal Community of*

Прво и најважно, поединецот е најдиректно свесен за неговите или нејзините индивидуални потреби, па така и за потребата од безбедност. Оваа потреба, ако е исполнета, дозволува квалитативна егзистенција и развој. Индивидуалната безбедност е секогаш релативна бидејќи таа зависи од намерите и акциите на други членови на современото општество кои можат или да придонесат за безбедноста на другите или можат да ја загрозат.

Националната безбедност е фокусирана на напорите на земјата-нација да обезбеди безбедност за сите членови на општеството и да ги заштити од надворешни закани (интервенции, напади, окупација, блокада, итн.), како и од оние во самото општеството (закани по редот и мирот, криминални дела, итн.).

Хобс го виде решението на проблемот за индивидуалната безбедност во таканаречената природна состојба (во која слободата на поединецот доаѓа пред неговата или нејзината безбедност во „секој-против-секого“ околности), во создавањето на суверена држава за да се обезбеди внатрешен ред и мир, како и одбрана од надворешни напади. Сепак, со решавање на проблемот на индивидуалната безбедност, се појавува дилема за националната безбедност во, односите помеѓу независните држави. Состојба на меѓународна анархија подразбира отсуството на наднационална власт и постоењето на суверени држави каде секоја обезбедува своја сопствена безбедност на штета на другата. Хобс ја опиша новата природна состојба во односите помеѓу државите: *„Кралевитије и ирејитивитије на суверенитија власити, како резултатити на независностиа, се ипоситојано љубоморни едни на други, и се во ипозлобностиа на глатидијитори кои ги насочуваат оружјата едни наспрема други...собирајќи информации за нивнитие соседи, иитио се оифака соситојбностиа на војна.“*²

Mankind: A Critical Analysis of the Modern World Organization. Columbia University Press, New York, 1954, стр. 3, итн.; Inis L. Claude Jr., Swords во Plowshares. The Problems and Progress of International Organization. Random House, New York, 1956, стр. 44, итн.; Hueng-Soon Park, Collective Security and International Order: The Role of the United Nations in the Korean (1950) and the Persian Gulf War (1990). University of South Carolina, 1993, стр. 18, итн.

² За дефиницијата за колективна безбедност види исто: Inis L. Claude, Jr., op. cit. стр. 251; Hueng-Soon Park, op. cit. стр. 62; Mohamed Ayoob, Squaring the Circle: Collective Security in a System of States, стр. 45–63, во: Thomas G. Weiss (ed.), *Collective Security in a Changing World*. Lynne Rienner Publishers. Boulder & London, 1993; Karl Doehring, “Kollektive Sicherheit“, во: Wolfrum Rudiger

Сепак, врската помеѓу индивидуалната и националната безбедност не е еднонасочна, во смисла дека националната безбедност е автоматски пренесена на индивидуалната безбедност. Има две потенцијално можни ситуации: 1) кога државата обезбедува општи услови за индивидуална безбедност на своите граѓани, додека нејзината националната безбедност е загрозна од анархичната меѓународна средина, и 2) во рамките на меѓународниот безбедносен поредок, каде на државите им е обезбедена нивната национална безбедност (барем нејзиниот надворешен аспект) во однос на другите држави, додека граѓаните од други држави се индивидуално загрозна во односите помеѓу нив, или од државата или од нејзините институции (Влада, Парламент, итн) кои нема да успеат да обезбедат соодветна правна и политичка рамка, која е суштинска за индивидуалната безбедност на граѓаните.

И двата примери илустрираат дека индивидуалната (личната) и националната безбедност не можат да се обезбедат на поединецот во исто време. Денес, националната безбедност е политичко и лично добро. Во развиените индустриски земји, на ова се гледа како на фундаментално човеково право. Овие права се одговорност на државата, не само со донесување на адекватна легислатива, како казна, туку исто така со ангажирање на целата структура за национална безбедност. Оваа структура ја одразува способноста на државата да ги заштити вредностите на своето општество од надворешни и внатрешни закани, и обезбедува општи услови за социо-економски развој, како и за социјална благосостојба на граѓаните. Последново е позитивен или развоен елемент на индивидуалната и националната безбедност, што доби на значење само после Студената војна и покрај тоа што нејзините корени датираат многу одамна во човечката историја (пр. Magna Carta Libertatum 1215, итн). Од крајот на Втората светска војна, до крајот на Студената војна, означени од горенаведените, сите радикални општествени промени во Централна Источна Европа во периодот од 1989 до 1990 година и со распаѓањето на Советскиот Сојуз на крајот на 1991 година, реалистичкиот концепт на националната безбедност, всушност, водеше потекло од следните претпоставки: 1) националната безбедност е фундаментално право на суверени држави, кои резултираат од „природното“ право на самоодбрана; 2) концептот на меѓународните односи е систем на држави воден од анархична

(ur.): *Handbuch Vereinte Nationen*. Verlag Dokumentation, München, 1991, стр. 406.

природа; 3) состојбата на национална безбедност е акт на развивање и ангажирање на вооружени сили за да се одбранат и одвратат заканите од меѓународната средина; и 4) главната задача на државниците е да се одвратат надворешните непријатели и да се брани државата и нејзините граѓани.

Крајот на Студената војна донесе премин од концептот на надворешни непријатели во концепт на изворите на закана- последица на различни заканувачки фактори во природата, општеството и односите помеѓу државите нации. Во меѓувреме, поимот за национална безбедност е суштински проширен со признавањето дека безбедноста на поединците, нивната култура и природа е интегрален дел од националната безбедност имплементирана од државата и цивилното општество врз основа на јавна, одговорна и заемно контролирана акција. Обезбедувањето безбедност на граѓаните се гледа како остварување на основните човекови права, водено од принципите на универзалност и неутралност. Тие принципи се потврдени со процесите на интернационализација и глобализација, базирани на признанието дека човековите права се неотуѓиви и неприкосновени, и како такви се независни од субјективно проценување на легислаторите во посебни држави.

Современата национална безбедност е испреплетена во пошироката меѓународна средина во која одговорноста да се обезбеди безбедност како должност на државата со нејзините врски, сè повеќе станува домен на глобалниот меѓународен систем.

Додека поимите за индивидуална и национална безбедност ги вклучуваат изворите на закана, од една страна и загрозените субјекти, од друга, заканите по меѓународната безбедност доаѓаат од внатре (т.е. од други земји-членки на меѓународниот систем). Повелбата на Обединетите нации исто така, ја илустрира оваа идеја во претпоставката за постоење на меѓународна безбедносна заедница во која сите земји се членки посветени да ги почитуваат своите вредности и норми. Другите, кои одбиваат да ги почитуваат нив, се сметаат за прекршувачи на меѓународните норми и на тој начин се извори на закана. Последователно, меѓународната безбедност претставува внатрешен безбедносен проблем на системот на држави и светот во целина, и на тој начин, тој е колективно добро во меѓународното глобално општество, не само во посебни држави или сојузи. Иако сегашниот меѓународен систем им обезбедува на своите земји членки нивна надворешна сувереност (принципи на забрана за агресија и интервенција), сите држави не се еднакво способни и успешни во обезбедување општи услови за лична безбедност на нивните граѓани. Ова покренува легитимно

прашање за тоа дали меѓународниот систем исто така би требало да обезбеди индивидуална безбедност на луѓето директно, независно од нивната националност.

Одговорите на ова прашање во однос на проблемот за заменување на традиционално перцепираната национална безбедност со алтернативно заснованата позитивна безбедност на современиот човек и општество, може да биде позитивен како и негативен. Прво, ќе го разгледаме резонирањето на позитивниот одговор на прашањето. Опредувањето на концептот за индивидуална безбедност како меѓународно прашање може да резултира од два меѓусебно поврзани културни и цивилизациски принципи кои добиваат значење во модерниот меѓународен систем: 1) меѓународно почитување на човековите права, ограничувајќи ја сувереноста на современите нации држави на полето на безбедноста и благосостојбата, и 2) проценка на кредибилитетот на современата држава како субјект на меѓународните односи, без разлика на спроведувањето на демократските принципи во својот внатрешен развој и промовирање на односи со други меѓународни субјекти.

После 1945 година, меѓународниот систем постепено ги ефектуира нормите за меѓународно почитување на човековите права. Меѓу најважните меѓународни документи за човекови права се: Универзалната декларација за човекови права на ООН (1948), Американската декларација на правата и должностите на човекот (1948), Европската конвенција за човекови права (1950), Меѓународната конвенција на граѓански и политички права (1976), Меѓународната конвенција за економски, социјални и културни права (1976), Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација (1969), Конвенцијата за спречување и казнување на криминалот на геноцид (1951), Африканската повелба за човекови и права на народите (1981), Финалниот акт од Хелсинки (1975), итн.

Почитувањето на човековите права стана важен елемент во функционирањето на модерната либерална и демократска држава. После 1989 година, концептот за почитување на човековите права доби повидлива улога во практиката на сè поголем број држави. Така, на пример, од државите од Источна и Југоисточна Европа се бара да го обезбедат почитувањето на Универзалната декларација за човекови права на ООН како и други културни и цивилизациски принципи за почитување на човековите права и владеењето на правото, како услов за да се усогласат со економските, политич-

ките и безбедносните институции на поранешната Западна Европа.

Комисијата за глобално владеење вовеле модерен концепт на глобална безбедност, кој резултирало од признанието дека безбедносниот концепт експлицитно се фокусира на заштитата на државните средства, занемарувајќи ги интересите на луѓето кои ги претставуваат граѓаните на државата и врз чија основа нивната сувереност е спроведена на дело. Сите луѓе, не помалку отколку сите држави, имаат право да обезбедат егзистенција додека сите држави имаат должност да го заштитат ова право.

Процесите на интернационализација и глобализација предизвикаа состојба во која меѓународниот систем е перцепиран, не само како систем на држави, туку, исто така, како систем на нации. Во овој контекст, демократијата е условот за членство во многубројни западно ориентирани меѓународни организации. Посветеноста на демократијата на пример е клучниот елемент за проширувањето на НАТО-Алијансата кон Централна Источна Европа и да се средат односите со Русија. Со усвојувањето на Повелбата од Париз (1990), демократијата стана основен услов за соработката на европските држави во процесот на донесување одлуки за безбедносни и политички прашања за Европа во целина.

Од друга страна, одбивањето на можноста да се имплементира концептот на индивидуалната безбедност преку меѓународниот систем е засновано на следните принципи кои ја водат постојната меѓународна заедница: 1) еднаквост на сите суверени држави и последователно да се забрани не само колонијализмот туку, исто така, и сите форми на наметнат патернализам надвор од границите на суверените држави, и 2) вредност на меѓународен поредок, кој во случај на конфликт историски ја става сувереноста на државата над човечката индивидуа.

Меѓународниот поредок традиционално беше формиран како поредок на системот на држави. Ова е причината зошто државната сувереност и неинтервенцијата во внатрешните работи на државите се сè уште преовладувачките норми на меѓународните односи. Генералното признавање на условот за индивидуална безбедност преку меѓународниот систем ќе бара укинување на двете норми, што како последица темелно би го променило постојниот меѓународен систем. Пред сè, ова ќе бара соодветни, радикални организациони и институционални промени, како признавањето на правото

да се интервенира во внатрешните работи на современите нации држави.

Повелбата на ООН ги опфаќа клучните идеи и претпоставки за обезбедување на меѓународната безбедност, кои се израз на постојната хетерогеност на меѓународниот систем, каде постојат барем три групи држави:

Група држави во кои безбедноста е ограничена на неинтервенција, обезбедена од државите со едноставно почитување на принципите на Повелбата на ООН;

Група на поголемо мнозинство држави, кои ги имплементираат концепциите на национална и меѓународна безбедност, кои се засноваат на капацитетите на државите и/или алијансите за да обезбедат сојузна одбрана и да го поддржат постојаниот меѓународен поредок, и

Група држави, кои преку спроведување на концепциите на национална и меѓународна безбедност, исто така, ги земаат предвид хуманистичките и индивидуалните димензии во рамките на хуманитет безбедносен концепт.

Од безбедносна гледна точка, денешниот свет се состои од различни елементи, кои засега го забавуваат повисокото ниво на нормални модерни концепти на индивидуалната и националната безбедност и нивна задолжителна целосна имплементација како меѓународно признати и институционализирани вредности.

2. Проучување на концептот на безбедност

Во контекстот на решавање на национални, регионални и глобални проблеми, проучувањето на проблемите поврзани со безбедноста се заснова на идеи и резултати од различни историски извори. Има барем три меѓу нив релевантни за развојот на современиот пристап на проучување на безбедносните прашања:

- a) *Класична политичка филозофија (посебно дела на Макијавели, Монтезкје, Хобс, Лок, Русо, итн.), проучувајќи ги проблемите на слобода и безбедност на поединецот во однос на пошироката општествена средина; проблемите на војната како социјален и историски концепт и инструменти на државната надворешна политика; проблеми на обезбедување широка – меѓународна безбедност, итн).*

- б) *Христијанска политичка мисла (доктрина на праведна војна). и*
- в) *Модерната политичка мисла во две фундаментални теории – реалистичката и либералната.*

Од историски аспект, проблемот на национална безбедност или безбедност на земјата-нација се појави со појавувањето на земјите-нации. Набрзо потоа, три различни пристапи се појавија во мислата на општествената наука, кои влиаеја на последователните разгледувања за националната и меѓународната безбедност. Највидливи претставници на трите струи на полето на безбедносните студии беа:

- *Томас Хобс, кој ја одреди улогата на државата како средство за обезбедување на внатрешен поредок и одбрана против надворешните непријатели. Со оваа премиса тој го зацрта патот за развојот на реалистичката мисла во присвојувањето на безбедносните проблеми со појекто во теоријата на моќ.*
- *Имануел Кант со неговите идеи за доброволна светска федерација на држави, ги постави темелите на идеалистичката теорија кон безбедноста и мирот во светот.*
- *Хуго де Гроциус ги виде не само конфликтите во односите помеѓу државите, туку и пред сè почитувањето на одредени правила на однесување дозволувајќи коегзистенција и соработка во рамките на меѓународната заедница (прагматски/институционален пристап).*

Сите три основни пристапи на проучувањето на концептот на безбедност на ниво на земја-нација и меѓународната заедница во целина имаа големо влијание на последователните современи теории за безбедносните проблеми. Помеѓу најважните идеи, кои придонесоа за развојот на современиот безбедносен концепт, треба да се подвлече следново:

- *Џон Херц во раниите 50-тите со неговата идеја за безбедносната дилема го привлече вниманието на фактот дека осигурувањето на безбедносните потреби на индивидуалната држава нација води до повисоко ниво на небезбедност на другите држави. Секоја земја ги идентификува своите мерки и акции за да обезбеди сопствена безбедност како дел од своите витални интереси за преживување, затоа што се неопходност и се целосно одбранбени,*

додека истийаа активност од дружитије земји е перцепирана како закана (Herz 1950: 157-180).

- Арнолд Волферс ги постави темелите за проучувањето на мултислојниот концепт на безбедност во современото свее во неговата дискусија за национална безбедност (1962).
- Роберт Цервис (1976) воведо интересна идеја за безбедносните режими, поместувајќи го фокусот на истражувачите од анализа на државата на анализа на системот.
- Герит Крел (1979), посебно од аспект на мировните студии, разви сеопфатна критика на воените концепции на безбедноста.
- Сиенли Хофман (1978) иежнееше националната безбедност да биде проучувана во контекстот на светската политика. Хедли Бул, исто така, правеше напори за поширок пристап во истражувањето на националната безбедност, што би привлекло повеќе внимание на заеднички интереси на сите држави на планот на безбедноста.
- Л.Б. Краус и Џозеф Нај (1975: 329) критички предупредија дека економистите и политичките теоретичари не обратила соодветно внимание на сеопфатните темели на националната безбедност што игра активна улога во нагласувањето на другите општите вредности.

Од горенаведеното ние може да извлечеме општ заклучок дека до 80-те во проучувањето на современата безбедност преовладувале пристапите на реалистите и идеалистите.

Додека реалистите ја сфаќале безбедноста како цел и моќта на државата како инструмент да се постигне оваа цел, идеалистите ја гледаат безбедноста, пред сè како последица: траен мир во меѓународната безбедност ќе обезбеди безбедност на секоја држава. И двата пристапи имаат заеднички страни во тоа што тие го сведуваат проучувањето на безбедносните проблеми на прашањето за моќ (реалистите), или на прашањето за мир (идеалистите), и на тој начин го засилуваат разбирањето на безбедноста дека е главно воено-политички проблем. Манифестација на овој поим се исто така, постојните национални и меѓународни безбедносни структури воспоставени врз принципот на ригидно натпреварување, одвраќање со застрашување, недоверба меѓу земјите-нации и насочување кон

развојот и употреба на вооружени сили како најважен елемент на тие структури.

До 80-те, вториот основен индикатор за развој на безбедносниот концепт на унилатералната држава беше релативно скромен број литература, кој се обидуваше да го опфати концептот на безбедноста во рамката на кохерентната парадигма. Тоа треба да ја реши современата безбедносна дилема на поединецот, општеството/државата и меѓународната заедница во поглед на културните норми за секое општество/држава посебно, додека во исто време тоа би разгледало широк универзален контекст на целата хумана заедница (Buzan 1991). До денес, развојот сè повеќе ја спречува ефективността за решавање на современи безбедносни проблеми на ниво на индивидуална нација-држава и целата меѓународна заедница да биде зависна, пред сè, од културни и цивилизациски услови кои бараат сеопфатно разбирање на постојните ризици, противењата и конфликтите како неопходен производ на плурализам и зголемена меѓуповрзаност и меѓузависност на сите живи суштества во современото општество и природа.

Во 1980-те, како одговор на зголемената меѓузависност на субјектите во меѓународната заедница, неореалистите (како Кенет Валц, итн) со нивната структурна теорија на моќна политика, го ставија безбедносниот мотив во центарот на акцијата на државата во анархичен меѓународен систем (Buzan 1991:12). Последното им наметнува на државите поим дека обезбедувањето на безбедност е највисоката цел.

Притисокот на меѓузависноста предизвика шок за истражувачите на безбедносните проблеми кои во 1980-те се соочуваа со поширок субјект на своите студии,³ меѓу кои беше и потребата да се ревидираат безбедносните политики кои се поврзани со реалноста на анархичните политички организации во анархичниот меѓународен систем. Надворешната манифестација на напорот за сеопфатен пристап во проучување и разбирање на модерната безбедност беше опфатена во идејата за заедничка безбедност,⁴ што ја доби

---

³ Покрај традиционалното поимање за безбедноста како воен проблем под товарот на постојната меѓународна средина нагласувајќи ја логиката на разбирање на сеопфатната меѓуповрзаност и меѓузависност на современиот свет, други димензии на безбедноста се актуелизирани – еколошки, цивилизациски (човекови права и слободи, итн).

⁴ Поимот за заедничка безбедност опфаќа состојба на меѓународен поредок каде државите профитираат од безбедноста како заедничко добро. Во најширока

својата прва јавна форма преку Комисијата на ООН (1982) под претседателство на поранешниот шведски премиер Олаф Палме, дискутирајќи ги проблемите поврзани со глобалното вооружување. Поимот за заедничка безбедност, во пресрет на процесите на интернационализација и глобализација оди над ограниченото традиционално сфаќање на националната и меѓународна безбедност како чисто воени проблеми, и како таков означува напор да се синтетизира логиката на реалистичките и идеолошките пристапи на овие проблеми.

Индивидуалните аспекти на сеопфатниот концепт на модерната безбедност се проучувани од различни науки, како медицинските, природните и техничките, политичките и општествените, хуманистичките, воените, итн. Меѓу општествените науки, неколку се посебно изложени, посебно одбранбените студии и некои дисциплини, како социологија, политика на благосостојба, меѓународно воено право, итн. Понатаму, посебни елементи на модерните безбедносни проблеми се објект на истражување на различни студии кои се сè уште на почетокот на нивната епистемолошка реализација како посебни науки⁵ – безбедносни, одбранбени, стратегиски воени и мировни студии. Во развиените држави, меѓународните безбедносни студии на најсеопфатен начин го истражуваат комплексниот поим на безбедноста во модерното општество, како и меѓународната заедница (меѓународни безбедносни студии).

Во моментот, во контекстот на меѓународните безбедносни студии, може да се идентификуваат четири основни пристапи кон истражувањето на современата безбедност:

- а) *национален безбедносен концепт, кој офаќа проучување на безбедноста на ниво на нација-држава, фокусирајќи се на проблемите на безбедноста, благосостојбата и државниот опстанок. Закана и/или употреба на вооружени сили се гледаат како клучниот инструмент на осигурување опстанок на државата. Овој пристап води постојано од традицијата на реалистичката школа, која ја гледа држа-*

смила, ова е состојбата на меѓународен поредок каде правото на развој и слобода од надворешни закани, и принципот на само-определување се достапни на сите народи. Повеќе во Peter Mangold, 1990: 80.

⁵ Објаснувањето помеѓу различни науки и студии е базирано на признанието дека е неопходно да се исполнат неколку услови за да се развие наука: да има свој предмет на проучување, свое специфично мноштво на инструменти, верификација на хипотезите и резултатите во практиката, свој сопствен јазик, итн.

вајта како основниот фактор во анархичниот меѓународен систем⁶, земјаките предвид други инструменти на националната безбедносна политика на индивидуалната држава (пр. Одбранбениите алијанси, договори за контрола на оружје, итн.).

- б) Меѓународниот безбедносен концепт експлицитно ја разгледува безбедносната дилема на современата држава и признава дека безбедноста на државата е поврзана со безбедноста на другите држави. Колективна употреба на вооружени сили е важен инструмент на политиката во меѓународните односи. Сепак, овој пристап е, иако така, заснован врз реалистичката теорија, но дава поголем нагласок на улогата на меѓународните институции во обезбедувањето безбедности.
- в) Регионалниот безбедносен концепт, од теоретски аспект не е значително различен од вториот, стremeјќи се кон проучување на безбедносните проблеми во посебни региони на светот (пр. Европа, Југоисточна Азија, Африка, Латинска Америка, итн.).
- г) Глобалниот безбедносен концепт се стреми соопшто да го ирепрезентира поимот на модерната безбедност во својата содржина (комплексна природа на модерниот општество) и просторната смисла (безбедност во светот или на планетата) Shultz et al. 1993: 1-3; Wrightson и Ackermann 1994; Klare 1994).

Понатаму, треба да се забележи дека процесите на интернационализација и глобализација на почетокот на 21-от век надминаа некои постулати, кои се карактеристични на класичната концепција на суверенитетот на државата-нација. Овој вид суверенитет, всушност, претпоставува речиси целосна контрола на државата-нација над својата територија, луѓето и природните ресурси. Но, сегашното ниво на општествен развој постепено го ослабна овој супремат на државата-нација. Има сè поголема инволвираност на поединците, општествените групи, асоцијации и на граѓанското општество, оперирајќи надвор и над државите-нации (пр. активности на наднационални еколошки, мировни и други организации,

⁶ Анархијата на постојниот меѓународен систем е одредена од отсуството на суверен авторитет, кој ќе биде ставен над суверенитетот на нацијата -држава.

како што се: Гринпис, Амнести Интернешнал, PUGWASH, Професори светска мировна академија, итн.) (Mlinar 1991).

Процесите на интернационализација и глобализација донесоа повисоко ниво на унификација на целиот светски поредок, споредени со системите на индивидуални суверени држави (Mlinar 1991). Ова во блиска иднина несомнено ќе биде одразено во редефинирањето на контекстот на националните безбедносни стратегии на современите држави.

Теоретски, како и практично, се појави нов поим за безбедноста – концепт на хумана безбедност, кој ја става во преден план безбедноста на поединците наспроти традиционалниот концепт за национална безбедност кој се однесува на безбедноста на државата. Концептот за хумана безбедност е резултат на мултидисциплинарниот пристап кој опфаќа различни дисциплини, како што се развојни студии, меѓународни односи, одбранбени, безбедносни, мировни и студии за човекови права, итн. Овој вид пристап се развиваше на крајот на 1980-те како што современиот свет се соочуваше со променетата безбедносна парадигма во радикално изменетата безбедносна средина.

Концептот за хумана безбедност инкорпорира два фундаментални елементи, односно: 1) слобода од потреба и 2) слобода од страв. Меѓу основните закани на хуманата безбедност се сметаат сиромаштијата, економската нееднаквост, болести, кршење на човековите права, деградација на животната средина и природни и други катастрофи.

3. Дефиниција на поимот и терминологија поврзана со безбедноста

Поимот за безбедност е поврзан со серија различни аспекти на човековата егзистенција и со процесите и активностите во општеството и природата. Последователно, поимот првенствено бара дефинирање на неговата содржина.

Безбедноста вклучува држава во која е обезбедено балансирано физичко, духовно, интелектуално и материјално постоење на поединецот и заедницата во целина во однос на другите поединци, заедници, како и со природната средина.

Од еволутивна гледна точка, безбедноста е втемелена како биолошки механизам, бидејќи тенденцијата на организмот е да

опстојува, како адаптација на организмот на заканите кои доаѓаат од животната средина. Зборувајќи биолошки⁷, безбедноста е основниот предуслов за извршувањето на основните животни функции (јадење, човечка репродукција, итн.). Така, безбедноста е сила на развој и вклучува намерна, свесна човечка активност за да се воспостави состојба на безбедност (како позитивен чин) од почеток (слично на редуцирање на тенденцијата за ентропија).

Свесниот напор да се воспостави состојба на безбедност е цивилизациска, како и културна категорија, која ги вклучува сите аспекти на современата безбедност, како економскиот, општествениот, културниот, политичкиот, правниот, еколошкиот и одбранбениот итн. Тоа се сите форми на општествен живот кои се сметаат за општествени вредности. Затоа, формите на општествена организација ја опфаќаат регионалната, националната, меѓународната и глобалната (универзална) безбедност.

Сепак, горниот опис на поимот безбедност опишува идеализирана состојба. Поимот е дефиниран во однос на отсуство на одредени елементи (слично на дефиницијата за здравје што е генерално дефинирана како отсуство на болест). Така, дефиницијата на безбедност е потребна за да овозможи свесен човечки напор да се воспостави состојба на безбедност преку општествена активност организирана во адекватен систем за да се имплементира оваа активност.

Се чини дека безбедноста е иманентен структурален елемент на општеството, вклучувајќи ја државата или посебна карактеристика на државата, како и активноста или системот. Безбедноста се поврзува со општеството/државата во целина, како и со меѓународната заедница. Во првиот случај ние зборуваме за национална или внатрешна и надворешна безбедност, додека во вториот за меѓународна или глобална безбедност.

---

⁷ Сите живи суштества се опремени со механизми, кои пред сè овозможуваат две нешта: прво, заштита на интегритетот на поединецот и второ, репродукција на видовите. Нивното однесување во голема мера е условено од нивната мотивација и емотивна состојба. Првото може да се илустрира со гладта, жедта или болката. Таквите состојби ги насочуваат живите суштества или да избегнат штетни ефекти од средината или да бараат храна. Емотивните состојби, како што се фрустрацијата, лутината, стравот, итн. примарно ги насочуваат живите суштества да избегнуваат ризици, да делуваат во самоодбрана или да ја олеснат непријатната состојба на страдање во која тие се наоѓаат. Percy Lowenhard, *Is war Inevitable, International Journal on World Peace*, март 1991, стр. 19-20.

3.1. Национална и државна безбедност

Колокациска национална безбедност е од релативно ново потекло. Нејзините елементи може веќе да се најдат во делата на Медисон, и од неодамна во делото на Валтер Липман „Американската надворешна политика“, објавено во 1943⁸. Во Втората светска војна, терминот „национална безбедност“ го доби своето место во „стратешкиот“ речник помеѓу традиционалните термини, како воени работи, надворешна и воена политика, итн. Законот за Национална безбедност, објавен во 1947 година во САД посебно дефинира „да се обезбеди воспоставувањето на интегрирани политики и процедури за одделите, агенциите и функциите на Владата кои се однесуваат на националната безбедност“ (Манголд 1990: 2; Диџон 1984: 2).

Поимот национална безбедност, дури и на сегашно ниво на општествен развој, е поврзан речиси ексклузивно со суверена држава-нација, во смисла на заштита на својот физички интегритет и територија. Ова може да се види во бројни дефиниции на „националната безбедност“ во литературата на општествената нација. Да разгледаме некои од нив, за повеќе да го илустрираме и да го презентираме прашањето во целина.

Професорот по меѓународно право, Војин Димитријевиќ, идентификува пет специфични карактеристики, кои тој ги смета за основни елементи на националната безбедност:

- обезбедување на постоењето на државата како политичка заедница, постоење на нацијата (што не е идентично со постоењето на посебна држава) и физичкиот опстанок на нејзиното население;
- заштита на територијалниот интегритет како основно право на државата;

---

⁸ Освен Lippman, има и други важни американски автори (пр. Hartman, Kennan, Morgenthau, Kaplan, итн) кои во нивните теории за меѓународните односи се фокусираат на националната безбедност. Националната безбедност е директно поврзана со т.н. национални интереси. Националното постоење, националната безбедност, независноста и територијалниот интегритет, се смета дека се меѓу најважните национални интереси. Andreja Miletic, *National Interests in the US Theory of International Relations*, Sarajevo, Beograd: Savremena Administracija, 1978, стр. 131-169 и 193-217.

- одржување на политичка независност како атрибут на меѓународно признаен национален статус на државата;
- обезбедување на квалитет на живот;
- втемелување на „виталните интереси“ на државата во националната безбедносна политика (Нобило 1988: 11).

Друг научник кој ги проучува безбедносните аспекти на современите меѓународни односи е Марио Нобило. Тој ја дефинира националната безбедност како „комплексна интеракција помеѓу политичките, економските, воените, идеолошките, правните, општествените и други внатрешни и надворешни општествени фактори, преку кои индивидуални држави се обидуваат да обезбедат прифатливи барања за да ја одржат нивната сувереност, територијален интегритет, физички опстанок на своето население, политичка независност и можности за балансиран и брз општествен развој на еднакво ниво“ (Нобило 1988: 72-73).

Амин Хјуди (1989: 16), експерт по меѓународни односи и дипломат со долго искуство, ја дефинира „националната безбедност“ како активност на држави-нации со која државите во рамките на нивните општествени капацитети во сегашноста и иднината, имајќи ги предвид глобалните промени и развојот, го штитат својот идентитет, постоење и интереси. Оваа активност вклучува :

- посебни мерки (во трговијата и економијата, културата, итн) да се заштитат и одбранат самите од која било закана од средината;
- безбедносни мерки на општеството, кои мора да бидат во согласност со капацитетите на општеството (во спротивно тие би можеле да водат до небезбедност);
- овие мерки мора да бидат планирани (долгорочни и краткорочни);
- и прилагодени на глобалните и регионалните промени во светот.

Волџер Лијман (1943: 51) тврди дека државата е безбедна до степен кога таа не е во опасност да ги жртвува своите основни вредности, без разлика дали со цел да избегне војна или да биде присилена да ги заштити своите вредности во потенцијална војна.

Арнолд Волферс (1952: 167-168) ја дефинира националната безбедност во објективна и субјективна смисла. Првата го мери

отсуството на закана по основните вредности, додека втората се однесува на отсуството на страв на општеството дека нејзините вредности ќе бидат загрозени.

Бери Бузан (1998: 214-242) е убеден дека безбедноста е поврзана со напорите за слобода од страв. Во меѓународната рамка, безбедноста го опфаќа капацитетот на општествата и државите да се одржи нивниот независен идентитет и нивниот функционален интегритет.

Кен Буџи (1991: 313-326) тврди дека стабилна безбедност може да се достигне само од страна на нациите и државите кои не ги лишуваат другите од неа. Сепак, ова може да се достигне само во случај безбедноста да се разгледува како процес на ослободување.

Така, националната безбедност може во најопшти услови да се дефинира како состојба на безбедност на државата-нација. Таа вклучува: безбедност на националната територија (вклучувајќи го и воздушниот простор и територијалните води), заштита на животите и сопственоста на нејзиното население, постоење и одржување на нејзиниот национален суверенитет и практикување на основните функции на нејзиното општество (економски, социо-политички, културни, еколошки, општествени, итн). Денес, националната безбедност е политичко и лично добро, имплементирано како основно човеково право во една либерална демократска држава. Така, разбрана и дефинирана националната безбедност, покрај политичко-воени, исто така, ги вклучува и гореспоменатите пошироки димензии на безбедноста на поединецот, како и на општествените групи на различни нивоа од нивната структура, т.е. на регионално, на национално, на меѓународно и на наднационално ниво.

3.2. Меѓународна и глобална или универзална безбедност

Секогаш кога состојбата на безбедност се однесува на глобалната меѓународна заедница, ние тоа го нарекуваме како меѓународна, глобална или универзална безбедност.

Меѓународната безбедност, не само што ја означува вкупноста на индивидуалните национални безбедности, туку, исто така, значи опција за вредностите во меѓународните односи во рамките на нациите-држави. Националниот опстанок во растечки меѓузависен свет бара перманентна меѓународна рамка на општо прифатени

вредности како основа за регулирањето на односите помеѓу меѓународните субјекти.

Имајќи ја предвид комплексноста и раслојувањето (стратификацијата) на меѓународните односи (нивоата на процесите на интеграција и глобализација, ефикасноста или неефикасноста на механизмите за обезбедување национална и меѓународна безбедност, состојбата на работите во воените, политичките, економските и другите односи меѓу државите)⁹ се чини дека меѓународната безбедност би требала да биде множество на мерки кои би обезбедиле постоење на сите држави и е услов *sine qua non* за постоење и развој на меѓународната безбедност.

„Националната безбедносна политика на современите држави во периодот после Втората светска војна за да се постигне меѓународна безбедност е тестирана преку стратегијата на баланс на моќ“. Суштината на оваа стратегија, како механизам за обезбедување мир и безбедност во меѓународните односи, лежи во напорите на државите да ја одржат својата независност во непријателска, дури и агресивна меѓународна средина со лимитирање на моќта на другите држави. Основниот оперативен принцип е тоа што една држава добива на сметка на другата. Нови елементи во современиот свет – кои се резултат на сегашното ниво на општествен развој, како и на радикални промени во меѓународната заедница за изминатите петнаесет години – ја лимитираат на многу начини ефикасноста на стратегијата на баланс на моќта.¹⁰

⁹ Mario Nobile, оп. цит. стр. 74.

¹⁰ Joseph S. Nye, Jr. (1991) наведува четири главни елементи (трендови) во денешниот свет што значително ја ограничува употребата на воена сила и стратегијата на балансирање на моќта како традиционални инструменти на успешна политика за државна безбедност;

а) зајакнување на економската меѓузависност помеѓу државите (што како спротивност на тоа ја зајакнува потребата за воспоставување ефикасна комуникација помеѓу нив);

б) процесот на модернизација и урбанизација, како и развој на комуникациските системи во земјите во развој (ова охрабрува трансфер на моќ од државната администрација на приватниот сектор),

в) достапноста на воената технологија ја зголемува моќта на неразвиените земји,

г) променетиот ред на приоритети во разрешување на непредвидливи меѓународни проблеми во светската политика (решението на многу прашања на трансационална меѓузависност бара колективно ангажирање и соработка меѓу државите).

Решението на многу економски, еколошки и развојни проблеми бара повеќе соработка помеѓу државите за да се постигне заедничка корист, а не да се постигне предност од една држава на сметка на друга. Оптимално ниво на меѓународна безбедност може да се постигне само кога сите членки на меѓународната заедница ќе постигнат консензус за правилата на однесување и практична имплементација на овие правила (Booth 1990: 27).¹¹

Иако сегашниот систем на колективна безбедност во рамките на ООН претставува важен чекор напред од традиционалниот концепт на безбедност на нивото на нацијата-држава, елементите на одвраќање и натпревар помеѓу нациите-држави сè уште преовладуваат. Затоа, неопходно е да се креира во меѓународните односи услови за соработка и доверба во сите сфери на животот и акциите на современите држави. Само такви односи можат да понудат реална почетна точка за создавање нов „кооперативен модел“ на меѓународна безбедност, кој ќе биде заснован на учество на сите држави (вклучувајќи општествени групи, организации и поединци) во постигнување на оптимум ниво на безбедност во рамките на секоја индивидуална држава и пред сè, на сите нив заедно.

4. Систем на национална безбедност

Во светлината на претходно одредената содржина на безбедност, мора да биде забележано дека безбедноста не е само прашање на отсуство на закана или на контролирано, ниско ниво на извори на закана во природата или во општеството. Исто така, треба да се разбере како активност и систем преку кој практикувањето на основните функции на општеството може да се осигураат. Обезбедувањето и извршувањето на овие функции претставува поширок, позитивен аспект на безбедноста што оди многу подалеку отколку чисто отсуство на закана (негативно разбирање на безбедноста).¹²

Безбедноста е споровитност од небезбедност или закана. Последното е резултат на операцијата на различни извори на закана кои се појавуваат во природата, во општество или во односите

¹¹ Cf. Harry B. Hollins, Averill L. Powers, Mark Sommer, 1989: 141-148.

¹² Joseph S. Nye разликува помеѓу безбедноста како првенствено негативна цел, т.е. отсуство на закана за постоењето на државата, и безбедноста како позитивна цел, т.е. повисоко ниво на безбедност, над гол опстанок. Joseph S. Nye, *ibid.* стр. 5.

помеѓу општествата. Изворите на закана се разликуваат според: причината (субјективна, објективна), содржината (природни сили, интеракцијата на околностите и последиците на човечките активности во општеството), ниво (присуство, отсуство), време (во рамките на и надвор од посебен општествен систем), последици (директни/индиректни), итн. Безбедноста е примарен структурен елемент на општествениот систем бидејќи сите членови на општеството се засегнати. Секој општествен систем се стреми да ги организира своите индивидуални сфери така што тие да оперираат меѓузависно и тие да се структурирани на таков начин да соодветствуваат со потребата за безбедност во нејзина поширока смисла за сите членови на општеството. Основниот принцип на националниот безбедносен систем – според кој било општествен систем, исто така, обезбедува за реализацијата на нејзините безбедносни функции – произлегува од структурните врски помеѓу безбедносните и хуманите потреби кои постојат низ човековата историја, сè до денес.

Во постојните цивилизациски околности, безбедноста носи универзална содржина јасно манифестирана, пред се, во вкупноста на прегрнување и интеракција на сите сфери од животот и акција во општеството (економски, политички, општествен, културен, образовен, воен, итн.), како и во поврзаноста и меѓузависноста на сите живи суштества и природа на оваа планета.

И покрај глобалната димензија на современата безбедност, нејзината национална (државна) димензија сè уште останува клучната константа. На национално ниво, современите држави ја обезбедуваат безбедноста на нејзините граѓани преку активностите на нивните национални безбедносни системи. Ефикасноста на овие системи денес го рефлектира, не само капацитетот на државите да ги заштитат нејзините основни општествени вредности наспрема внатрешната и надворешната закана (т.е. да се одржи мирот и да се гарантира слободата), да се спречи опасноста и стравот – туку и нивната способност да се обезбеди општествен развој, како и благосостојба на нивното население (во оваа смисла идеалната форма на националниот безбедносен систем на современата држава обезбедува имплементација на поширок концепт на современата безбедност во однос на хуманата безбедност).

Основните елементи на националниот безбедносен систем се оперативните активности на општеството да ја обезбеди својата

безбедност. Следните елементи на националната безбедност изгледа дека се заеднички за нашите современи држави:

а) **Безбедносна политика**, која во нејзината поширока смисла се поврзува со напредни подготовки против заканите кои произлегуваат од природата, општеството и односите помеѓу општествата. Во својата потесна смисла, безбедноста опфаќа мрежа на мерки, активности и операции кои имаат за цел воспоставување на национален безбедносен систем. Целта на безбедносната политика во оваа смисла е да дизајнира механизми и инструменти со помош на кои внатрешната и надворешната безбедност на општеството може да се обезбеди; тоа значи операционализација на политичките, организациските, техничките и други принципи на безбедносна политика во нејзина поширока смисла.

Ефикасна политика на национална безбедност на современата држава претставува синтеза на сите политики (социо-економски, здравствени, образовни, одбранбени, итн.) развиени од државата да ги регулираат и управуваат животите, делата, и да обезбедат услови за да обезбедат просперитет на нејзините граѓани и сите членови на општеството.

б) **Безбедносната структура** е секогаш насочена во обезбедување на безбедност на ниво на општеството во целина и е специфична за секоја индивидуална држава. Сепак, повеќето држави имаат два заеднички елемента на нивната безбедносна структура: одбрана и внатрешна безбедност.

Основните функции на одбраната се:

- одвраќање од потенцијалниот агресор,
- одбрана на територијата во случај на агресија,
- заштита на населението и материјалните добра, и подобрување на последиците кои го следат актот на агресија,
- организација на невооружен револт против агресорот,
- обезбедување на функционирање на политички и други општествени потсистеми во време на војна.

Со цел да се извршат горенаведените функции, одбраната како елемент на безбедносниот систем има две основни состојки: вооружени сили и цивилна одбрана.

Основните функции на внатрешната безбедност се:

- одржување на редот и законот,
- заштита на целата општествена инфраструктура.

Структурните елементи, кои ги извршуваат овие функции се: полицајата, безбедносната разузнавачка служба, царината и другите агенции на контрола.

в) Безбедносна самоорганизација на цивилното општество – покрај институционализираните безбедносни барања на ниво на државата, современите држави, исто така, имаат барања да осигураат безбедност на индивидуално ниво и на ниво на заедницата. Ова опфаќа: активности за спонтанa самозаштита (самоодбрана) на поединците и различни форми нивоа на самоорганизација на општествените групи (интересни групи, локални заедници) (Grizold, 1992: 68-70)

5. Безбедносни механизми и инструменти

Од аспект на системската теорија, неопходно е да се забележат три хиерархиски поврзани нивоа во истражувањето на институционализацијата на националната и меѓународната безбедност, т.е.:

1. Безбедносен систем како множество на принципи, кој ги регулира процесите на обезбедување безбедност.
2. Безбедносен механизам како форма на функционирање на безбедносниот систем.
3. Безбедносен инструмент како посебна форма на функциите на безбедносниот механизам.

Да ја илустрираме врската помеѓу нивоата во случај на колективен безбедносен систем во рамките на ООН. Горенаведениот систем за обезбедување на меѓународна безбедност опфаќа три основни безбедносни механизми:

- 1) мирно разрешување на спорови;
- 2) дејствување во случај на агресија;
- 3) мировни сили.

Во рамките на безбедносните механизми, има различни безбедносни инструменти кои се достапни како договор, арбитража, итн. во 1) формирање на наднационални (меѓународни) вооружени сили во 2) и посебни мировни операции во 3).

Да се резимира дискусијата за поимот и терминологијата, ние можеме да извлечеме два заклучоци. Прво, односот помеѓу современата национална безбедност и националната одбрана се еднакви на врската помеѓу општата (национална безбедност) и посебната (национална одбрана). Во оваа смисла, национален безбедносен систем е поширок поим, што, исто така, вклучува национална одбрана. Второ, посебни околности после Втората светска војна во меѓународната заедница беа условени од постојани тензии помеѓу државите кои потекнуваат од идеолошкиот и политичкиот глобализам на двете супер сили – САД и Советскиот Сојуз.

Во овие услови, концептот на национална безбедност беше редуциран на концепт на моќ. Државите се најдоа себе си во постојана борба да обезбедат сопствена безбедност, најмногу на сметка на други. Во практиката, до крајот на Студената војна, државите ја обезбедуваа нивната национална безбедност со имплементирање на нивните одбранбени системи во кои вооружените сили беа доминантниот елемент. Крајот на Студената војна донесе признавање за комплексноста на современата национална и меѓународна безбедност. Заеднички именител на различни идеи на алтернативна шема за современа национална безбедност е транзицијата од традиционалните натпреварувачки и милитаризирани модели на обезбедување национална и меѓународна безбедност (заснована на принципите на вооружена национална одбрана, застрашување и натпреварување помеѓу државите) до современиот компетитивен модел на национална и меѓународна безбедност, што ќе биде најмногу заснована на соработка и заеднички безбедносни интереси на државите, како и новото, сеопфатно разбирање на безбедносниот концепт во кој воената безбедност на државата фигурира чисто како еден од елементите за воспоставување на мултидимензионална национална и меѓународна безбедност. Понатаму, културните и цивилизациските димензии (економски, социјални, здравствени, еколошки, итн) на современата безбедност на ниво на поединците, државите и меѓународниот систем добиваат на значење.

И покрај горенаведените позитивни опции за развој во сферата на обезбедување безбедност во современите држави, меѓународната заедница после Студената војна, безбедносната политика и структура на национално и меѓународно ниво остануваат функционално и структурално поврзани со традиционалните воени и одбранбени механизми и инструменти.

6. Форми на обезбедување меѓународна безбедност

Досега во историјата на меѓународните односи, меѓународната безбедност беше осигурана, од повеќе или помалку, истовремено функционирање на два модела: моделот на конфликт и моделот на соработка.

6.1. Модел на конфликт

До крајот на Втората светска војна, моделот што преовладуваше за обезбедување на меѓународна безбедност во развојот на меѓународните односи, беше моделот на конфликт, кој обезбеди конфликтите меѓу државите да се разрешуваат преку употреба на сила (војна, воена интервенции, итн.). Овој модел е заснован на претпоставката на безбедност како добро за кое државите се натпреваруваат и го постигнуваат тоа за сметка на други. Натпреварувањето за безбедност резултира со состојба во која напорите на една држава за да ја обезбеди својата апсолутна безбедност ги иницираат чувствата на апсолутна закана во други држави – т.н. безбедносна дилема. Во 1950-те, концептот беше воспоставен од Џон Херц и неговата идеја дека во квазианархичната меѓународна средина, активностите на една држава за реализација на нејзините безбедносни потреби (независно од намерата), задолжително ја загрозуваат безбедноста на друга држава. Во компетитивната и непријателска средина на суверени држави, секоја држава ги одредува своите акции и мерки за да ја обезбеди својата безбедност како дел од својот витален интерес за опстанок, додека истата активност, која доаѓа од други држави е признаена како сомнителна и заканувачка. Во оваа ситуација, ниедна држава не се чувствува целосно сигурна, така натпреварот за моќ се распаѓа, оправдан од натпреварувачките држави како неопходност да развијат сопствени воени способности. Така, маѓепсаниот круг ја поврзува безбедноста на државата со акумулација на моќ и вооружување (Mangold, 1991: 10; Ullman, 1991: 38).

Бузан се надоврзува на овој концепт со идентификување на следните два поими: прво, одбранбената дилема која потекнува од спротивностите помеѓу обезбедување воена одбрана на државата и вкупната национална безбедност, и второ, дилемата на моќ-безбедност заснована на идејата дека растечка моќ и безбедност на една држава може да води до опаѓање на моќта и безбедноста на друга. Се до сега, одбранбената дилема беше нерешлива заради постојаните спротивности помеѓу националната одбрана и нацио-

налната безбедност, кои не дозволуваат спроведување на одбрана надвор од сферата на националната безбедност. Причините за ова се: прво, физичката пречка останува непосреден елемент на постојењето на нацијата-држава (заради своја сопствена безбедност и регулирање на системот), и второ, историска упорност да се користат вооружените сили во односите помеѓу државите условени од квазианархичната природа на меѓународната средина.

Бузан тврди дека одбранбената дилема не потекнува од динамиката на односите помеѓу државите, туку од стравот охрабрен од чистата природа на воените инструменти. Во меѓувреме, дилемата за моќ-безбедност потекнува од стравот од потенционалната употреба на воени средства од други држави (Buzan, 1991: 320-324).

Во современите меѓународни односи, државите постојано тежнеат кон надмоќност (превласт) и заради сопствена безбедност во исто време. Со правењето на ова, тие се заглавени во системот на меѓузависните односи, понатаму комплицирајќи ги нивните легитимни напори да обезбедат сопствена безбедност со плетење на бескрајна мрежа на конфликти и небезбедност. Така, безбедносната дилема промовира технолошки развој и конкурентност во вооружувањето. Последново може да биде резултат или на стравот од закана од други држави или од обидот да се зголемат нивните воени-одбранбени способности за да се добие повеќе моќ отколку другите држави. Затоа, развојот на вооружување и негова контрола стануваат постојани проблеми на современата безбедносна дилема (Symonides, 1989:40-41).

6.2. Модел на соработка

Иако фактот дека цело време соработката е основен елемент во развојот на меѓународните односи, можноста да се изведе модел на соработка за обезбедување на меѓународната безбедност се појави само на крајот на 1980-те како последица на процесите на интернационализација и глобализацијата и некои радикални промени во меѓународната заедница. Овој модел е заснован на идејата за заедничка безбедност видена како состојба во меѓународниот поредок во кој државите имаат корист од безбедноста како општо добро. Во најширока смисла, ова е состојбата на меѓународниот систем кој им дозволува на сите држави право на развој и слобода од надворешни закани, како и принципот на самоопределување (Mangold, 1991: 80).

Модел на соработка на меѓународната безбедност спореден со моделот на конфликт разгледува два елемента: 1) потребата да се зајакне билатералната и мултилатералната соработка помеѓу државите и другите субјекти на меѓународните односи за да се обезбеди нивна индивидуална безбедност, како и безбедноста на сите нив заедно; и 2) интегрален концепт на современа меѓународна безбедност и, во овој контекст, потребата за балансирана употреба на воени и невоени безбедносни механизми и инструменти.

Во текот на 1980-те и 1990-те, процесите на интернационализација и глобализација есенцијално ја зајакнаа релевантноста на глобалната природа на современата безбедност заснована на секогаш силната меѓузависност на субјектите во меѓународните односи. Во 1982 година, оваа свесност беше примарно материјализирана во извештајот на независната Комисија за разоружување и безбедносни прашања во рамките на ООН (Палме Комисијата). Комисијата изложи предлог да се замени стратегијата на реципрочно заплашување со концептот на заедничка безбедност заснован на идејата за заеднички опстанок и програма на контрола на вооружувањето и разоружувањето. Како што е забележано претходно, свесноста за потребата од зголемена соработка помеѓу државите во обезбедување меѓународна безбедност го доби своето признание во практиката. Така, на крајот на Студената војна, во Европа, беше евидентен напорот на европските држави за воспоставување нов, заеднички и интегриран безбедносен поредок кој ќе биде заснован на вредностите, нормите и принципите на мирно разрешување на споровите, како и доверба помеѓу сите субјекти во меѓународните односи (Grizold, 1996, б: 72).

6.3. Меѓународни безбедносни системи

До сега, процесот на институционализација за обезбедување на меѓународна безбедност донесе четири основни безбедносни системи:

- 1) систем на баланс на моќта,**
- 2) систем на колективна безбедност во рамките на Лигата на народите,**
- 3) систем на колективна безбедност во рамките на Обединетите нации,**
- 4) систем на колективна одбрана во рамките на различни одбранбени и воено-политички алијанси.**

1) Систем на баланс на моќта

Системот на баланс на моќта беше основан на мировните конгреси во Вестфалиан (1648) и Утрехт (1712) (Potemkin, 1947: 251). Територијалните граници на европскиот меѓународен систем кои беа во името на одржување на европскиот баланс одреден од горенаведените мировни конгреси, беа признаени од мнозинството на европските држави. Така, постоечкото балансирање на моќта ја доби својата легитимна природа. Сепак, оваа легитимност не опфаќаше институционална контрола за активностите во европската меѓународна арена, наместо тоа ова беше уникатно признавање на конвенционална политичка практиката, што успеа да одржи релативно стабилна состојба на меѓународниот систем (Benko, 1997: 74). Заради неинституционализацијата на постоечкиот баланс на моќ помеѓу европските држави, војната остана легитимно средство да се постигнат интересите на субјектите во меѓународните односи.

За време на Светата алијанса (1815-1829), балансот на мир во Европа почиваше на принципот на легитимност. Не беше толку за правдата на меѓународниот поредок, колку за субјектите на меѓународните односи да го прифатат постоечкиот меѓународен поредок, иако тие целосно не се согласуваа со тоа (Benko, 1997: 141). Понатаму, принципот на легитимност не ја исклучуваше војната како средство да се разрешат спорите помеѓу независни држави.

Балансот на моќ, во рамките на Концертот на Европа (1830-1914), беше главно заснован на динамичко поставување и одржување на прагматични и често краткорочни стратешки алијанси. Само војна (*bellum justum*) или интервенција во рамките на одржување баланс на моќта претставуваше легитимно средство за разрешување на меѓудржавните спорови. Сепак, Хашките конвенции – усвоени во 1899 и 1907 година – ја ставија праведната војна во рамката на меѓународниот закон (Andrassy, 1990: 506).

После Првата светска војна, системот на баланс на моќта, како премолчен договор помеѓу големите сили од тоа време, утврди дека ниту моќта треба да собира толку многу влијание за сериозно да се загрози нивната безбедност, и конечно пропадна и покрај тоа што системот успешно ги спречи конфликтите помеѓу државите на глобално ниво, зашто тој не успеа да обезбеди трајна стабилност и безбедност помеѓу државите на меѓународно ниво.

Како последица на тоа, после Првата светска војна, државите ги продолжија напорите да ја елиминираат или забранат војната како легитимно средство за разрешување на споровите помеѓу субјектите на меѓународните односи.

Првата светска војна убеди многумина дека војните ќе продолжат да избувнуваат додена нациите-држави не бидат одговорни за нивна сопствена безбедност и ќе бидат заглавени во маѓепсаниот круг на натпреварување и вооружување. Во исто време, Првата светска војна на крај ги намали традиционалните темели на националната одбрана како најефикасна безбедносна стратегија со средства со кои нациите држави обезбедија национална и меѓународна безбедност. Традиционалните темели на националната одбрана (на меѓународно ниво последователно опфаќаше во одбранбената дилема на современите држави) беше надополнета со идејата за колективна безбедност. Последното доби доста на значење бидејќи Првата светска војна повторно потврди дека војната е неприфатливо средство на политиките на современите држави. Сепак, признавањето на војната како закана сама по себе не ја разреши одбранбената дилема. Покрај стравот од пораз, се појави и страв од војна. Како последица на тоа, спречувањето на избувнување на војна со средства од адекватен систем за колективна безбедност доби на значење. 2) Овој систем обезбедува дека државите се обврзуваат да не користат сила против други членки на алијансата. Сепак, ако некоја држава во системот нападне друга земја-членка, останатите земји- членки ги здружуваат силите против агресорот (Grizold, 1994б: 453).

2) Системот на колективна безбедност во рамките на Лигата на народите

Иако идејата за основање на Лигата на народите беше веќе предложена во 1915 година од Велика Британија, концептот на меѓународен поредок беше во целост американски. Тој е базиран на три основни елементи: демократија, колективна безбедност и самоопределување на нациите. Американскиот претседател од тоа време, В. Вилсон, направи напор за институционален услов на меѓународен мир и безбедност на принципите на колективната безбедност. Сепак, светската безбедност не треба да бара одбрана на националните интереси, туку мир како правен концепт. Одлуката дали има кршење на меѓународниот мир бараше меѓународна институција, која Вилсон ја нарече Лига на народите (Kissinger, 1994: 222). Системот обезбеди меѓународниот мир и безбедност да

бидат засновани на моќта, која ќе има повеќе влијание отколку моќ на која било единечна држава или алијанса.

Лигата на народите беше основана во 1919 година и персонифицираше општи аспирации и цели на суверени држави за конечно да се создаде меѓународна организација способна за одржување на мирот во светот. Така, таа имаше посебни правила и институции, кои го дозволија тоа, но исто така таа стана постојана меѓународна организација со Секретаријат, претседавач, редовни сесии, правила на работење, итн. (Park, 1993: 86-87). Во Повелбата, земјите-членки се обврзаа да се воздржат од употреба на сила во заемните односи, додека споровите би се решавале преку арбитража или во Советот на Лигата. Бранителите на системот за колективна безбедност претпоставија дека во постоечкиот систем во кој има наднационален авторитет да ги одредува ограничувањата на интересите на суверените нации-држави, мирот и безбедноста се неделиви. Затоа, вооружена агресија против една земја членка ќе претставува закана за сите членки. Понатаму, системот на колективна безбедност во Лигата на народите беше заснован на следните елементи:

- ограничување на правото на земјите на војна, основа на стандардните процедури за мирно разрешување на спорови и гаранција за територијален интегритет како и политичка независност на сите земји членки;
- воспоставување на меѓународен систем на санкции за кршење на одредбите;
- транспарентна јавна дипломатија (задолжителна регистрација на договорите во Секретаријатот за да се спречи т.н. тајна дипломатија);
- почитување на меѓународното право и обврзност на договорите;
- правилото на консензус да се усвојат одлуки, со исклучок на некои случаи предвидени според Статутот (Osmanczyk, 1985: 465-466).

Покрај објективните недостатоци на Лигата на народите (нејасни процедури, нефлексибилност на целиот систем), главната причина за неефикасност на системот на колективна безбедност во тоа време беа: субјективно расудување на посебни земји членки на Лигата како меѓународна организација (Potemkin, 1948: 53); недостаток на политичка волја на клучните актери во меѓународ-

ните односи од тоа време за заеднички напори да се обезбеди меѓународен мир и безбедност во рамките на Лигата на народните. Последователно, сериозни кризи пред избувнувањето на Втората светска војна ја манифестираа целосната немоќ на Лигата во обезбедувањето на колективна безбедност. И покрај нејзиниот општ неуспех (распад во 1946), Лигата на народите беше светла точка во организирањето на глобалната политичка заедница кон институционализацијата на различни механизми за да се обезбеди меѓународна безбедност.

3) Системот на колективна безбедност во рамките на Обединетите нации

Основањето на ООН после Втората светска војна донесе нов квалитет на процесот на институционализацијата на меѓународниот мир и безбедност. ООН беше првата организација од глобални димензии која изведуваше активности за да обезбеди сеопфатна меѓународна безбедност во нејзина најширока смисла. Покрај генералната правна супресија на војната и интервенцијата во меѓународните односи, документите на ООН, исто така, обезбедија цело множество на акции и поцедури за да се спречат конфликтите и да се помогне во подобрувањето на постоечката ситуација кога конфликтот ќе биде разрешен (Сини шлемови, 1990: 3).

Системот на колективната безбедност во рамките на Обединетите нации е заснован на овие елементи:

- a) *забрана за употреба на сила и/или закана со сила и анулирање на добивките како последица на нелегална употреба на сила;*
- b) *употреба на три групи механизми за да се обезбеди меѓународниот мир и безбедност:*
  - средства за мирно разрешување на спорови презентирани во Повелбата на ООН (Глава VI, чл. 33-38);
  - акции во случај на закани по меѓународниот мир и безбедност идентификувани во Глава VII, чл. 39-51;
  - мировни операции на ООН (Сини шлемови, 1990: 4).

Последново е единствен компромис помеѓу средствата за мирно разрешување на споровите и механизмите на воени интервенции, операционализиран преку мандат од ООН за мировни сили во секој посебен меѓународен конфликт. Задачите на мировните сили на ООН се мултифункционални во зависност од интегралната

природа на современата меѓународна безбедност, вклучувајќи: воени, политички, цивилни и полициски задачи. Првенствено, сите три типа безбедносни механизми се насочени кон обезбедување воени аспекти на безбедноста за сите земји-членки на ООН. Во оваа смисла, земјите-членки се обврзани да се придружат на колективна акција против државата, која би извршила акт на агресија.

- в) *соработка со воено-одбранбени алијанси (Чл. 51, Глава VII) и регионални организации (чл. 52, VIII глава од Повелбата);*
- г) *посебен статус на постојаниите земји членки на Советот за безбедност, кои имаат право на вето (Andrassy, 1990: 418-421);*
- д) *равна свесност на земјите-членки да ја обезбедат не само нивната соработка во формулацијата и усвојувањето на правните норми, туку, исто така, и нивната посебна реализација на меѓународната безбедност;*
- е) *принцип на меѓузависност и соработка меѓу земјите-членки на системот;*
- ж) *улогата на меѓународното право во средување на споровремено заедничко егзистирање на сите земји-членки (Türk, 1984: 335).*

4) *Системот на колективна одбрана во рамките на различни одбранбени и воено-политички алијанси.*

После Втората светска војна, меѓународната безбедност, општо, беше обезбедена во светлото на растечката потреба за мултилатерално регулирање на односите. Во овој период, релативната неефикасност на системот на колективна безбедност во рамките на ООН, го охрабри појавувањето на нови меѓународни организации со основна мисија да обезбедат меѓународна безбедност. Во согласност со преовладувачкиот воен концепт како елемент на современата меѓународна безбедност, разбирливо е дека новите организации, покрај механизмите за мирно разрешување на спорови (ОБСЕ), како примарен механизам, ги развиваа и принципите на воената и одбранбената поддршка на земја-членка која е предмет на агресија (пр. НАТО, Варшавскиот пакт, ЗЕУ, АНЗУС¹³).

¹³ АНЗУС претставува Договор за безбедносна соработка помеѓу Австралија, Нов Зеланд и Соединетите Држави

Сепак, меѓународната правна субјективност на политичко-воените алијанси ја има основата во Повелбата на ООН, во чл. 51. Целта на системот на колективна одбрана во рамките на овие алијанси е да одврати надворешна вооружена агресија против една или повеќе земји-членки, додека во случај на агресија, тоа ќе обезбеди заедничка и координирана одбрана на сите земји-членки на алијансата. Додека системот на колективна одбрана дозволува одбрана на нејзините земји-членки против надворешни закани, тој е само способен индиректно да спречи конфликти меѓу земјите-членки во рамките на алијансата. Така, есенцијална е разликата помеѓу надворешно ориентирана одбранбена алијанса (во која земјите-членки се обврзани да се борат заеднички против земјите кои не се членки, а кои напаѓаат било која од земјите-членки), и помеѓу внатрешно ориентиран систем за колективна безбедност (во кој земјите-членки се обврзани на колективен акт против било кој субјект кој се обидува да ги постигне своите цели со употреба на насилни средства против партнерот во рамките на системот). Понатаму, правилата за однесување на одбранбената алијанса се идентификуваат на различни начини, и тоа дали заканата доаѓа однадвор – било да е со мнозинска одлука или со одлука на секоја земја-членка посебно за тоа дали била нападната или не. Спротивно, во рамките на системот на колективна безбедност, таа е централниот авторитет, кој има право и обврска да одлучи дали мирот и безбедноста се нарушени (Doehring, 1991: 406).

ЗАКЛУЧОК

Досегашната дискусија не води до заклучок дека современата безбедносна анализа е заснована на следните основни премиси:

1) Комплексноста на поимот современа безбедност на ниво на поединец, општество/држава и меѓународниот систем е манифестирана во напорите на гореспоменатите ентитети за нивно осигурување, со различни средства, на состојба на безбедност во односите помеѓу нив. Од аспект на системските теории, ова значи дека безбедноста на една посебна единица е предуслов за безбедноста на другите две или на сите. Така, безбедноста на ниво на меѓународниот систем (т.е. меѓународна безбедност) е воспоставена преку дијалектичката акција на поединците, општеството/државата и меѓународниот систем.

2) Досега во културниот и цивилизацискиот развој на човечкото општество, различни форми на безбедност, како потребите, цели-

те, вредностите, состојба, свесна волја или акција, станаа структурен елемент на постоењето и акцијата на поединецот на различни нивоа од општествената структура.

На ниво на современата држава, безбедноста е обезбедена преку националната безбедносна политика и структура, добивајќи одредени нови карактеристики во сегашната цивилизациска ситуација (на пр. наместо традиционалното фокусирање на подготвеност на државата за потенцијална војна, стратегијата за кризен менаџмент сè повеќе добива на значење).

Во рамките на меѓународниот систем, овој структурен елемент е реализиран индиректно преку посебни механизми и инструменти, воспоставени и усвоени од современите држави во нивните меѓуодноси и сè повеќе и од други субјекти во меѓународните односи. Иако сегашниот систем на колективна безбедност во рамките на ООН означува важен напредок во однос на традиционалниот дизајн на меѓународната безбедност, супрематичноста на конкурентност помеѓу нациите- држави, наместо соработка во постигнување на оптимум безбедност на секоја земја посебно како и сите други, е сè уште очигледна.

3) Значителните промени во глобалната безбедносна средина, посебно во Европа после Студената војна, диктираат нови пристапи и аспекти во обезбедување безбедност на ниво на меѓународниот систем, кој повеќе од кога и да е ќе биде способен да ги имплементира принципите на соработка, мирно разрешување на споровите и мултилатерално разрешување на меѓународните безбедносни прашања.

Од една страна, безбедносната средина во европскиот и поширокиот меѓународен систем отвори нови можности силно да се ефектуира кооперативен модел на меѓународна безбедност. Во исто време, од друга страна, тоа ја илустрира комплексноста, проблематичноста, контрадикторноста и небезбедноста во имплементирањето на овој модел во практиката.

Денес, меѓународниот систем има бројни безбедносни системи, механизми и инструменти на располагање, кои обезбедуваат адекватна поделба на работата и соработка, кои учествуваат во меѓународниот поредок за ефикасно исполнување на безбедносните потреби на државите посебно, како и на сите заедно.

Во секој случај, на крајот на Студената војна, светот и Европа повторно дојдоа до пресвртна точка, прекинувајќи ја претходната

логика на идеолошки, политички, економски, воени, итн. антагонизми и понудија нова можност да се зголемат новите квалитетни односи помеѓу државите, исто така и во безбедносната сфера, т.е. врз основа на признавањето на меѓузависноста, заедничките интереси и придобивки.

Останува да се види во иднина дали државите (нивните шефови) во европскиот и поширокиот меѓународен систем се способни да ја обезбедат потребната заедничка политичка волја, која во безбедносната сфера ќе ја надмине квазианархичната природа на меѓународниот систем.

РЕФЕРЕНЦИ

- Ayoob, Mohamed (1993): Squaring the Circle: Collective Security in a System of States, pp. 45–63. In: Thomas G. Weiss (ed.): *Collective Security in a Changing World*. Lynne Rienner Publishers, Boulder & London.
- Andrassy, Juraj (1990): *Međunarodno pravo*. Školska knjiga, Zagreb.
- Benko, Vlado (1997): Zgodovina mednarodnih odnosov. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Booth, Ken (1991): Security Emancipation, *Review of International Studies* 17 (4), pp. 313–326.
- Booth, Ken (1990): Steps Towards Stable Peace in Europe: A Theory and Practice of Coexistence, *International Affairs*, January.
- Brown, Harold (1983): *Thinking about National Security*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Buzan, Barry (1991): *People States & Fear*. Harvester Wheatsheaf, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore.
- Claude, Inis L. Jr. (1956): *Swords into Plowshares. The Problems and Progress of International Organization*. Random House, New York.
- Dimitrijevic, Vojin (1973) *The Concept of Security in International Relations*, Beograd: Savremena Administracija.
- Doehring, Karl (1991): Kollektive Sicherheit. In: Wolfrum Rudiger (ed.): *Handbuch Vereinte Nationen*. Verlag Dokumentation, Munchen.
- Grizold, Anton (1992): Oblikovanje Slovenske nacionalne varnosti. In: Anton Grizold (ed.): *Razpotja nacionalne varnosti*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 59–93.
- Grizold, Anton (1994a): The Concept Of National Security in The Contemporary World. *International Journal on World Peace*, Vol. XI (September 1994) 3, pp. 37–53.
- Grizold, Anton (1994b): Institutionalization of the Prevention and Solution of Conflicts Between States. *Teorija in praksa*, 31, 5-6, pp. 452–468.
- Grizold, Anton (1996a): Posameznikova varnost in obveščevalne službe. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana, pp. 108–115.

- Grizold, Anton (1996b): Varnost malih držav v okviru novega evropskega varnostnega okolja. In: Anton Kramberger (ed.), *Slovenska Država, Družba in Javnost*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, pp. 65–74.
- Haftendorn, Helga (1991): The Security Puzzle: Theory Building in International Security. *International Studies Quarterly* 35(1), pp. 3–17.
- Herz, John H. (1950): “Idealist internationalism and the security dilemma.” *World Politics*, 3 (1950) 2.
- Hewedy, Amin (1989): *Militarization and Security in the Middle East*, London: Pinter Publishers.
- Hinley, F. H. (1963): *Power and Pursuit of Peace*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hoffmann, Stanley (1972): “Weighting the Balance of Power.” *Foreign Affairs*. July 1950.
- Hollins, Harry B., Averill L. Powers, Mark Sommer (1989): *The Conquest of War*. San Francisco and London: Westview Press.
- Jervis, Robert (1976); *Perception and Misperception in International politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Kissinger, Henry A. (1994): *Diplomacy*. Simon & Schuster, London.
- Krause, L.B. and Joseph Nye (1975): *Reflections on the Economics and Politics of International Economic Organizations*. In: C.F.Bergsten and L.B.Krause (eds): *World Politics and International Economics*. Washington D.C.:Brookings Institution.
- Krell, Gert (1979):“The Development of the concept of security.” Arbeitspapier 3. Frankfurt: Peace Research Institute.
- Lippman, Walter (1943): *US Foreign Policy*, Boston.
- Lowenhard, Percy (1991): Is war Inevitable, *International Journal on World Peace*, March.
- Mangold, Peter (1990): *National Security and International Relations*. Routledge, New York.
- Miletic, Andreja (1978): National Interests in the US Theory of International Relations, Sarajevo, Beograd: Savremena Administracija, pp. 131-169 and 193-217.
- Mlinar, Zdravko (1991): Sovereignty, Interdependence and Menace, *Theory and Practice*, October-November, pp. 1163-1174.

- Nobilo, Mario (1988): *The Concept of Security in the Terminology of International Relations*, Political Thought, October-December.
- Nye, Joseph S., Jr. (1991): *The Changing Nature of World Power*, PREGLED, January.
- Osmanczyk, Edmund (ed.) (1985): *The Encyclopedia of the UN and International Agreements*. Taylor and Francis, Philadelphia – London.
- Park, Hueng-Soon (1993): *Collective Security and International Order: The Role of the United Nations in the Korean (1950) and the Persian Gulf War (1990)*. University of South Carolina.
- Potemkin, V.P. (ed.) (1947): *Zgodovina diplomacije*, 1. zvezek. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Potemkin, V.P. (ed.) (1948): *Zgodovina diplomacije*, 3. zvezek. DZS, Ljubljana.
- Schiffer, Walter (1954): *The Legal Community of Mankind: A Critical Analysis of the Modern World Organization*. Columbia University Press, New York.
- Shultz, Richard, Roy Godson, Ted Greenwood (eds.): *Security Studies for the 1990's*. Washington D.C., New York: Brassey's.
- Stein Wrightson, Patricia and Alice Ackermann (1994) in: Michael T. Klare (ed.) *Peace and World Security Studies* (1994).
- Symonides, Janus (1989): *The General State of European Security*. In: Robert D. Blackwill, F. Stephen Larrabee (ed.): *Conventional Arms Control and East-West Security*. Clarendon Press, Oxford, New York.
- Türk, Danilo (1984): *Načelo neintervencije v mednarodnih odnosih in v mednarodnem pravu*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- The Blue Helmets (1990): *A Review of United Nations Peace keeping*. United Nations Department of Public Information, August, 1990.
- Ullman, Richard H. (1991): *Securing Europe*. Twentieth Century Fund, Inc., Twickenham.
- Ustanovna listina Združenih narodov in statut Meddržavnega sodišča (1992). Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana.
- Wolfers, Arnold (1952): *National Security as an Ambiguous Symbol*. *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No.4. December 1952, pp. 167-168.
- Wolfers, Arnold (1962): *National Security as an ambiguous Symbol*. *Discord and Collaboration* 7. Baltimore: John Hopkins University.

***Глава 2.
Од менаџирање со кризи до превенција на
конфликти***

Глава 2.

Од менаџирање со кризи до превенција на конфликти

1. Од менаџирање со кризи до превенција на конфликти: промена во парадигмата

Ентони ВАНИС-СВ. ЏОН (Anthony WANIS-ST. JOHN)

Ние народите на Обединетите Нации, одлучни да ги сјасиме следните генерации од пустошој на војната...и заради овие цели...да обезбедиме, со ирфакањето на принципите и институцијата на методи, дека вооружени сили нема да се употребуваат, освен заради заеднички интерес...
- Преамбула на Повелбата на ООН- 1945

Вие создадовте меѓународна криза, затоа дојдов да ве видам.
- Кисинџер на Садат, ноември 1973 (ел-Садат 1977: 267)

Ние не може да импровизираме од криза до криза. Ние мора да имаме нова дипломатија која може да ги предвидува и превенира кризиите.
- Ворен Кристофер (Lund 1996)¹⁴

Вовед

Меѓународната заедница често, на кризите и законите по меѓународниот мир одговараше на реактивен, ad hoc начин. Креаторите на политиката и теоретичарите кои денес се заинтересирани за решавањето на конфликти, се сложуваат дека спречувањето на насилните конфликти во основа повеќе се претпочита отколку post hoc одговорите, т.е. после избувнувањето на насилството. Така, се појави релативно нов концептуален нагласок на превенцијата на конфликти, што, барем теоретски, ја дава логиката за преземање мировни акции пред започнувањето на внатрешно или меѓународно вооружено насилство. Во практиката, конфликтите постојано се преобразуваат и можат да се движат од релативно мирни, преку латентни до масовно насилство. Иако хронолошкото секвенцира-

---

¹⁴ Ворен Кристофер, како државен секретар делегира, Сведочење за време на неговото сослушување од Сенатот, цитирано во Lund 1996.

ње на меѓународните мировни напори има логичен след, реалноста на теренот ги прават *намерата* и *начинот* на превентивната акција порелевантни за разрешувањето на конфликтите и миротворењето, отколку времето и секвенцирањето на прашањето *кога* превентивната акција, всушност, се случува (иако времето е секако важно).

Превенцијата на конфликти овде е дефинирана како серија од политички акции и инструменти креирани 1) или да спречат предвиден, можеби *неминовен* почеток на насилството, *или* 2) да го спречат повторувањето на насилството откако тоа било запрено, *или* 3) да ја спречат неговата понатамошна ескалација, откако тоа било ставено под контрола. Бидејќи меѓународната безбедносна средина претрпе големи и битни транзиции после крајот на Студената војна, превентивниот пристап, исто така, доби на значење, заради причини кои ќе ги дискутираме во оваа глава.

Превенцијата на конфликти е концепт кој поддржува бројни стратешки политички акции кои се обидуваат да го спречат избувнувањето, ескалацијата или враќањето на насилниот конфликт. Превентивната дипломатија и превентивното воено распоредување се двете главни области на решителна акција и во секоја категорија постојат варијации. Превентивната дипломатија може да вклучи испраќање на дипломати од висок ранг од регионална или од меѓународна организација или од држава во конфликтната зона за да им помогнат на конфликтните страни да ги променат перцепциите и да преземат деескалаторни мерки во конфликтот во кој се вмешани. Државите и меѓународните организации не се единствените актери; невладините организации, религиозните организации и еминентни личности кои делуваат самостојно, но и во координација со други, може да ја имаат истата цел. Без разлика на актерот или нивото на инволвираност, главното средство е преговарање или посредување. Превентивното воено распоредување, исто така, има серија можни конфигурации кои се протегат од хуманитарна заштита, набљудување и мониторинг на демилитаризацијата, известување за кршењето на човековите права, придружување при враќањето на раселените лица, како и распоредувања на борбени трупи заради одвраќање на вооружениот конфликт или спроведување на условите за мировен договор или друг мандат.

Наспроти дипломатскиот и воениот пристап кон превенцијата, широко е дебатирано дека развојната работа може да биде ориентирана кон потенцирање на „корените“ на конфликтите, на тој начин регион или држава склони кон конфликт ќе бидат способни

да го избегнат почетокот или ескалацијата на насилниот конфликт. Научниците и практичарите на оваа варијанта гледаат како на „структурална превенција“ и имајќи го предвид нејзиното концептуално преклопување со развојот и градењето на мирот тоа тука не го разгледуваме и се ограничуваме само на дипломатско-воените варијанти.

Миротворењето во сите негови аспекти, без разлика дали се прави од страна на државници и дипломати, од војската, од хуманитарните работници или од еминентни лица, се спроведува под комплексни услови. Самиот број посредници, мноштвото и раздразливата природа на конфликтните страни (посебно вооружени невладини групи) и заменувањето на политичкиот со економски терен, на кој сите тие виртуелно оперираат, води до уверување дека и процесот и резултатите на мировните напори се карактеризирани (заразени) со недоверливост. Историјата е богата со случаи на извонредни напори на миротворење, кои, сепак, беа потценети од страните, внатрешни или надворешни, на конфликтот. Имајќи ги предвид извонредните предизвици за градење мир за време или по насилен конфликт, капацитетот да се предвиди и, всушност, превенира еден конфликт, во суштина, е предизвикувачки.

Превенцијата на конфликти, како организирано множество активности наменети за зачувување или консолидирање на мирот, го означува преминот од реалистичката парадигма, која ја нагласуваше меѓународната политика со кризен менаџмент (види цитат погоре од поранешниот американски државен секретар Хенри Кисинџер) до покритички изнијансиран пристап, што во најмала мерка, бара да се предвиди насилството или масовната ескалација на насилство, а во некои случаи бара да се оди и подалеку и да се пронајдат корените на насилството пред тоа да избувне.

2. Менаџирање со кризи наспроти превенцијата на конфликти

Пред војната на Блискиот Исток во октомври 1973 година, Египет и Соединетите Држави немаа формални односи. Сепак, Египет се обидуваše да ги натера САД да играат посредничка улога во мировен договор. Во тајни средби, по тајни канали, во февруари и во мај 1973 година, американскиот советник за национална безбедност Хенри Кисинџер му сигнализираше на неговиот египетски колега Хафиз Исмаил, дека „Соединетите Држави, за жал, не би

можеле да направат ништо бидејќи (Египет) беше поразената страна, а Израел ја задржа својата супериорност (ел-Садат 1977: 238).“

Садат ја преориентира египетската надворешна политика надвор од советската сфера и се приближи кон САД, верувајќи дека *само САД* би можеле да исполнат три цели:

прво, да ги донесат израелските креатори на одлуки на мировна маса;

второ, да испорачаат договор „земја за мир“, во кој Израел би ги вратил арапските територии што ги окупира за време на војната на Блискиот Исток, во јуни 1967 година; и

третио, како главна последица од првите две, да спречат понатамошна војна во регионот.

Но Кисинџер беше длабоко заглавен во претпоставката дека американските дипломатски иницијативи на Блискиот Исток најдобро би можеле да се контролираат ако страните се соочат со непосредна или реална криза. Така, тој виртуелно ги убеди дека четвртата регионална војна (војната во октомври 1973 година) би се одвивала на Блискиот Исток.¹⁵ При неговата потрага по „баланс“, може да се констатира дека целите на Кисинџер не беа да се превенира војната во 1973 година (што го изненади Кисинџер, иако тој го слушнал Садат како отворено предупредува за претходните три години). Неговата дипломатија на почетокот на разгорувањето на конфликтот беше единствено загрижена како започнувањето на насилството ќе влијае врз понатамошните американски стратешки цели на Блискиот Исток (Kissinger 1982).

Во суштина, Кисинџер оперираше според логиката на менаџирање со кризи. Превенирањето на меѓународни кризи и војни опе-

¹⁵ Регионалните војни на Блискиот Исток во ерата после Втората светска војна се Војната помеѓу арапските и еврејските националистички сили во Палестина под британски мандат (1945-1948), што водеше директно до војна помеѓу Израелската држава и околните Арапски држави (1948), Суецката војна во 1956, Војната во 1967 (Израел, Египет, Јордан Сирија), Војната во 1973 (Сирија, Египет, Израел), Граѓанската војна во Либан (1975-1991), Израелската инвазија на Либан (1982). Со овие беа поврзани и други конфликти, меѓу кои и Палестинските востанија во 1987-1993 и 2001-денес, конфликтите помеѓу ПЛО и Јордан, помеѓу ПЛО и Сирија, конфронтациите помеѓу Израел и Хезболах во Либан во 1996 и во 2006 година.

рира според многу различен вид логика, и за да се разбере како превенцијата на конфликти е концептуален предизвик за кризниот менаџмент, неопходно е да се разберат и двете.

Енергичната дипломатија на Кисинџер после таа војна беше брилијантна и стратешка во однос на американските интереси бидејќи тој ги бранеше нив, посебно во однос на маргинализирање на советската поддршка за арапскиот национализам. Сепак, тоа беше производ на оригиналната претпоставка: немаше визија за нов регионален поредок или крвави иницијативи. Тој и самиот играше „шат’л дипломат“, постигнувајќи само мали територијални прилагодувања за Сирија и Египет, а не целосен мир за Израел, Сирија или Египет. Може легитимно да се полемизира дека египетската воена офанзива – колку и да чинеше – беше неопходна претходница за подоцнежното дипломатско движење и дека тоа значително ја модифицира и американската и израелската проценка за Садат како лидер и државник. Но по која цена? Сирија и Израел нема сериозно да ги прифатат мировните разговори уште речиси две децении, сè додека не се соочат со две регионални војни (Либанската цивилна војна и кризата во Персискиот Залив). Садат мораше да чека додека следната американска администрација на претседателот Картер, не ги доведе Египет и Израел во целосен мировен договор, кој успешно ги спречи идните Египетско-израелски војни. Другите димензии на регионалниот конфликт останаа непроменети бидејќи одредбите на Договорот од Камп Дејвид, за изнаоѓање на суштината во која лежат Палестинско-израелскиот конфликт останаа неимплементирани.

Бројните внатрешни војни кои беа водени за време на, а посебно после Студената војна, со нивните последователни хуманитарни катастрофи, геноцидно насилство, масивни маѓугранични бегалски приливи, и други закани, како државен колапс, му даваат нагласок на новиот концепт на превенцијата, што откри одредена слабост на класичните пристапи.

Претпоставките кои ја дефинираат превенцијата на конфликти како мировно-ориентирана практика се доволно јасни: напорите од конфликтните страни или посредувачи од трета страна за да се осигураат дека очекуваните или можните насилства нема да избувнат. За да се направи тоа, треба да се употребат бројни инструменти: откривање и рано предупредување на непосреден насилен конфликт, прецизна анализа на податоците за конфликтите, мобилизација на политичката волја, без разлика на форумот (држави,

меѓународни организации, регионални организации или невладини организации), експертски распоредена дипломатска интервенција за да им се помогне на конфликтните страни за да најдат алтернативни средства за да ги постигнат политичките цели и можни воени распоредувања за да се одврати почеток или ескалација на вооружен конфликт, или да се врши мониторинг на воените движења и кршењето на човековите права, меѓу другите инструменти. Новината не е толку во самите инструменти, колку во намерата на креаторите на политиката да ги користат нив во превентивен капацитет.

3. Појавувањето на превенцијата на конфликти

Практиката и проучувањето на превенцијата на конфликти зеде голем замав во последните децении. Советот за надворешни односи го создаде својот „Центар за превентивна акција“ и Комисијата на Карнеџи копрорацијата за превенирање на конфликти ги обедини истражувачите и практичарите од целиот глобален политички спектар и почна да промовира нова рефлексивна, преку предавања, истражувања и дипломатија, сите засновани на претпоставката дека конфликтот би можел и навистина да биде спречен. Организацијата за безбедност и соработка во Европа формира Центар за превенција на конфликти. Национални владини агенции, мултилатерални организации и организации на цивилното општество постепено го „насочуваа“ концептот на превенција на конфликти според нивната реторика и практика. Дипломатските академии и дипломското образование по меѓународни прашања започнаа да ја нагласуваат и да предаваат за превенцијата на конфликти, надополнувајќи го класичниот пристап на анализирање на историски случаи на менаџирање со кризи.

За меѓународната заедница – ООН, НАТО, ЕУ и други кооперативни меѓународни организации – последните две децении покажаа дека неуспехот да се предвидат и превенираат регионални и внатрешни војни ја доведе во прашање самата причина за нивно постоење и процесите со кои тие креираат политика. Во повеќето изразито лоши случаи, вклучувајќи ја Руанда на работ на геноцид и Босна и Херцеговина после распадот на Југославија, постојните инструменти на меѓународната заедница, меѓу кои и распоредувањето на вооружени мировници со хуманитарни мандати, високото

ниво на дипломатски контакт-групи овластени да изготвуваат договори и да им ги предлагаат на конфронтираните страни, едноставно не се вклопуваа во текот на тие конфликти како што беше потребно заради степенот на човечкото страдање што тие го предизвикуваа. Историјата после тие неуспеси, ќе се повторува во други области од светот, вклучувајќи ги и тие во Демократска Република Конго, Уганда и на други места. Токму овие членови на меѓународната заедница започнаа разговори во смисла на потребата да се зајакне капацитетот за „рано предупредување“ на насилен конфликт, кој – се надеваа – ќе ја разбуди политичката волја и на националните и на меѓународните лидери, кои потоа би можеле да ги мобилизираат дипломатските и воените ресурси за да направат промена во раната фаза; или целосно да се спречи конфликтот или да се превенира неговата понатамошна ескалација.

4. Концепциска еволуција на превенцијата на конфликти

Превенцијата на насилен конфликт веќе подолго време е грижа на лидерите, државите, алијансите и меѓународните организации, можеби толку долго, што некои можеби го избраа насилниот конфликт како политички инструмент. Во поновата современа историја, превенцијата на конфликти е пропагирана како аспирација на меѓународна соработка. Повелбата на ООН, во својата преамбула, се фокусира на превенцијата на војна, како на една од главните цели на ООН од нејзиното формирање. Дел заради пат позицијата во периодот на Студената војна и претпоставката дека војните, дури и внатрешните и регионални конфликти, биле алтернатива (замена) за американско-советското ривалство, превенцијата на конфликти не била широко практикувана дури и од ООН, најважната и легитимна меѓународна организација посветена на меѓународниот мир, безбедност и развој.

4.1. Основата на Повелбата на ООН за превентивна акција

Повелбата на ООН содржи бројни членови за практикувањето на превенција на конфликти. На пример, Член 34 Глава VI „Мирно решавање на спорите“ овозможува Советот за безбедност на ООН да го испитува секој спор или секоја ситуација што би можела да доведе до меѓународно недоразбирање или да прерасне во спор, за да утврди дали продолжувањето на тој спор или таа ситуација може да го загрози одржувањето на меѓународниот мир и безбедност.“ Член 35 го овластува Советот за безбедност да им обрне внимание на која било од страните во спорот да го разрешат спорот со мирни средства, доколку неговото продолжение би можело да го загрози меѓународниот мир. Во Глава VII, „Дејствија во случај на закани по мирот, нарушување на мирот и акти на агресија“, Член 39 ја нагласува акцијата на Советот за безбедност на ООН „за да се одржат или повторно да се воспостават меѓународниот мир и безбедности“. Член 40 му дава на Советот за безбедност на ООН овластување да побара од страните да преземат привремени мерки (како прекин на огнот, повторно распоредување, итн.) во пресрет на разрешување на конфликтот. Член 43 ги обврзува сите членки на ООН дека на Советот за безбедност, по негов повик и во согласност со посебна спогодба или спогодби, ќе му стават на располагање вооружени сили, што се потребни заради одржување на меѓународниот мир и безбедност. Со Член 50 се прецизира „ако Советот за безбедност преземе превентивни или присилни мерки против која било држава, секоја држава, без оглед на тоа дали е членка на Обединетите нации или не е, а која ќе се соочи со особени економски проблеми што настанале заради извршување на тие мерки, има право да се советува со Советот за безбедност во врска со решавањето на тие проблеми.“ Член 99 го овластува генералниот секретар да му обрне внимание на Советот за безбедност „за секое прашање, кое по негово мислење, може да го загрози одржувањето на меѓународниот мир и безбедност“. И покрај многуте превентивни аспекти на Повелбата, системот на ООН во целина и меѓународната заедница останаа цврсто вкоренети во употребата на други мерки, односно реакции.

4.2. Премин од реакција кон превенција

Исто така, постоеше растечко чувство дека такви конфликти, насилни внатрешни и регионални војни во ерата после Студената војна, можеа да бидат значително намалени или во целост запрени ако културата на превенција преовладуваше над длабоко вкоренетите практики на големите и средни сили да реагираат на конфликти, само во согласност со нивните политички интереси. Сега е возможно да се спореди реалниот трошок на реактивните мировни операции и хуманитарните интервенции со предвидениот трошок на превентивна акција: На пример, анализа од страна на Карнеџи комисијата заклучи дека 200 милијарди долари беа потрошени на операциите во деведесеттите во Босна, Сомалија, Руанда, Хаити, Ел Салвадор, Камбоџа и во војната во Персискиот Залив, додека компаративно помал буџет од 70 милијарди долари би бил доволен да се имплементираше превентивна стратегија во тие случаи.¹⁶ Додека такви заклучоци и аргументи вклучуваат контра фактичка анализа, можностите кои тие ги покренуваат се интригантни за креаторите на политиката и теоретичарите кои се загрижени со секогаш ескалирачките хуманитарни, политички и економски трошоци на насилен конфликт.

Има неколку важни концептуални патокази во развојот на посеопфатна и цврста практика на разрешување на меѓународен конфликт што вклучува превенција на конфликти. За време на 1980-те, во темните години на Студената војна, бројни меѓународни интервенции, како оние во Намибија и Камбоџа, креираа нови преседани за похалистичко, мултидисциплинарно чување на мирот, кои ги комбинираа воените сили и хуманитарната помош со нагласок на владеењето и постконфликтна правда и помирување. Како и со бројните минати напори, овие операции се случија после насилството и пред заклучокот за целосен мировен договор. Начинот на интервенција беше сè уште „реакција наместо превенција“.

Сепак, панорамата на глобалните конфликти почна да се менува на вознемирувачки начини. Концептот на превенција на конфликти доби на сила бидејќи силината на внатрешните, регионалните и меѓудржавните војни порасна после крајот на Студената војна. Не сите од наследените конфликти од Студената војна се

---

¹⁶ Извештај на генералниот секретар на Обединетите нации за превенцијата на вооружен конфликт, A/55/985, C/2001/574, Јуни 7, 2001.

разрешаја сами по себе по завршувањето на Студената војна. Серија шокантно насилни внатрешни и меѓудржавни војни беа иницирани и водени, наводно околу прашања за етнички и религиозен идентитет, меѓу другите неидеолошки каузи. Овие конфликти често креираа масивни хуманитарни кризи, а цивилите не беа повеќе „коллатерална штета“ туку директни цели. Завојуваните страни – без разлика државни или недржавни актери – беа често бунтовни, отпорни на преговори, наклонети да го прекршат прекинот на огнот и високо посветени на насилството. Меѓународното раководство и глобалното јавно мислење почнаа да поддржуваат поцврста акција како одговор на оваа ситуација. Ова не беше никаде симболизирано помоќно, отколку во извонредната соработката во рамките на Советот за безбедност на ООН, што започна во раните 1990-ти.

4.3. Самитот на Советот за безбедност и Агендата за мир

Како одговор на инвазијата на Ирак врз Кувајт во 1990 година, Советот за безбедност на ООН едногласно ја овласти меѓународната воена коалиција предводена од САД да ја поврати ирачката окупација. Бидејќи Студената војна заврши, Советот за безбедност на ООН за прв пат во својата историја се сретна на Самит на шефови на држави и влади на 31 јануари 1992 година. Еден од резултатите од Самитот беше дека Советот за безбедност предвиде преземање повеќе акција за превенција и разрешување на конфликтот. Советот му даде за задача на генералниот секретар на ООН да поднесува извештаи за начините како да се зајакне капацитетот на Обединетите нации за „превентивна дипломатија, за миротворење и чување на мирот.“¹⁷ Тие забележија дека неговата „анализа и препораки би можеле да ја опфатат улогата на Обединетите нации во идентификувањето на потенцијалните кризи и области на нестабилност...“ – референца на потребата за откривање и рано предупредување на потенцијални конфликти.¹⁸

Така, еден од најкритичните современи концептуални патокази беше публикацијата, на генералниот секретар на ООН Бутрос

¹⁷ Забелешка од Претседателот на Советот за безбедност, 3046-ти состанок на Советот за безбедност на ООН, С/23500, 31 јануари, 1992.

¹⁸ Исто, стр. 3

Бутрос-Гали, *Агенда за мир: превентивна дипломатија, мировнореење и чување на мирот*, излезна пет месеци после Самитот на Советот за безбедност.¹⁹ Во неговиот извештај, генералниот секретар напиша дека целите на ООН мора да бидат:

- „да бара да идентификува во најрана можна фаза ситуации кои би можеле да произведат конфликт, и да се направи напор преку дипломатија да се отстранат изворите на опасност пред да резултираат со насилство“;

- таму каде што конфликтите ќе избувнат, да се зайочне со мировнореење, кое има за цел разрешување на прашањата кои довеле до конфликт;

- преку чување на мирот, да се работи на зачувување на мирот, без разлика колку е тој кревок, таму каде борбите се запрени, да се помогне во имплементирање на договорите постигнати од миротворците;

- да се биде подготвен да се помага во градењето на мирот во неговите различни контексти; повторното градење на институциите и инфраструктурите на нациите растргнати од цивилна војна и неволји; и градење на врски на мировна взаемна корист помеѓу нациите кои порано биле во војна;

- и во најголема смисла, да се разгледаат најдлабоките причини на конфликтот; економските, социјалните и политичките причини...²⁰

Агендата постави мултидимензионален концепт на превенција на конфликти, кој опфаќаше 1) „дипломатија да се олабават тензиите пред да резултираат со конфликт,“ 2) непосредна репресија на конфликтот во неговата рана фаза, и 3) превенција на повторно појавување или враќање на запрен конфликт. Сите три беа и продолжуваат да бидат валидни и меѓусебно поврзани димензии на меѓународна акција да се спречи еден конфликт, иако тие се разликуваат во однос на времето на таквата акција и во инструментите и во политиките кои ќе бидат употребени во секоја фаза.

---

¹⁹ Бутрос Бутрос-Гали, *Агенда за мир: Превентивна дипломатија, мировнореење и одржување на мирот*, Извештај на Генералниот Секретар согласно со Изјавата на Самитот на Советот за безбедност на 31 јануари 1992, A/47/277, C/24111, јуни 17, 1992

²⁰ Бутрос-Гали, *Агенда за мир*, параграф 15.

Во нејзината најчиста форма, превенцијата на конфликти опфаќа акција што е преземена пред евентуалноста на конфликтот. Сепак во практиката конфликтите се динамични и можат да ги надминат дури и најдобрите намери на превентивните практики. Така, нагласокот на раната акција после избувнувањето на насилството и превенцијата на понатамошно враќање се неопходни дополненија на чистата дефиниција.

Инструментите за такво реализирање беа повторени од генералниот секретар на ООН, вклучувајќи употреба на:

Дипломатска мисија на генералниот секретар, висок персонал или регионални организации. Таквата превентивна дипломатија би користела, според потребите:

- мерки за градење доверба;
- мисии за изнаоѓање факти од главните органи на ООН;
- мрежи за рано предупредување кои користат специјализирани агенции на ООН на територијата на конфликтните региони, како и знаењето на регионалните организации;
- превентивни воени распоредувања кои или би го одвратиле агресорот или би ги редуцирале тензиите помеѓу потенцијалните внатрешни или меѓудржавни конфликтни страни;
- создавање на демилитаризирани зони, посебно на заедничките граници.²¹

Нагласокот на *Агендата за мир* од 1992 година продолжи да биде во стриктна согласност со барањата на Повелбата на ООН, Чл. 2(7) признавајќи ја домашната јурисдикција на државите и забранувајќи меѓународна интервенција без согласност на државата. Додека Глава 7 од Повелбата на ООН уште одамна ги имаше поставено околностите според кои одредбите од домашната јурисдикција од Чл. 2(7) повеќе не се применуваат, *Агендата* сè уште продолжуваше со претпазливост.

Поуверливо, генералниот секретар на ООН, исто така, препорача долго-неисполнетите аспекти на меѓународниот систем за менаџирање на конфликти да бидат зајакнати и повика на преговори за договорите во Член 43 од Повелбата на ООН, кои беа ини-

---

²¹ *Агенда за мир*, параграф 23-33.

цирани и наменети да ги стават на располагање и ad hoc и постојано расположивите вооружени сили на ООН. И додека Советот за безбедност би бил оној што би требало да ги овласти таквите распоредувања во случајот на непосреден вооружен конфликт, Советот за безбедност на ООН предложи единиците да бидат ставени под директна команда на генералниот секретар.²² Таквите распоредувања за „спроведување на мирот“ би биле покорисни при вистинската превенција и одвраќање од насилство, но, исто така, и за да се поврати прекршениот прекин на огнот и да се спречи повторното појавување на зголемено насилство. Заради различни причини, вклучувајќи ја и структурната динамика на членството на Советот за безбедност на ООН – што го рефлектираше глобалниот баланс на моќ на почетокот на Втората светска војна – повеќето држави имаа намера да бидат резервирани во однос на неколку концепти од *Агендаија*. Ова имаше тенденција да го поткопа превентивниот капацитет на ООН како глобална колективна безбедносна организација. Најважно е секако, дека кој било конфликт кој вклучува постојана членка на Советот за безбедност на ООН или дури и близок сојузник ќе биде способен да избегне било какви превентивни механизми на ООН.

Агендаија за мир, исто така, заговара поиновативен концепт поврзан со превенција на повторно појавување на конфликтот: „постконфликтно градење мир“, што би опфатило многу разновидни активности кои се протегаат од деминирање, демобилизација, разоружување и реинтеграција, до поддршка за формирање на демократски владејачки структури во постконфликтната држава.

5. Панорамата по Студената војна: неуспех да се превенира

Природно, состојбата на светот не остана статична со публикувањето на *Агендаија за мир*. Држави, регионални организации и посебно меѓународни организации како ООН продолжија да ја развиваат практиката на превентивна дипломатија. Генералниот секретар на ООН тогаш го формира новиот Оддел за политички прашања, делумно за да обезбеди рано предупредување за можните конфликти, политички препораки за ООН и меѓународна

---

²² *Агенда за мир*, параграф 44.

превентивна акција, како и анализа на опциите за акција во тековните конфликти.

Војните, интервенциите и научените лекции од конфликтите во Ангола, Сомалија, Хаити и поранешна Југославија, посебно војната во Босна и Херцеговина и геноцидот во Руанда во 1994 година, меѓу другите конфликти, го поттикнаа генералниот секретар во понатамошно размислување за капацитетот за разрешување конфликти во меѓународната заедница. Во јануари 1995 година, генералниот секретар Бутрос-Гали го издаде својот *Додашок на Агендаа за мир*.²³ Меѓу проблемите кои тој ги забележа беа недостатокот на висок дипломатски персонал на ООН способен за изведување на превентивни дипломатски мисии или мисии за миротворење и тешкотиите околу финансирањето на превентивните дипломатски мисии.²⁴ Тој го нагласи континуираниот недостаток на пристап на ООН до распоредливи сили: ни една од 19-те земји кои имаа трупи на „стендбај“ не се согласи да ги распореди на УНАМИР-мисијата во Руанда, кога Советот за безбедност овласти проширување на УНАМИР додека геноцидот беше во тек во мај 1994 година.²⁵ Секако, ова дојде на почетокот на трауматските настани кои ја опкружуваа ООН/САД-интервенцијата во Сомалија.

Геноцидот во Руанда се случи после целосен мировен процес, и во присуство на мисија на ООН. На многу начини Руанда беше случај на кумулативен неуспех на превенцијата на конфликти: дури и со навремените разузнавачки информации за можно геноцидно насилство и меѓународна мировна мисија на теренот, мала група на лидери беше способна успешно да го парализира Советот за безбедност и, што е полошо, да одречат за тоа што се случува и неволноста да преземат акција што би го спречила геноцидот. Командантот на силите, генерал Ромеро Далер го предупредил Одделот за мировни операции на ООН за постоечка „истребувачка“ кампања против руандските Тутси, во неговата телеграма од

---

²³ Бутрос Бутрос-Гали, *Додашок на Агендаа за мир: Реферат за позицијата на генералниот секретар по повод еедесеттиата годишнина на Обединетите Нации*, извештај на генералниот секретар за работата на Организацијата А/50/60, С/1995/1, 25 јануари, 1995

²⁴ Бутрос-Гали, *Додашок на Агендаа за мир*, параграф 28-32.

²⁵ Бутрос-Гали, *Додашок на Агендаа за мир*, параграф 43.

11 јануари 1994 година. Како што е сега веќе познато, Одделот за мировни операции на ООН го одби генералот Делер, сосема ги игнорираше неговите предупредувања и ги одби неговите барања за дозвола да преземе енергична акција да ги сопре вооружените судири кои ќе бидат употребени во геноцидот. Степенот на насилство во Руанда го нагласува фактот дека дури и здрави и константни напори за разрешување на конфликти – со намера да го спречат ескалирањето на насилството, ако не неговото почетно избувнување-може сосема да пропаднат, ако мировниците и посредниците се некоординирани и им недостига политичка волја да се соочат со неочекуваните резултати од нивната работа и ако конфликтните страни воочат повеќе вредност во војната отколку во мировното разрешување.

Иако целосната анализа за неуспесите на меѓународната заедница во Руанда е надвор од доменот на оваа глава, важно е да се забележи дека меѓународната заедница беше навистина инволвирана во Руанда *пред* геноцидот. Предгеноцидната војна во Руанда ги имаше своите корени децении пред настаните од 1994 година, и започна со нападот во Руанда на силите на Руандскиот патриотски фронт (РПФ) од Уганда, во октомври 1990 година. При анализата на хоророт од геноцидот, често се превидува дека речиси веднаш по нападот на РПФ во 1990 година, формалните и неформалните посреднички напори беа иницирани од Белгија, Заир, Танзанија, Уганда, ООН, Организација на афричката унија и од други регионални организации, како Економската заедница на земјите од регионот на Големите Езера. Според исцрпната студија на Брус Џонс за тој мировен процес, „овие напори не беа креирани посебно за да се спречи геноцидот, туку тие беа креирани за да се спречи ескалацијата на конфликтот и да се постават темелите за мир“ (Jones 2001). Договорите за прекин на огнот беа потпишани во март 1991 година, септември 1991 година и на 12 јули 1992 година, но секој пат беа прекршени.

Владата на Руанда и РПФ конечно започнаа сеопфатни мировни преговори во јуни 1992 година, вешто олеснувани од Танзанија, со учество и поддршка од голем број соседни земји, како и од САД, Франција, Белгија, Германија, Организација на афричката унија и ООН. Официјалните посреднички напори беа надополнети со дипломатија од втор степен, вклучувајќи ги и напорите на специјалниот дипломат назначен од Папата на Ватикан. Мировните напори кулминираа со Аруша договорите, потпишани на 4 август

1993 година. А сепак, без разлика колку вешто беше посредништвото за мировниот процес, без разлика колку сеопфатни беа Аруша-договорите, ниту еден не беше успешен во запирањето на тековната војна помеѓу РПФ и Владата на Руанда. Уште полошо, превенцијата и мерките за чување на мирот преземени како резултат на мировниот процес, вклучувајќи го распоредувањето на УНАМИР мисијата, обезбедија рано предупредување за геноцидот, само за да бидат ефикасно игнорирани од речиси сите главни меѓународни актери. Геноцидот во Руанда, како и бројните други случаи каде имаше меѓународна инволвираност, не се „неуспех на превентивната акција“, туку „неуспех да се делува превентивно.“ (Askermann 1999: 25). Ова уште еднаш ни ги потенцира намерите кои ги поставија акциите на меѓународната инволвираност, што би ги одредило или би требало да ги одреди консеквентните стратегии. Аруша-мировниот процес за Руанда, како сеопфатен, добро структуриран и добронамерен каков што беше, резултираше со мировен договор, кој нема да биде имплементиран. Тој никогаш не беше структуриран да го спречи геноцидот на кој било начин.

Срамот од дебаклот во Руанда можеби ни помага да разбереме зошто генералниот секретар во 1995 година отиде над своите должности за да преговара за договорите од Член 43 и да го забрза формирањето на сили за брза реакција на ООН, кои секогаш ќе му бидат достапни на Советот за безбедност кога ќе ги повика при меѓународна кризна состојба. Таквите сили би имале голем капацитет за превенција на конфликти во кризи каде вооружени сили со широк мандат се потребни за да се спречи избувнувањето, ескалацијата или обновувањето на вооружен конфликт. Како што е забележано погоре, вредно е да се напомене дека ако такви сили му беа достапни на Советот за безбедност, тој би бил речиси сигурно спречен да ги распореди во конфликт, во кој перманентна членка би била директна или индиректна страна. Американската „војна по избор“ во Ирак и, во помала мера, руската инвазија во Грузија во август 2008, се два примери на конфликти што П5 членка ја иницира во спротивност со меѓународниот консензус и надвор од рамките на меѓународните организации или воспоставени одбранбени алијанси. Во *Додајќокој на Агендаиша за мир* на генералниот секретар, тој забележува дека кога земјите-членки се страни во еден конфликт – меѓудржавен или внатрешен – тие ги подигаат бариерите на превентивните дипломатски активности на Секретаријатот. „Јасно, Обединетите нации не можат да ги наметнат своите превентивни и мировни активности врз земјите-членки кои не ги

сакаат нив. Правно и политички, нивното барање за, или барем согласност во, акцијата на Обединетите нации е *sine qua non*.²⁶

Превенцијата, како оперативен концепт, сепак ќе биде повторена како резултат на неуспехот на меѓународната заедница во однос на Руанда, посебно на Комеморативната конференција за геноцидот во Руанда во 2004 година и во Меѓународната комисија за интервенција и државен суверенитет, кои ја идентификуваа одговорноста да се спречи геноцидот како најкритични позиции за меѓународната заедница да ги прифати.²⁷

Мора свесно да се забележи дека ретроспективата на меѓународната заедница за Руанда не ги спречи идните војни во Либерија, хаосот и колапсот во Сомалија, во Демократска Република Конго, во Уганда, помеѓу Израел-Хезболах, помеѓу Палестина-Израел, во Ирак, во Чеченија, во Пакистан, во Авганистан и во многу други случаи (Zartman 2005). А меѓународниот консензус кој беше за завршување на долгата војна во Судан со СПЛМ/А, во јужен Судан не успеа да се преведе во ништо повеќе од слаби напори да се заврши војувањето во Судан и геноцидното насилство во Дарфур.

Во секој случај, неуспехот да се спречи и пречките за акција на ниеден начин не ја ослабија неопходноста за глобален нагласок на превенцијата на конфликти – како и да била фигурирана. Наместо тоа, тие ја подвлекоа тековната итноост за градење на меѓународен консензус кој ќе биде во прилог на системите за превенција на конфликти, стратегии и акции.

Додека ООН продолжува да биде есенцијален дел од кој било глобален и регионален пристап на превенцијата на конфликти, напорите да се реализираат некои од препораките на Бутрос-Гали и да се иновираат други, е во тек. Под водство на Кофи Анан, ООН направи големи подобрувања во својата организација и работа со цел да се намалат некои од бирократските застои и да се

---

²⁶ Бутрос-Гали, *Додашок на Агендата за мир*, параграф 28.

²⁷ Меѓународна академија за мир, *Десет години после геноцидот во Руанда: градење консензус за одговорноста за заштитата*, Извештај на Комеморативната конференција за геноцидот во Руанда, заеднички организирана од владите на Руанда и Канада, Обединети нации, Њујорк, 26 март, 2004.

http://www.ipacademy.org/pdfs/10_YEARS_AFTER_GENOCIDE.pdf

воведе меѓуресурска, меѓуагендиска соработка во услугата за превенција.²⁸ Самиот Анан го презеде водството на активностите за превенција на конфликти, на пример, лично ангажирајќи се во успешен долгорочен напор да спречи какво било избувнување на насилство помеѓу Нигерија и Камерун, пред и после 2002 година, по што и го подари на Камерун, Полуостровот Бакаси, територија богата со нафта, за која тие се спореа. ООН, и покрај сите свои недостатоци, е меѓународна организација. Таа може да продолжи да игра дури и појака и подобро организирана улога во превентивните активности од сите видови (Hampson and Malone 2002).

6. Превентивно распоредување

Доколку сѐ оди добро, превентивната дипломатија успешно ќе ги запре ескалирачките тенденции и ќе ги врати страните на патот на конструктивно, колаборативно разрешување на нивните политички разлики со ненасилни средства. Во бројни случаи, превентивната дипломатија е преземена на неколку нивоа истовремено (ООН, регионални организации и држави) со различни степени на координација. Сепак, мирот кој е консолидиран со дипломатија, можеби ќе треба да биде сочуван со примена на мерки, што значи дека превентивната дипломатија може да биде комбинирана со превентивно распоредување на воени сили.

Има два случаи на превентивна акција кои успешно ја комбинираа превентивната дипломатска акција на ООН и други меѓународни актери со распоредување на превентивната воена мисија „Сини шлемови“. Овие случаи ја потврдуваат дефиницијата за активностите за превенција на конфликти бидејќи тие беа иницирани во исчекување на ескалација на насилства. Две „вистински“ превентивни распоредувања се МИНУРЦА во Централноафриканската Република и УНПРЕДЕП во Македонија. Ние ја ограничуваме нашата дискусија во оваа глава само на МИНУРЦА, бидејќи остатокот од нашата книга го обработува потеклото на конфликтот во Македонија; иницирањето, водењето и завршувањето на УНПРЕДЕП; и причините и последиците на пост-УНПРЕДЕП-етничкиот конфликт, што избувна во 2001. Во оваа глава, треба да се забележи дека придонесот на УНПРЕДЕП кон

²⁸ Извештај на генералниот секретар за превенција на вооружените конфликти, A/55/985 C/2001/574, 7 јуни, 2001.

мирот во Македонија беше болно потврден две години после ненадејниот крај на мисијата; насилството избувна помеѓу милитантна група, во сенка поврзана со Косово, и македонските владини сили. Хенрик Сокалски, полски дипломат и лидер на УНПРЕДЕП од 1995 до 1998 година, истакна дека повлекувањето на мисијата ја остави Македонија ранлива на инфилтрација од Косово и дека нејзино продолжено присуство ќе им помогнеше на Македонците да го избегнат болното етничко насилство од 2001 година (Sokalski 2003).

6.1. МИНУРЦА и Централноафриканската Република

Откако политичка криза во Централноафриканската Република (ЦАР) избувна и се закани да стане поширок вооружен конфликт со регионални импликации (ЦАР се граничи со Чад, Судан, Камерун, Конго и ДРК). Меѓуафриканските сили во Централноафриканската Република (МИСАБ), беа формирани од страна на претседателите на Габон, Буркина Фасо, Чад и Мали, во јануари 1997 година. Сите четири претседатели помогнале да се посредува прекин на огнот помеѓу владата на ЦАР и вооружените бунтовнички групи, што беше веднаш проследено со детална спогодба на конфликтот (Бангуи-договорите). Сепак, политичката, воената и социо-економската ситуација продолжија да бидат нестабилни и подложни на насилство, иако целосна граѓанска војна сè уште не беше избувнала. Последователни договори за прекин на огнот беа потпишани во јуни и јули 1997 година. Во август 1997 година, претседателот на ЦАР побара Советот за безбедност на ООН да ги стави МИСАБ под своја надлежност, и според Резолуциите 1125 и 1136 (1997), Советот за безбедност го овласти и го продолжи мандатот на МИСАБ според Гл. VII. При истекот на овластувањето на Советот за безбедност за МИСАБ, во јануари 1998 година, генералниот секретар побара МИСАБ да се замени со мировна операција на ООН.²⁹ ООН ја формира МИНУРЦА (Мисија на ООН во Централноафриканската Република) со Резолуцијата 1159 (1998) од 27 март 1998 година.

---

²⁹ Извештај на генералниот секретар согласно со Резолуцијата 1136 (1997) која се однесува на ситуацијата во Централноафриканската Република, S/1998/61, 23 јануари, 1998.

МИНУРЦА не распореди само вооружени луѓе со сини шлемови во Централноафриканската Република за да вршат мониторинг на настаните пасивно. Мисијата беше релативно агресивна во спречувањето и „намалувањето на заканите по безбедноста на земјата,“ затоа беше потребно креирање на стабилна атмосфера за да се отвори мировниот процес. Советот за безбедност, со последователни Гл. VII резолуции, постојано го продолжуваше мандатот на МИНУРЦА во следната година, за да се вклучи и она што денес е широко познато како задачи за градење мир, вклучувајќи помош при избори, демобилизација, разоружување и прераспоредување и поддржување на политичката мисија за да се заврши мониторингот и да се охрабри имплементацијата на Бангуи-договорите. Целосната рамка на оваа исклучително мала операција остана конзистентна: одредбата за безбедноста на населението и меѓународниот персонал и на тој начин превенирање на конфликтот. МИНУРЦА е акредитирана со креирање на клима за конструктивен политички дијалог во рамките на ЦАР. Во своите последователни извештаи, генералниот секретар ги потврди бројните превентивни акции што ги презеде МИНУРЦА, меѓу кои и стратешките распоредувања околу земјата и главниот град, за да се спречат избувнувањата на насилство, да се превенираат ескалации, да се разоружаат непријателските групи, да се онеспособи оружјето и примарно, да се обезбеди безбедност за населението додека националната армија беше сè уште трансформирана според мировниот договор.³⁰ Генералниот секретар, исто така, сакаше да ја информира владата на ЦАР дека понатамошното распоредување на МИНУРЦА ќе и зависи од постепениот напредок на владата во имплементирањето на мировните договори.³¹ МИНУРЦА е успешен случај на превенција на конфликти, кој се потпираше на лесно превентивно распоредување на сили на ООН со широк мандат. Можеби како резултат на катастрофалните конфликти кои го

---

³⁰ Трет извештај на генералниот секретар за Мисијата на Обединетите нации во Централноафриканската Република, согласно со Резолуцијата 1201 (1998) на Советот за безбедност на ООН од 15 октомври 1998. С/1998/1203, 18 декември 1998.

³¹ На крај, МИНУРЦА беше заменета со нов вид на мисија: Канцеларија за поддршка на градење на мирот во Централноафриканската Република (БОНУЦА). Види Обединети нации, „Централна Афричка Република, МИНУРЦА историјат“ на <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/minurcaB.htm>

опкружуваат ЦАР и фактот дека светските тешки и криви конфликти привлекуваат повеќе интервенција и внимание на медиумите отколку релативно тивките успеси, овој случај беше во голема мера превиден и од практичарите и од теоретичарите.

Ќе забележиме дека ние, ќе го цениме иницијалниот соодветен регионален одговор на потенцијалниот конфликт во ЦАР; неговата крајна трансформација во посилна ООН-овластена мисија, експлицитната поврзаност на генералниот секретар помеѓу волјата на ООН да ја поддржи мисијата и владината волја да ги имплементира своите должности според мировните договори.

7. Критиките за превенцијата на конфликти

Концептот на превенција на конфликти и активностите кои потпаѓаат под тој домен не се без критики. Превенцијата на конфликти, како што е опишана од Бутрос-Гали, беше критикувана од некои како премногу обемна. Навистина, во амбициозните термини на *Агендаиџа*, концептот го опфаќа целиот циклус на конфликтот. Дури се полемизира дека слабо темпирани напори за превенција на конфликти може само да го забават почетокот на насилната фаза на еден конфликт. Уште еднаш, молбата за стратегија и интернационалност е на потег.

Стедман (1995: 17-19) јасно тврди дека некои конфликти мора да „се влошат пред тие да се подобрат“. Во неговата негативна евалуација за европското рано признавање на словенската и хрватската независност, тој тврдеше дека „инсистирањето да се преземе превентивна акција – да се направи нешто, било што – може да доведе до неразработени политики и недостаток на стратегиска смисла.“ Тој понатаму тврди: „превенцијата на војната во Сомалија, Босна и Руанда ќе вклучеше значителен ризик и висока цена.“ Конструктивниот аспект на неговата критика бара приоритизирање, јасни интереси и адекватни ресурси за превентивни напори, така, што тие да не станат само можност за ран неуспех (Stedman 1995: 20).

Мајкл Лунд, има пишувано за превенцијата на конфликти, и забележува дека активностите за разрешување на конфликти преземени да се испитаат основните причини за конфликтите, може всушност подолгорочно да ги промаши акутните индикатори на непосредното политичко насилство, посебно во внатрешните војни (Lund 1996: 383). Други имаат забележано дека транзициите во

демократијата и капитализмот на слободна трговија, кој се стреми да им обезбеди на луѓето подобро учество во политичкиот и економскиот систем, може всушност да го влоши конфликтот кога растечките политички партии гледаат во конкуренцијата противник за контрола на ресурсите и моќта, како што економските реформи ги канализираат старите начини на дистрибуирање на поддршка и основна безбедност (Crawford 1998).

Прашањето за времето, како што е забележано, не би требало ниту да биде пренагласено ниту занемарено. Широка концептуализација на превенцијата на конфликти, што вклучува секоја можна активност за менаџирање конфликти во кое било време од животниот циклус на еден конфликт ја редуцира валидноста на концептот. Сепак има бројни точки во конфликтот за време на кои превентивните активности може да го имаат посакуваниот ефект. Поддржувачите на теоријата на зрелост конкретно полемизираа дека заемно повредувачката парализа (МХС) и заемно привлечната можност (МЕО) помагаат да се создадат зрели моменти за деескалација на конфликтот (Touval and Zartman 2001). Креативната превентивна дипломатија може да ги покачи перцепциите на МХС и да предложи МЕО во кое било време во конфликтот. Вистина е дека лошото темпирање и структурирање на медијацијата може да води до времено полоши резултати од конфликтот, како што покажа ЕУ/ОБСЕ медијацијата водена од Франција, Финска и САД во Руско-грузискиот конфликт во октомври 2008. Во исто време, медијацијата се случува после значителни загуби на животи, или откако конфликтот продолжил и ја демонстрирал својата „нерешливост“ се верува дека е помалку успешно отколку напорите преземени пред масивното насилство. Превентивната дипломатија – во форма на меѓународно посредување при конфликт пред каква било значајна загуба на животи – се чини дека сериозно е неискористен (Bercovitch and Fretter 2007; Lund 1996: 384).

Лунд ја дефинира превенцијата како „Превентивно темпирање на акциите при преднасилни фази на посебни иницијални конфликти“, и забележува дека таа не треба да се лимитира на: медијација, би можела да содржи други активности за разрешување на конфликти. Ова може да вклучи но не да биде ограничено на арбитража, работилници за разрешување на проблеми, економска и развојна помош, мас медиуми и информативни кампањи во полза на мирот, меѓу другите (Lund 1996: 384-385). Таквите инструменти може да се користат истовремено. Лунд забележува дека меѓу дру-

гите услови за успех за таквите напори е отсуството на страните кои се обидуваат да ги ослабнат превентивните напори преку одредба за воена помош.

Зартман (2007: 19), меѓу најеминентните научници за меѓународен конфликт и негово разрешување, ја пофалува превенцијата на конфликти, додека, исто така, проникливо забележува дека тоа претставува дилема за аналитичарите и практичарите: „...Но како вниманието на јавноста и владата ќе биде мобилизирано кога потенцијалната криза е сè уште ладна? И како може да се разликува конфликт кој ќе стане криза, и за тоа треба превенција од оној кој ќе прегори сам и ќе исчезне без да предизвика штета?“

Зартман ги поставува овие прашања како вовед во подоцнежната глава од Херберт Келман (2007), кој испитува неколку социјално-психолошки процеси кои помагаат да се објасни појавувањето и траењето на конфликтот. Исто така, се забележани насоки на истражувања кои го привлекуваат вниманието на колективната тенденција на луѓето да го деформираат донесувањето на одлуки со прекумерна и несоодветна селективност во барањето информации и процесуирање на информацијата.

Отпорноста на промена, во овој случај да се преземе рана превентивна акција пред конфликтот да резултира со насилство и убиство, е мотив повеќе отколку бирократска стагнација или тешкотии за мобилизирање на колективна акција. Ние сме исто така „нестрпливи“ да одолееме да направиме било што поразлично. Ова е загрижувачко бидејќи тоа значи дека системите за рано предупредување, собирањето на разузнавачки ситуации и анализа на конфликти може сè уште да не успеат да ги убедат носителите на одлуки и јавноста дека превентивна акција – без разлика дали е во форма на дипломатија, безбедност или комбинација на двете – мора брзо да се преземе.

Превенцијата на конфликти значително се зголеми во последните две декади како поле на истражување и поле на практика. Овој пораст генерира здрави дебати за соодветна анализа на фазите на конфликтот и соодветни механизми за превенција кои може да бидат имплементирани во и низ фазите на конфликтот. Концептуалната еволуција ги охрабри државите и меѓународните актери како ООН да ги признае нивните дипломатски процеси внатрешно и да ги координира нивните превентивни механизми едни со други. Случаи во кои превентивната акција не успеа да се материјализи-

ра, ја мотивираа меѓународната заедница да се ангажира во размена во однос на потребата за култура на акција и превенција наспроти културата на реакција. Јасно, меѓународната заедница треба да изоди долг пат во однос на мобилизирање на политичката волја, собирајќи и анализирајќи податоци за конфликтот и воспоставувајќи нови норми кои ќе ја водат превентивната акција. Ние почнавме да учиме од неуспесите и да очекуваме успеси. Превенцијата, за сета двосмисленост и комплексност која ги опкружува актуелните употреби, продолжува да ги привлекува сите кои сакаат хуманоста да го избегне хоророт на војната и да примени креативни и помалку принудни начини на адресирање на конфликтот.

РЕФЕРЕНЦИ

- Ackermann, Alice. *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1999)
- Bercovitch, Jacob and Judith Fretter, “Studying International Mediation: Developing Data Sets on Mediation, Looking for Patterns, and Searching for Answers,” *International Negotiation*, vol. 12, no. 2 (2007)
- Crawford, J. “The Causes of Cultural Conflict: An Institutional Approach,” in Crawford, B. and Ronnie D. Lipschutz, eds. *The Myth of “Ethnic Conflict: Politics, Economics and “Cultural“ Violence* (Berkeley: UC Berkeley Press, 1998)
- Hampson, Fen Osler and David Malone, eds. *From Reaction to Conflict Prevention: Opportunities for the UN System* (Boulder, CO: Lynne Rienner Press, 2002)
- Kelman, Herbert. “Social Psychological Dimensions of International Conflict,” in I. William Zartman, ed., *Peacemaking in International Conflict* (Washington DC: United States Institute of Peace Press, rev’d ed. 2007)
- Lund, Michael S. “Early Warning and Preventive Diplomacy,” in Chester Crocker, Fen Osler Hampson and Pamela Aall, eds., *Managing Global Chaos* (Washington DC: United States Institute of Peace Press, 1996)
- el-Sadat, Anwar. *In Search of Identity* (New York: Harper Row, 1977)
- Sokalski, Henryk. *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy* (Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 2003)
- Stedman, Stephen J. “Alchemy for a New World Order: Overselling ‘Preventive Diplomacy’,” *Foreign Affairs*, vol. 74, no. 3 (May/June 1995)
- Touval, Saadia and I. William Zartman, “International Mediation in the Post Cold War World,” in Chester Crocker, Fen Osler Hampson and Pamela Aall, eds., *Turbulent Peace* (Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 2001)
- Zartman, I. William. *Cowardly Lions: Missed Opportunities to Prevent Deadly Conflict and State Collapse* (Lynne Rienner, 2005)
- Zartman, I. William, ed., *Peacemaking in International Conflict* (Washington DC: United States Institute of Peace Press, rev’d ed. 2007)

***Глава 3.
Превенција и разрешување на конфликтיות
во Република Македонија***

Глава 3.

Превенција и разрешување на конфликтној во Република Македонија³²

1. Социо-економски, политички и етнички премиси во македонското општество по независноста

Марина Миџревска

Со распаѓањето на Варшавскиот договор (1991) и блоковската поделеност на светот, на Балканот доаѓа до повторна промена на политичката карта. Дезинтеграцијата на Социјалистичка Федеративна Република Југославија овозможува на Балканот да се создадат пет нови држави, кои својот суверенитет, генерално преку воени судири, го пренесоа на новосоздадените држави.³³ Или поинаку речено, со сè подлабоката економска, политичка и општествена криза во која завлегуваше Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) се навестуваше драматичен расплет. Последната фаза на политичката историја на поранешна Југославија ја потврди тезата на Адам Михник дека *национализмот е највисок стиадиум на комунизмот*. Комунистичката елита фрагментирана во веќе конфедерализираната држава, беше немоќна да се справи со длабоката социо-економска криза, па посегна по етнонационализмот. Сето тоа се случуваше во време на првиот продор на либерално-демократските идеи, кои беа намерно искомпромитирани и злоупотребени. Воведувањето на мултипартизмот и одржувањето на првите повеќепартиски избори во републиките беше изведено во атмосфера на етнополитичка мобилизацијата, новите партии

---

³² Република Македонија е јужноевропска држава. Се наоѓа во централниот дел на Балканскиот Полуостров и е карактеристично балканска земја. Зафаќа површина од 25.713 км², па според големината на територијата, може да се класифицира во редот на малите држави, какви што на европскиот континент се: Албанија, Словенија, Холандија и Белгија.

³³ За ова види пошироко: Милески, Т., (2005) Македонија-Рубикова коцка на Балканот. Скопје: Филозофски факултет, стр. 51.

беа со јасни етнички предзнаци. (Ванковска, 2007: 197) Кога процесот на дисолуција веќе не можеше да се запре, а кобниот расплет стана извесен, Собранието на Република Македонија со консензус ја усвои Декларацијата за суверена и самостојна држава Македонија³⁴, во која на експлицитен начин се декларира дека „*Граѓаните на Република Македонија на демократски начин испишаа нова сѝраница во македонската многувековна историја за заокружување на самостојноста и сувереноста на Македонија како држава*“. Исто така, документот имаше и политички и уставен карактер. Во *Прембулата*, како правна основа, беше наведен членот 1 од Меѓународната конвенција за политички и граѓански права од 1966 година, која го гарантира правото на самоопределување на сите нации, односно нивното право на слободно определување на политичкиот статус и својот социјален, културен и економски развој. На тој начин, политичката одлука на Собранието доби и своја меѓународна легитимација. Врз база на *Декларацијата*, во август 1991 година Собранието распиша *Референдум* за независност одржан на 8 септември 1991 година, на кој граѓаните со големо мнозинство се изјаснија за независна држава, или попрецизно, од 76% од граѓаните со право на глас, за независност гласаа 95,32% односно 72% од гласачкото тело. По прогласувањето на резултатите од референдумот, кој беше советодавен, а не задолжителен, Собранието на 17 септември 1991 година ја донесе *Декларацијата за независност*. Новата правна и политичка рамка на независна и суверена Република Македонија беше компетирана со донесувањето на *Уставот* на 17 ноември 1991 година. Уставот на Република Македонија претставуваше наполно самостоен уставен акт, кој, според својата концепција и основни карактеристики, воведува нов уставен поредок во Република Македонија. Тој ја изразува визијата и потребата на една современа држава и општество, засновани на сувереноста и правото на граѓаните за модерно организирана држава и начелото на поделбата на власта. Исто така, со новиот Устав се воведо и нов политички систем, замислен и зацртан како парламентарна демократија со либерална ориентација, како нејзин политичко-филозофски супстрат. Во овој контекст треба да се потенцира фактот дека во декември беше усвоена и *Декларацијата за меѓународно признавање на Република Македонија* како суверена и независна држава, а во јануари 1992

³⁴ Декларацијата е донесена од Собрание на Социјалистичка Република Македонија на 25 јануари 1991 година.

година со Уставниот закон беше одлучено Република Македонија да престане да партиципира во сојузните органи на власта и им го укина мандатот на сите сојузни функционери. На тој начин, Македонија стана единствена република на бивша Југославија која конституираше држава и излезе од федерацијата на мирен начин. Тоа беше дополнително потврдено со потпишувањето на спогодбата за мирно повлекување на единиците на Југословенската народна армија (ЈНА) од територијата на Македонија. На 8 април 1993 година Република Македонија стана членка на ООН, а подоцна и на други меѓународни организации. (Ванковска, 2007:198), (Република Македонија во октомври 1993 година е примена за полноправна членка на ОБСЕ; во ноември 1995 година е примена во Советот на Европа; на 15 ноември 1995 година е примена во Партнерството за мир; во 1997 година стана членка на Евроатланскиот партнерски совет; на 29 април 1997 година Република Македонија потпиша Спогодба за соработка со Европската унија; на 9 април 2001 година потпиша Договор за стабилизација и асоцијација со Европската унија.) Притоа е значајно да се има предвид дека и покрај позитивната оценка на т.н. Бадинтерова комисија, формирана од страна на тогашната Европска економска заедница (сегашна Европска унија), во која беше експлицитно потврдено дека Република Македонија ги исполнува сите услови за меѓународно признавање (заедно со Словенија), земјата долго време се соочуваше со проблеми токму на планот на поширокото меѓународно признавање. Како резултат на притисоците од страна на Грција, дојде до првите амандмански измени на Уставот во јануари 1992 година. *Амандманот I* декларира дека Република Македонија нема територијални претензии кон која било соседна држава, додека *Амандманот II* укажува дека при практикувањето на грижата за сонародниците во другите држави Републиката нема да се меша во суверените права на другите држави и нивните внатрешни работи. (Ванковска, 2007:198).

Во социо-економски поглед, Република Македонија по осамостојувањето не се карактеризираше со пораст на бруто домашниот производ, што укажува дека системот кој се базира на општествена сопственост не е повеќе во можност да дава позитивни економски ефекти. Промените кои настанаа како резултат на започнатата транзиција иницираа и други негативни тенденции во развојот, како што се несоодветниот географски развој и зголемените социјални разлики меѓу граѓаните на Македонија. Овие елементи го зголемија нивото на социјалната и економската несигурност.

Од друга страна, се очекуваше дека во новопоставеното слободно граѓанско општество целосно ќе профункционираат демократските институции, пазарната економија и воведувањето на политичкиот плурализам. Односно, меѓу другото се очекуваше многу побрз развој на економијата. Но, на самиот почеток на транзицијата, Македонија се соочи со надворешни политички и економски притисоци. Според некои експертски процени, овие притисоци, не-ефикасната приватизација и економското реструктурирање во голем процент ги намалија економските перформанси, што од друга страна резултираше со масовни отпуштања, сериозно намалување на животниот стандард и рапиден пораст на сиромаштијата. Тоа е еден од показателите дека во поранешната СФРЈ, Македонија беше една од најнеразвиените републики. Во тие услови, со осамостојувањето ситуацијата дополнително се влоши. Беше загубен поранешниот единствен економски пазар, а истовремено земјата се соочи и со дополнителни економски проблеми предизвикани од двојното ембарго- едното од страна на Грција заради проблемот со името, а другото наметнато преку потребата да се почитуваат резолуциите на ОН за економски санкции спрема Сојузна Република Југославија (СРЈ). Од тие причини социо-економските услови во Македонија се повеќе добиваа негативен тренд на развој.

Во овој контекст треба да се потенцира фактот дека во Република Македонија и етничките премиси беа специфични. Имено, во Република Македонија, покрај македонското, живее и население од друга етничка припадност. Таквата состојба, како и во поголемиот дел од државите во регионот, е резултат на преселбите на населението во минатото, предизвикани од воени, политички и економски причини.

Табела бр.1 Националната припадност на населението во Република Македонија

		НАЦИОНАЛНА ПРИПАДНОСТ					
Пописна година		Македонци	Албанци	Турци	Роми	Срби	Власи
1948	Бр.	789648	197389	95940	19500	29721	9511
	%	68.49	17.12	8.32	1.69	2.58	0.83
1953	Бр.	860699	162524	203938	20462	35112	9668
	%	65.98	12.45	15.63	1.57	2.69	0.67
1961	Бр.	1000854	183108	131481	20606	42728	8046
	%	71.19	13.02	9.35	1.47	3.04	0.57
1971	Бр.	1142375	279871	108552	24505	46465	7190
	%	69.35	1.98	6.59	1.49	2.82	0.44
1981	Бр.	1279323	377208	86591	43125	44468	6384
	%	67.01	19.76	4.54	2.26	2.33	0.33
1994	Бр.	1295964	441104	78019	43707	40228	8601
	%	66.6	22.6	4.1	2.3	2.1	0.5
2002	Бр.	1297981	509083	77959	53879	35939	9695
	%	64.17	25.17	3.85	2.66	1.77	0.47
		Црногорци	Хрвати	Муслимани	Словенци	Југословени/ Бошњаци	Други
1948	Бр.	2348	2090	1560	729	-/-	4550
	%	0.20	0.18	0.14	0.06	-/-	0.39
1953	Бр.	2526	2770	1591	983	-/-	5241
	%	0.19	0.21	0.12	0.08	-/-	0.40
1961	Бр.	3414	3801	3002	1147	1260/-	6545
	%	0.24	0.27	0.21	0.08	0.09/-	0.47
1971	Бр.	3246	3882	1248	838	3652/-	25484
	%	0.20	0.23	0.08	0.05	0.22/-	1.55
1981	Бр.	3920	3307	39513	648	14225/-	10424
	%	0.21	0.17	2.07	0.03	0.74/-	0.55
1994	Бр.	2318	2248	15418	403	-/-	17922
	%	0.12	0.12	0.8	0.02	-/-	0.9
2002	Бр.	2003	2686	2553	365	-/17018	14839
	%	0.1	0.3	0.12	0.01	-/0.84	0.73
<i>вкупно население по пописни години</i>							
1948	1953	1961	1971	1981	1994	2002	
1152986	1304514	1406003	1647308	1909136	1945932	2022547	

Извор: Милески, 2005: 235

Анализата на Табелата³⁵ не води до заклучок дека бројот на Македонците се намалува. Тоа значи дека процентуалното намалување на македонското население во изминатите децении укажува на мошне негативна демографска тенденција на континуираното намалување на македонската популација. (Според податоците од пописот во 1948 година Македонците биле застапени со 789 648 жители, што претставува 68,49% од вкупното население, во 1953 година процентот на македонското население во вкупното изнесувал 65,98%. Во 1961 година Македонците учествуваат со 71,19% од вкупното население. Таквото зголемување првенствено е резултат на масовното иселување на Турците во периодот од 1953 до 1961 година. Според податоците од пописот во 1971 година Македонците учествуваат со 69,35%, во 1981 година со 67,01%, во 1994 година се застапени со 66,6% од вкупното население, додека во 2002 година застапеноста изнесува 64,17%.) (Милески, 2005: 236).

Меѓутоа, албанското население континуирано се зголемува (според податоците од 1948 година во вкупно евидентираното население учествувале со вкупно 197 389 жители или со 17,12%. Имено, во пописот од 1953 година, евидентно се намалува процентот на албанското население. Причините за таквата состојба се во тоа што Турците, Македонските Муслимани и Ромите, кои во 1948 година се евидентирани како Албанци сега се регистрирале како Турци, поради нивната заинтересираност за иселување во Турција. Од 1961 година до 1981 година процентуалниот удел на Албанците во вкупното население постојано се зголемува. Во 1994 година тој процент рапидно е зголемен и изнесува 22,6%, додека во 2002 година тој е 25,17%). Респектирајќи ги овие сознанија, можеме да заклучиме дека албанското население во Република Македонија континуирано се зголемува како резултат на високиот природен прираст и доселувањето на Албанците од Косово. Притоа е значајно да се има предвид дека таквото зголемување неминовно води кон промени во етничкиот состав на етнотериторијалната карта на Република Македонија и создавање енклави, кои во одредени констелации на односи можат да имаат негативно влијание на вкупната безбедност на државата.

И во оваа смисла може да се констатира дека во изминатиот клучен период стана очигледно дека Република Македонија, како самостојна и суверена држава на Балканскиот Полуостров, од една

³⁵ Табелата е преземена од Милески Т., (2005) Македонија:Рубикова коцка на Балканот. Скопје: Филозофски факултет, стр. 235

страна ги чувствува сите процеси, промени и поместувања што настануваат на овие простори и кои, на еден или на друг начин, влијаат врз нејзината стабилност, а од друга страна, својот меѓународно-правен статус таа започна да го гради во време на големи неизвесности, и се соочуваше со серија безбедносни проблеми од различен вид и интензитет (одвојување и осамостојување од поранешна Југославија проследено со висок ризик од воено-политичка криза, економското ембарго од Грција, конфликтот во Босна и Херцеговина со висок ризик од прелевање кон Косово и Македонија, кризата во Албанија 1998 година и пренесувањето на оружјето на териториите во Косово и Македонија, кризата околу Тетовскиот универзитет, улогата во интервенцијата на НАТО во Косово, Косовската бегалска криза 1999 година).

Но и во овие специфични политички, социо-економски и етнички услови, Македонија беше долго време сметана за „*оаза на мирот*“ во целиот регион, кој, за жал, беше ендемски театар на големи меѓуетнички судири предизвикани со распаѓањето на поранешна Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ). Во овие услови, Македонија „*последното домино на југословенската криза во кришничката 2001 година ја доживеа длабоката меѓуетничка криза*“.³⁶

Токму затоа, во продолжение ќе се обидеме да ги анализираме повеќедимензионалните аспекти на конфликтот во Македонија. Но, притоа без претензија анализата да биде субјективна, а уште помалку исполитизирана. Со други зборови, во атмосфера во која перцепциите за конфликтот во Македонија, за причините, за страните во конфликтот, нивните спротиставени интереси, или пак, за начинот за остварување на интересите, за ескалацијата на конфликтот во криза и употребата на сила за остварување на целите, за нелегитимноста на насилството, ја определуваат насоката каде да ги бараме можните одговори за причините на конфликтот и револтот на Албанците.

---

³⁶ Изјава на Франсоа Леотар (Francois Leotard), олеснувач на ЕУ во Македонија за време на ескалација на конфликтот

2. Потеклото на тензиите помеѓу албанската и македонската заедница во Република Македонија

Марина Миџревска

„Постојат речиси универзален договор според кој превенцијата е приоритетна од лекувањето и спротивноста за превенција мора да се насочат кон корениите на причините за конфликтите, а не само кон симптомите на насилството“ (Annan, 2000: 44) Всушност, тоа е доказ дека причините за тензиите помеѓу албанската и македонската заедница во Република Македонија не смеат да се бараат само во истражувањето на директните причини за конфликтот и активирачките фактори, туку треба да се бараат и во анализите за истакнувањето на причините кои се често структурални по природа. Такви структурални причини вклучуваат услови како што се економските и социјалните нееднакости, политичката дискриминација и сл. А овие елементи имаа голема важност во Република Македонија. Имено, македонското општество, како и поголем број други посткомунистички општества, не го одбегнаа процесот на структурно вградување на потенцијалите за конфликтот, што е типично за посткомунистичко општество со ограничени економски потенцијали, или пак, социјални, политички и етнички специфични премиси (услови). Да бидеме уште појасни, во Република Македонија, меѓуетничноста се претвори во процес на барање „рамнотежа на сили“ помеѓу најголемите етнички групи, при што социјалната нееднаквост и сиромаштијата сè повеќе се продалабочуваа. Структурните проблеми кои го поддржуваа конфликтниот процес беа вградени и со етнички предзнак и во политичките партии. Етнополитичката мобилизација стана наједноставно, но опасно средство за добивање јавна поддршка и гласови. Исто така, вториот неоспорен факт, на пример, е политичкиот систем на Република Македонија воведен со Уставот од 1991 година, кој содржеше неколку вродени недостатоци, кои во практиката се покажаа како не толку бенигни. Системот беше замислен и зацртан како парламентарна демократија со либерална ориентација, како нејзин политичко-филозофски супстрат. Но, истовремено, тој израснуваше на идејата за нација-држава, односно се сметаше за реализација на правото на самоопределување на македонскиот народ. Имајќи ги во вид историските околности на формирањето

на независната македонска држава, Уставот направи микс на националниот (македонски, етнички) аспект на граѓанскиот карактер на политичкиот систем. Во годините кои следуваа, овие неконзистентности се почесто стануваа камен на сопнување во развојот на демократијата и на мултиетничкото општество. Проблемите можеа да се антиципираат уште во процесот на изработка на Уставот, а особено низ фактот дека пратениците со албанско потекло го бојкотираа неговото изгласување затоа што сметаа дека тој не ги гарантира колективните права на албанската заедница. (Ванковска, 2007:198). Попрецизно, со тоа се создадоа сите предуслови за ескалација на динамиката акција и реакција, набљудувано низ рамките на концептот за социеталната безбедносна дилема. Имено, донесувањето на првиот Устав на независна Република Македонија само од страна на етничките Македонци, а без поддршка од македонските Албанци, ќе биде мотив за реакција, Албанците да одржат референдум за отцепување и основање на „Република Илирида“. Во тие услови, социеталните безбедносни потреби на Албанците, која е втора по големина етничка група³⁷ во Република Македонија, беа „многу посуштествени“, отколку барањата на другите етнички групи. Конкретно, барањата на Албанците се однесуваа на групниот статус, употребата на албанскиот јазик во државните институции, правото на високо образование на мајчин (албански) јазик³⁸ и соодветна застапеност во државните органи. Задоволувањето на овие „социетални безбедносни потреби“ Албанците го сметаа како есенцијално за непречен развој на нивниот етнички идентитет. Попрецизно, на пример, незадоволените социетални безбедносни потреби во однос на високото образование ги манифестираа со незаконското основање на „Тетовскиот универзитет“. Овие акции етничките Македонци ги сметаа како акти на нелојалност на албанската заедница кон државата Република Македонија, а владиниот апарат употреби сила за затворање на нелегалниот универзитет. Одредени обиди на македонската влада да ги задоволи барањата за високото образование на маке-

---

³⁷ Пошироко види Табела бр.1, стр.4

³⁸ Албанците во Република Македонија од прогласување на независноста учат на својот мајчин (албански) јазик во основните и средните училишта. Додека пак, на државниот универзитет имаа можност да учат на албански јазик на Катедрата за албанологија при Филолошкиот факултет .

донските Албанци во рамките на Педагошката академија³⁹ предизвикаа реакција и бурни протести кај студентите етнички Македонци кои сметаа дека со тоа се загрозува социјалниот идентитет на Македонците. (Славевски, 2004: 162) Всушност, ова се темели на мисперцепцијата, или, пак, двете страни погрешно го перципираат тоа што на другиот му е потребно за да го обезбеди сопствениот идентитет. Значи, од една страна, она што македонските Албанци го сметаат за суштествено за зачувување и непречен развој на нивниот социјален идентитет, од друга страна, етничките Македонци го сметаат за загрозување на нивниот национален идентитет, кој е оспоруван во различни форми и од другите соседни држави, што го правеше ова прашање уште почувствително. Меѓународната заедница се обидуваше да посредува во пронаоѓањето решение кое би било задоволително за обете страни, меѓутоа честопати го правеше тоа многу невнимателно. (Славевски, 2004:163).

И покрај ваквата мисперцепција за социјалните безбедносни потреби на Албанците, Владата на Република Македонија преземаше постепени чекори за задоволување на барањата на Албанците.

Меѓутоа, избегнувајќи да биде вовлечена во насилното сценарио, а, сепак, во исто време во непосредна близина на регионот, во кој ескалираше етничкиот конфликт, во првите години по распаѓањето на СФРЈ, на Република Македонија се гледаше како на „оаза на мирот“, што вклучуваше мултиетнички модел на коегзистенција. Во тие околности, на Македонија не и беше посветено никакво конкретно меѓународно внимание. Но, сепак, дојде до промени, од една страна поради страотната ситуација во Босна и Херцеговина и, од друга страна, гласната етнонационалистичката реакција на Грција заради појавата на независна Република Македонија, чиешто име го сметаат за непобитен дел од грчката национална историја. Сето тоа имаше дејство во раздвижување на македонскиот политички врв.

Од овие причини, претседателот на Република Македонија, Киро Глигоров, формално побара распоредување на набљудувачи на Обединетите нации во Македонија.⁴⁰ Попрецизно, потребата за

³⁹ Педагошката академија е факултет при Државниот универзитет во Република Македонија

⁴⁰ Бутрос Бутрос-Гали, Советот за безбедност реагираше позитивно и за операцијата на превентивно распоредување е одлучено според параграфите 28-32 од Агендата за мир

присуство на Обединетите нации во Македонија произлезе од неколку клучни моменти.

Прво, итната потреба за пополнување на одбранбениот вакуум по стекнувањето на независноста.

Второ, можноста војната да се прелее од север претставуваше реалност којашто требаше да се претпостави.

Трето, ситуацијата во Косово ја зголеми загриженоста во поглед на меѓуетничките односи во земјата.

Четврто, идеите за „Голема Албанија“, „Голема Србија“, и, можеби, „Голема Бугарија“ не беа непознати за политичарите во регионот.

Петто, нестабилната економска ситуација во земјата продолжи да предизвикува негативно влијание, особено врз меѓуетничките односи.⁴¹

Затоа, во декември 1992 година беше маркиран почетокот⁴² на она што во 1995 година се разви во Превентивно распоредување на сили на Обединетите нации (UNPREDEP)⁴³. Или, пак, поинаку кажано, беше повлечена т.н. тенка сина линија за да „се помогне да се спречат конфликтите преку градење доверба во подрачјата каде што постои тензија или помеѓу непријателски поларизираните заедници.“⁴⁴

Имено, превентивните мировни мисии во Република Македонија потекнаа од претходната мисија на ООН, воспоставена во 1992 година под името УНПРОФОР (United Nations Protection Forces). Мандатот на УНПРОФОР беше превентивна воена сила за заштита на мирот и се однесуваше пошироко на територијата на поранешна Југославија.

---

⁴¹ Пошироко види од дискусијата за главните аспекти на меѓуетничките односи во превенцијата на конфликти: Jeremy Giner and Espen Barth Eide, „The Ethnicity Factor and the Prevention of Conflict Outbreaks in „Preventive Action in Theory and Practice“, The Skopje Papers, оп.цит., pp 77-93

⁴² Пошироко види: Резолуцијата на Советот за безбедност бр. 795 од 11 декември 1992.

⁴³ Здружена операција наречена United Nations Protection Force (UNPREDEP).

⁴⁴ Види пошироко во: „Извештај на генералниот секретар“, ОН документ А/54/1, параграф 41.

Конкретно, превентивната мисија на УНПРОФОР во Република Македонија имаше позитивна улога, и тоа:

прво, во правец на зачувувањето на мирот и безбедноста во Република Македонија; и

второ, стабилизирачки ефекти врз состојбата во регионот.

Всушност, следејќи ги извештаите на генералниот секретар околу превентивната мисија во Република Македонија, постепено се поместува нагласувањето на загриженоста од можноста за надворешна агресија (како примарна грижа, од ноември 1992) кон загриженоста за елементите од внатрешниот развој. (Георгиева, 1999:458). Во таа смисла се вели:

„Состојбата во Република Македонија е определена од комплексна рамка од надворешни и внатрешни фактори коишто придонесуваат кон економска и политичка несигурност и расцепка социјална тензија. УНПРОФОР, дејствувајќи согласно со мандатот и добрите услуги дадени на мојот Специјален претставник со Рез.908 (1994) и во јолна соработка со авиоротирациите од Република Македонија,... направи скромен но значаен придонес во помошта на властите и различни етнички групи да го одржат мирот и стабилноста и да изградат заедничка иднина. Охрабрувачки е да се забележи, во оваа прва превентивна мисија за зачувување на мирот, дека и Владата и лидерите на етничките Албанци изразија признание на УНПРОФОР за јасноста, објективна и корисна акција.“⁴⁵

Исто така, следејќи го извештајот се воочува актуелизација на хуманитарните прашања и унапредувањето на дијалогот по прашањето на човековите права, вклучувајќи ги етничките заедници и националните малцинства. Тоа иницираше и серија проекти коишто се однесуваа на потребите на населението на полето на развојот и социјалната интеграција. Ваквите проекти примарно се однесуваат на градењето на националните капацитети и јакнењето на структурата на власта. Во однос на внатрешните политички, етнички и социјални тензии се констатира дека се потикнати и од крвката состојба на економијата. (Георгиева, 1999: 459).

Понатака, Советот за безбедност согласно со Резолуциите 981, 982 и 983 ја модифицираше операцијата во поранешна Југославија со воспоставување на три засебни, но комплементарни мисии,

⁴⁵ Извештај на Генералниот секретар S/XX of 22 March 1995.

коишто ќе функционираат под целосен авторитет на Мировните сили на ОН.

Конкретно, во Босна и Херцеговина се воспостави УНПРО-ФОР, во Хрватска се воспостави УНКРО и во Македонија се воспостави мисија УНПРЕДЕП (United Nations Preventive Deployment).

Имено, во Република Македонија УНПРЕДЕП е воспоставена како дистинктивен оперативен ентитет во Република Македонија со Резолуција 983, од 31 март 1995. Мисијата на УНПРЕДЕП е раководена од цивилен шеф на мисијата, Хенрик Сокалски (Sokalski Henryk) и воениот командант, Бент Сонемант (Bent Sohnevan).

Мандатот на УНПРЕДЕП беше заснован на три продолжени приоди:

Прво, набљудување, посебно на северните и на западните гранични подрачја, и известување на генералниот секретар за какви било случувања кои можеа да претставуваат закана.

Второ, со своето присуство да обесхрабрат закани од кој било извор, како и да превенираат судири што може да се случат помеѓу надворешни елементи и македонските сили и на тој начин да ја зацврстат безбедноста и довербата во Републиката.

Трето, да се користи доброто управување во соработка со авторитетите на Републиката, што ќе придонесе за одржување на мирот и на безбедноста. (Sokalski, 2004: 62).

Согласно со мандатот на УНПРЕДЕП, односно нивото на придонес за одржување на мирот и стабилноста во Македонија, од мисијата се бара да се води сметка за различните аспекти на внатрешната и надворешната состојба на државата. Овие задачи вклучуваат превентивно распоредување, добри услуги, мерки за градење на довербата, рано предупредување, мониторинг и известување, како и определени социјални проекти.⁴⁶ Исто така, мисијата вклучи и следење на показатели за можни национални кризи, узурпација на воспоставените демократски институции или други невоени надворешни и внатрешни притисоци. Покрај тоа, покажа интерес и за институционалните реформи, подобрување на полицискиот и судскиот систем, следење на човековите права, реформите во изборниот систем и социјалниот и економскиот развој. Со други зборови, УНПРЕДЕП претставуваше сеопфатна операција на превентивна дипломатија заснована на мултифункционална стратегија. Ова се должи на пристапот дека практичната примена

---

⁴⁶ Co Rez. 1046 13 february (1996).

на раната превентивна акција не може да се спроведе со изолирани инструменти. (Sokalski, 2005:62).

Како резултат на процените во рамките на Советот за безбедност за стабилизирачките елементи по конфликтот во поранешна Југославија, мисијата е редуцирана во однос на воената компонента на 750 војници, додека бројот на набљудувачките места е намален од 19 на 8.⁴⁷ Истата година⁴⁸, Советот за безбедност го продолжува мандатот на УНПРЕДЕП до 31 август 1998 година со напомена за повлекување на воената компонента веднаш потоа. Меѓутоа, настаните во Албанија, слабиот прогрес во имплементацијата на Дејтонскиот мировен договор, проблемот на Косово, отвореното прашање со невостопоставената граница со СР Југославија, дејствуваа на промена на одлуката за заминување на воената компонента на мисијата. Во тој период, особено настаните на Косово и присуството на отворено насилство резултираа со зголемена загриженост на меѓународната заедница во однос на зачувување на мирот и стабилноста во целиот регион. Оттука, овие настани имаа влијание врз одлуката Советот за безбедност да го продолжи мандатот и да го зголеми бројот на силите.⁴⁹ Согласно на мандатот мисијата имаше задача да ги одвраќа заканите и да превенира судири, мониторинг на границите и известување за незаконска трговија со оружје и други активности, согласно со резолуциите.

Од анализата на активностите на мисиите можеме да заклучиме дека во тој подолг период, мисијата на УНПРЕДЕП стана парадигма на превентивно чување на мирот и извор на голема гордост за меѓународната заедница. Или, пак, како што еден истражувач на мирот (Nakan Viberg) забележа дека во декадата на конфликти во поранешна Југославија имаше три чуда. Првото чудо беше одложеното избувнување на насилниот конфликт во Босна и Херцеговина. Второто чудо беше мирниот отпор на Косово предводен од Ибрахим Ругова. Третото чудо беше македонската „оаза на мирот“ што вклучуваше мултиетнички модел на коегзистенција и уникатна превентивна мисија на силите на Обединетите нации. Република Македонија десет години претставуваше успешен случај на превенција на конфликтот (насилството) во центарот на високо турбулентниот регион, окарактеризиран со етничко чисте-

---

⁴⁷ Резолуција 1110, 28 мај 1997.

⁴⁸ 4 декември 1997 година.

⁴⁹ Бројот на силите изнесуваше 1050, Резолуција 1186, 21 јули 1998.

ње, масакри, бегалци, уништување итн. Меѓутоа, на крајот и Македонија падна под притисок на акумулираните и нерешените регионални конфликти во поранешна Југославија, без воопшто да има вистинска можност да се сврти кон сопственото општество и да ги редифинира сопствените проблеми. (Ванковска, 2002:11-12) Корените на конфликтот отсекогаш беа во земјата, но меѓународната заедница не успеа да сфати дека Македонија отсекогаш била дел од трите триаголници на конфликтот на територијата на поранешна Југославија. На тој начин, илузијата на мир беше заснована на погрешното толкување дека прелевањето на регионалните проблеми преку граница (а особено од непосредното соседство) на новата македонска држава ќе може да се спречи. Со други зборови, доминантна беше претпоставката дека Македонија ќе може да опстои без оглед на регионалните случувања. Бидејќи, во меѓувреме ни се случија неколку ситуации кои ги потврдија сомневањата. (Ванковска, 2002:12).

Прво, незаконската употреба на знамето на Република Албанија од страна на локалната власт во Тетово и во Гостивар, со целосно исклучување на државното знаме на Република Македонија, предизвика насилни судири со полицијата.

Второ, парламентарните избори во 1998 година. Коалицијата предводена од Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ) на парламентарните избори ги изгубија изборите. Албанскиот електорат незадоволен од спорото решавање на албанските прашања на парламентарните избори во 1998 година покажа поголема поддршка за порадикалната опција што ја ветуваше Демократска партија на Албанците (ДПА). Или, пак, изборите ја донесоа на власт најневеројатната коалиција на тврди националистички партии на двата етнички табора. Коалицијата Внатрешна македонска револуционерна организација-демократска партија на македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ) и ДПА одреден период успеваа да ги задоволат барањата на албанскиот електорат. Некои аналитичари сметаа дека коалицијата на ВМРО-ДПМНЕ со ДПА не беше заснована на некаква конзистентна политика. Затоа што, во оваа коалиција прашањата за меѓуетничкото разбирање беше повторно решавано како „резултат на компромиси“. Од тие причини, веќе по првите потези на новата влада, јавноста започна да се сомнева дека владејачките партии се согласиле да ја поделат Македонија по етничка линија.

Трето, во вакви комплексни услови, во пролета 1998 година во Република Македонија се случија неколку бомбашки напади.

Одговорноста за изведување на некои од овие акции ја презеде Ослободителната војска на Косово (ОВК), и тоа конкретно за експлозиите во Гостивар, Куманово и во Прилеп.

Во исто време, во Косово се водеа вооружени судири меѓу албанските вооружени групи и југословенските безбедносни сили. Иако, Ругова долго време успеваше да го одржи курсот на мирен отпор против режимот на Милошевиќ и да ги потисне „јастребите“ во сопствените редови, сепак, не успеа да спречи ескалација на вооружен конфликт.

Вооружениот конфликт наскоро ескалираше и интервенцијата на НАТО премногу добро се вклопи во севкупната спирала на насилство. Имено, интервенцијата на НАТО врз СРЈ во 1999 година продуцираше „ејничко чистење“ на Косово кое резултираше со „Косовска беџалска криза“, од која, точно 379.523 бегалци побараа засолниште на просторот на Република Македонија

Ситуацијата со бегалците на 15 јуни

Бегалци во Македонија	379,523
Бегалци во кампови	112,434
Бегалци во фамилии	154,989
Останати	20,000
Заминале во други земји до 5 јули	92,100

Од нив, 287.423 бегалци останаа во Македонија во текот на целото времетраење на кризата, а 92.100 бегалци преку воспоставениот воздушен мост беа транспортирани во трети земји.

Според тоа, бројот на жители во Македонија се зголеми за 14,77 проценти.

Заминале во

Албанија	7,050
Австралија	1,781
Австрија	4,795
Белгија	1,200
Канада	5,046
Хрватска	370
Чешката Република	854
Данска	2,789
Финска	961
Франција	5,556
Германија	14,104
Грција	432
Исланд	73
Израел	212
Италија	6,501
Луксембург	101
Малта	105
Холандија	3,828
Нов Зеланд	45
Норвешка	5,810
Полска	1,047
Португалија	1,283
Романија	41
Словачка	91
Словенија	627
Шпанија	916
Шведска	3,232
Швајцарија	1,653
Турција	8,045
Обединетото Кралство	4,902
Соединетите Држави	8,650
ВКУПНО	92,100

Компарација, споредено со ситуацијата на 15 јуни 1999

ЗЕМЈА	Население	Приближно зголемување на населението за 14 77%	Приближно колку населението во
Македонија	1 945 932	287 423	Исланд
САД	253 250 000	37 406 175	Канада
Германија	81 591 000	12 051 361	Белгија
Франција	57 981 000	8 564 057	Гвинеја

Демографската структура, во физичка смисла на зборот, во тој момент беше нарушена. Социјалната и економската, исто така. Притоа е значајно да се има предвид дека прогонувањето на туѓа територија на свои државјани, албанско и друго население (кои се државјани на тогашната СРЈ) ја менува етничката структура на другата територија. (Mitrevska, 2001: 65) Конкретно етничката структура на Македонија од 15 јуни 1999 година вклучувајќи ги и бегалците од Косово се промени, и тоа:

- *Албанци: 728,527, односно 32.62%*
- *Македонци: 1.295,964, односно 58.03%*
- *Турци: 78,019, односно 3.49%*
- *Роми: 43.707, односно 1.96%*
- *Срби: 40.228, односно 1.80%*

Голем дел од тие лица со помош на меѓународниот фактор се вратија, а дел од нив врз основа на склучување на бракови, изнаоѓање најразновидни нелегални начини за престој, а тоа според меѓународните стандарди на бегалски кризи е бројка која воопшто не може да се евидентира и кои трајно ќе останат на македонскиот простор. Ваквите настани можат да се толкуваат од два аспекти, бидејќи албанскиот фактор етничкото прекомпонирање се обидува да го легализира со цел да го стави во функција на сопствени агресивни цели како: зголемување на процентот на албанскиот ентитет во државата, зголемување на електоратот во изборниот

процес, и за логистичка поддршка на вооруженото дејствување од косовска страна. (Нацев&Начевски, 2000:418)

Исто така, кризата во Косово, кај македонското стопанство предизвика загуби, кои го погодија економскиот сектор, индустриското производство, аграрот, градежништвото и др.

Дополнителни трошоци за бегалците од буџетите на владините министерства

Министерства	Вкупно трошоци во евра за 1999
Мин. за урбанизам и прос. планир.	14,294,105
Министарство за здравство	11,227,907
Мин. за труд и соц. политика	10,594,438
Министерство за одбрана	25,766,294
Мин. за транспорт и врски	3,061,091
Мин. за внатрешни работи	28,755,342
Министерство за образование	7,971
Вкупно	101,669,800

Извор: Митревска, 2001:61-69

Всушност, оваа интервенција на НАТО, која беше преземена за да ги заштити човековите права и животи, сепак, го загрози целиот регион, вклучувајќи ги и луѓето кои требаше да ги заштити. Меѓу другото, Македонија стана еден вид „*колайтерална шпееџа*“. Еднодецениските напори на граѓаните да воспостават ефективен меѓуетнички дијалог пропаднаа прекуноќ. Тоа беше пресвртниот момент во динамиката на автентично македонскиот конфликт. Кризата беше директно увезена во оваа кршлива и ранлива земја. Проценувајќи ги сосема погрешно последиците на „*хуманиитарна-џа интервенција*“ во Југославија, којашто мошне брзо се тран-

сформираше во „хуманиитарна каџасџирофа“ за соседна Македонија и за Албанија, интервенцијата на НАТО ги зголеми значително постојните економски и социјални проблеми. (Ванковска, 2002: 18).

Преку ноќ, земјата се трансформираше од „оаза на мирот“ во „Place d'armee“, меѓуетничките односи претрпеа многу, а кршливите идентитети на главните етнички групи се појавија на површината. (Ванковска, 2002:18).

Истовремено, македонската полиција презема неколку акции во селата населени со македонски етнички албанци близу до северната граница и притоа откри огромни количества муниција. Тоа, секако, според просторот наликуваше на тајни складишта на ОВК. Во истиот период, се случуја неколку парадокси.

Првиот е дека во населените места главно со Албанци, младите беа регрутирани и испраќани да се борат во Косово.

Вториот е дека лидерот на владејачката ДПА, Арбен Џафери, изјавува дека Албанците во Македонија нема да одговорат на повикот за мобилизација, доколку македонските власти го побараат тоа.

Третиот е дека албанската заедница во Македонија бара од државата сите бегалци да останат во Македонија. Од тие причини, членовите на Парламентот со албанска националност се изјаснуваат дека се „легиџимни претставници на бегалциџе“. Очигледно, чувството на внатрешна кохезија брзо порасна, и тоа истовремено и помеѓу албанската заедница во Македонија и меѓу македонските и косовските Албанци. Албанците на територијата на поранешна Југославија- и обичните луѓе и политичарите ја перцепираа својата етничка заедница како обединета целина. Албанците покажаа невидено сочувство и солидарност со своите косовски браќа, додека, пак, кај Македонците чувствата беа покомплексни.

Значи, нивото на етничка идентификација и хомогенизација меѓу двете најголеми етнички групи во Македонија ја достигна највисоката точка од стекнувањето независност во 1991 година. Албанците ги обвинуваа Македонците за отсуство на сочувство за бегалците, додека, пак, многу Македонци во бегалците и во членовите на албанското малцинство почнаа да гледаат потенцијални борци на ОВК. Што подоцна се потврди како точно.

Исто така, во овој контекст треба да се потенцира уште еден извор на фрустрација меѓу Македонците и Албанците. Тешката социјална и економска ситуација истовремено ги погоди и Македонците и Албанците. Попрецизно во Република Македонија пред

конфликтот имаше повеќе од 300 илјади невработени, а 50% од вработените немаа добиено плата за повеќе месеци. Во тие околности, бројот на сиромашни и социјално загрозуени лица континуирано се зголемуваше. Стапката на економскиот раст се намали за повеќе од 10%. Впечатокот е многу јасен во Македонија имаше ниска стапка на животниот стандард и отсуство на социјална држава. Оваа ситуација тешко ги погоди етничките Македонци. Додека, пак, Албанците беа главно вработени во приватниот сектор, или се занимаваа со земјоделски дејности, или, пак, беа печалбари во западноевропските земји. (Ванковска, 2002:18-19). Но, тие не беа задоволни од ниската стапка на вработеност во јавните институции. Всушност, тоа беше едена од причините за конфликтот во Македонија.

Во тие околности, оправдан беше стравот на македонскиот државен и политички врв дека земјата може да се втурне во конфликт. Постоеја повеќе индикации за тоа, на пример стравот дека ОВК го преселила својот штаб и ресурсите на македонската страна. Или, пак, ескалација на политичката криза. Изненадувачки брзото ескалирање на насилството кон крајот на февруари ја шокираше јавноста, како и делови од политичкиот естаблишмент. Реториката многу бргу се менуваше: од „хисторична реакција“ на бунтовници, на борци за слобода, за права и сл.

Толкувањата на избувнувањето на насилниот конфликт во Македонија, како и оние за десетгодишниот период на мир, рефлектираат слични елементи на „виријуелна реалност“. Во политичкиот и научниот вокабулар се среќаваат разни толкувања за настаните во почетокот на 2001 година. На пример, според некои толкувања конфликтот во Македонија беше:

- „Фингирана војна“, чијашто цел беше дезинтегрирање на државата.
- Конфликтот е договорен и фингиран од страна на политичките партии ВМРО-ДПМНЕ и ДПА заради партиски интереси или лични интереси на лидерите, или, пак, тој е договор меѓу СДСМ и ОНА заради добивање на власта. Во двата случаи станува збор за меѓусебни обвинувања, каде што нивните изјави ја потврдуваат целта, односно, причината за конфликт. Во тој контекст, вреди да се спомнат изјавите на лидерот на ДПА, *Арбен Цафери*, кој ќе се задоволи со констатацијата дека „она што неговата партија сакала да го постигне со еволутивен и подолготраен процес, ДУИ реши да го направи со сила и за многу кус период“.

Или, пак, потпредседателот на истата партија, *Мендух Та-чи*, смета дека **„конфликтот од 2001 година е борба за власи, а не борба за осигурување на албанските права“**. Спротивно на неговото тврдење, генералниот секретар на ДУИ, *Гзим Осирени*, (началник на Главниот штаб на паравоената ОНА) смета дека **„конфликтот во 2001 година не бил агресија од Косово туку воспание на Албанците поради нивните загрозени елементарни права. Тој е резултат на една долготрајна полицајска кон Албанците во Македонија. За среќа, тој заврши со Охридскиот рамковен договор и беше сиречена граѓанска војна“**. Додека, изјавата на друг командант на ОНА, *Фазли Велиу*, е сосема спротивна. Тој изјавува дека во 2001 година **„биле моштивирани со борбата за територијата во Република Македонија, но со тек на времето и под притисок на меѓународната заедница го смениле свој проект“**.

- Албанците го започнаа конфликтот и насилството го користеа за да поттикнат дијалог за крајниот политички статус на Косово.
- Дека конфликтот беше инстанца на контролиран хаос, со цел да се забрза процесот на федерализација на државата.
- Или, пак, насилството беше генерирано од проблемите во врска со прашањата за човековите права и правата на малцинствата, односно, борба за човекови права. Попрецизно, кај Албанците кои го објаснуваат конфликтот причините се многу едноставни. Еднаш Уставот се лоцира како причина. Другпат, долгогодишната репресираност на Албанците од страна на Македонците. Додека, пак, третпат обесправеноста да учат на албански јазик во високото образование, кое ги дискриминира Албанците.
- Според други толкувања, во 2001 година во Македонија се случи **„меѓуетнички конфликт“**. Можеби ова толкување за некогo ќе звучи парадоксално, бидејќи во февруари 2001 година (непосредно пред ескалација на конфликтот), анкетите на јавното мислење покажуваа висок степен на задоволство меѓу етничките Албанци во однос на меѓуетничките односи.
- И на крај, според некои толкувања, конфликтот во 2001 година претставува политичко-безбедносна криза. Односно, конфликтот ставен во безбедносна матрица, претставува политичко-безбедносна криза за Република Македонија.

По сите параметри таа ги исполни критериумите на политичка криза, односно, закана за темелните интереси и основните вредности со употреба на вооружено насилство. Истовремено, според критериумите за безбедносна криза, беше највисока точка на конфликт, кој содржеше употреба на вооружено насилство.

Од генезата на настаните и вкупната анализа за можните причини за конфликт во Република Македонија ќе се обидеме да извлечеме пост-фестум процена за тоа што се случи или што се случуваше во Македонија во 2001 година.

Прво, анализата на можните причини за конфликтот во Република Македонија открива повеќе парадокси. Накратко, пред почетокот на конфликтот, анкетите на јавното мислење покажуваа висок степен на задоволство меѓу етничките Албанци во однос на меѓуетничките односи. Додека, пак, етничките Македонци имаа поинаква перцепција, но општо земено, тие не ги сметаа меѓуетничките односи како еден од најголемите проблеми со коишто се соочува државата. Напротив, тие беа повеќе загрижени за сиромаштијата, невработеноста, лошата економија, корупцијата, криминалот и сл.

На пример, „транзициониот шок“, што го доживеа македонската економија беше вонредно силен и резултираше со високи негативни стапки на движење на бруто-домашниот производ (GDP). Тенденцијата на опаѓање на GDP беше особено нагласена во првите четири транзициони години (1990-1993) и се задржа до 1995 година. Од 1996 година наваму македонската економија остварува позитивни стапки на раст на GDP кои, меѓутоа, во основа, се релативно ниски и нестабилни. Ако како базна се земе годината 1989 (1989=100), процентното ниво на реалниот бруто-домашен производ на Македонија во 2002 година изнесува 77. (EBRD, 2002: 58).

Од табелата може да се констатира дека, Македонија, како што тоа е случај и со многу други земји во транзиција, по многу транзициони години, односно до 2002 година, сè уште не го достигнала нивото на бруто-домашниот производ од периодот пред започнувањето на транзицијата.

Оттука, загриженоста на Македонците беше сосема оправдана. Имено, ако на овие податоци се додадат процентот на невработеност, голема инфлација евидентно беше дека целокупната македонска економија до 2001 година тешко одеше напред. Потврда за тоа се следните податоци, и тоа:

Основните макроекономски индикатори на Република Македонија													
Година	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Пораст на реалниот GDP, во %	-9,9	-7,0	-8,0	-9,1	-1,8	-1,2	-1,2	1,4	3,4	4,3	4,5	-4,5	0,7
Стапка на инфлација	608	115	1664	338	126	16,4	2,5	0,8	2,3	-1,3	6,5	5,3	2,4
Стапка на невработеност	-	-	-	-	-	-	31,9	36,0	34,5	32,4	32,3	-	-
Буџетски дефицит во % од GDP	-	-4,5	-9,8	-13,4	-2,7	-1,0	-1,4	-0,4	-1,7	0,0	2,5	-6,3	-4,4
Трговски биланс во милиони американски \$	-	-	-	-	-186	-221	-317	-386	-419	-392	-556	-397	-487
Странски директни инвестиции-нето, во милиони американски \$	-	-	-	-	24	12	12	18	175	27	175	442	101
Бруто девизни резерви-крај на годината, во милиони американски \$	-	-	-	-	165	257	240	256	304	469	703	741	735
Надворешен долг во милиони американски \$	-	-	-	-	844	1062	1118	1167	1437	1490	1488	1410	-
Сервисирање на долгот- % во извозот на добра и услуги	-	-	-	-	15,8	10,4	11,1	8,7	10,1	13,9	13,1	19,0	-
Надворешен долг- % во GDP	-	-	-	-	24,9	23,8	25,3	31,3	40,1	40,6	41,5	39,8	40,4

Табела бр.1. Основните макроекономски индикатори на Република Македонија

Source: EBRD (2002) Transition Report 2003, London 2003: 56-59, 147, и Билтен бр. 5/2001, Министерство за финансии на Република Македонија, Скопје 2001:7.

Македонија е земја со вонредно висока невработеност. Повеќе од јасно е дека економија со стапка на невработеност поголема од 30% е соочена со енормни економски трошоци, социјални трошоци и трошоци на владиниот буџет и, воопшто, со нагласени социјално-политички тензии.

Македонската економија во периодот 1990-1994 година беше соочена со висока троцифрена стапка на инфлација. Тој период коинцидира со високи негативни стапки на движење на GDP. Благодарение на успешно спроведената дезинфлациона политика во периодот 1993-1995 година, македонската економија од 1996 година остварува ниски, едноцифрени стапки на инфлација.

Најсинтетички гледано, причините за лошите перформанси на македонската економија можеме да ги лоцираме во три групи:

- силното дејство на неекономските фактори (ембаргата и Косовската криза);
- големиот општествен трошок, што земјата реално го поднесе со политиката на дезинфлација во периодот

1993/1995, кога стапката на инфлација на просечно годишно ниво од преку 1660% во 1993 е сведена на 2,5% во 1996 година;

- квалитетот на спроведените реформи.(Фити, 2004: 72-73)

Второ, парадоксално е во услови на *„релаксирани меѓуетнички односи“*, државата да биде изложена на ризици и закани кон нејзините основни вредности (територијалниот интегритет, суверенитет и независност) и кон нејзините основни функции насочени кон јакнење на нејзините капацитети бидејќи ризиците и заканите со кои се соочи државата не беа линеарен процес, туку претставуваа резултат на повеќе меѓузависни и динамични структурни фактори. Притоа, треба да се имаат предвид основните структурни карактеристики, и тоа:

- историското минато (постојано присутна идеја или фикција за „Голема Албанија“);
- присуството на вооружен конфликт (во соседството);
- политичката стабилност и капацитет за ефикасно владеење (доведени во прашање);
- нивото на милитаризација (пронајдено големо количество на оружје во селото Радолиште);
- хетерогеноста на населението, демографскиот стрес (Косовската бегалска криза);
- индексот на хуман развој и сл.

Сите овие индикатори влиаеја врз процената на изложеноста на Република Македонија на ризик, а подоцна и до ескалација на конфликт. Оттука, оправдан е ставот дека причините за конфликтот од 2001 година во многу аспекти се поврзуваат и произлегуваат од структурните аспекти на конфликтот во македонското општество, зголемувањето на ризиците кои континуирано произлегуваа од регионалните безбедносни прашања и разрешувањето на косовската криза и претставуваат поттикнувачи на ескалацијата.

Во контекст на мноштвото анализи на причините за конфликтот, сосема оправдано се поставува прашањето: Дали Република Македонија во 2001 година се соочи со реална криза која ѝ беше наметната, со основна цел дезинтеграција на самата држава, или, пак, конфликтот започна за остварување на човековите права.

3. Развојот на конфликтот во република македонија (од латентна до активна фаза)

Марина Миџревска

Изненадувачки брзото ескалирање на насилството во Република Македонија ја шокираше јавноста, како и делови од политичкиот естаблишмент. Реториката многу бргу се менуваше од „хистерична реакција на бунтовниците“, или пак, „борци за слобода, за права“, „терористи“ и сл.

Истовремено, тензиите и случувањата во Косово и во Прешевската Долина хронолошки се нижеа и ја потврдуваа сериозноста на ситуацијата.

Тензиите во покраината Косово и Јужна Србија не стивнуваа, а екстремистите и понатаму ја користеа тампон-зоната како своја заштита. Имено, во Јужна Србија беше формирана Ослободителна војска за Прешево, Медвеѓа и Бујановац (ОВПМБ), со цел да се поттикне масовно учество во таканареченото „востание“, да се дестабилизира југот на Србија и во погоден момент и да се отцепи и да се присоедини кон Косово. Во меѓувреме, таканаречената Ослободителна војска (ОВПМБ) беше формирана како одговор на провокациите од страна на југословенските сили за безбедност и како одговор на зголемениот број припадници на српските безбедносни сили во деловите на јужна Србија.

На Косово, пак, состојбата беше поинаква. Во согласност со Резолуцијата на ОН бр.1244, во Косово се воспостави меѓународно воено и цивилно присуство. Југословенските безбедносни сили се повлекоа, а безбедноста на Косово беше под ингеренции на меѓународните безбедносни сили, во чиј состав најголем процент беа НАТО-силите. Исто така, со Резолуцијата се воспостави цивилна администрација за Косово, „под која граѓаните во Косово можат да уживаат суштинска автономија во рамките на СРЈ, која може да обезбеди преодна администрација, со воспоставување и вршење супер визија врз развојот на привремените демократски самоуправни институции“.⁵⁰ Ослободителната војска на Косово

---

⁵⁰ United Nations Security Council Resolution 1244 of June 10, 1999, Annex 2.4. Annex 2.5, Paragraph 10.

(ОВК/УЧК) официјално престана да постои и се трансформира во „Косовски заштитен корпус“.⁵¹

Во тие услови, односно со воведувањето на меѓународното безбедносно и цивилно присуство на Косово, се отвори процес на повторно враќање на бегалци Албанци од Македонија, Албанија и пошироко. Но, спротивно на оваа тенденција, но приближно истовремено, Србите масовно го напуштаа Косово. На пример УНХЦР објави бројка од 164.000 од приближно 200.000 Срби кои го напуштиле Косово до крајот на јуни 1999 година. Ова, исто така, го потврди и раководителот на мисијата на ОН во Косово, Бернард Кушнер, кој на заминување изјави дека: *„ОН не успеае да го заштити српскиот малцинство на Косово. Меѓународната јавност и ОН не успеаја доволно да го сфати одмазничкиот однос на косовските Албанци кон далеку помалубројното српско население осиганато во Покраината“*. Исто така, тој им порача на Албанците од Косово да престанат со насилствата и убивањата и ги предупреди дека во очите на меѓународната јавност од жртви се претвориле во угнетувачи. (Кузмановски, 2000:34). Во низата примери за насилство врз Србите, ќе го наведеме настанот на 16. февруари 2001 година, кога во експлозија на автобус со кој се превезувале Срби, биле убиени 11 цивили.

Настаните, односно, континуираните тензии во Јужна Србија и Косово имаа директни импликации и врз безбедноста на Република Македонија. Едноставно насилствата се прелеваа, или, пак, беа координирани во триаголникот Косово, Јужна Србија и Македонија. Потврда за тоа беа настаните во Република Македонија. Имено, насилствата во Македонија континуирано се зголемуваа. Навидум секојдневност и *„релаксираноста на меѓуејничките односи“* како што милуваа да ја парафразираат состојбата политичките партии што беа на власт, таа не беше токму таква, каква што се претставуваше. Потврда за тоа беа терористичките напади насочени против институциите на безбедносниот систем. Одговорноста ја презеде таканаречената екипа на специјалната единица на Ослободителната национална војска (ОНА). Ова, пак, значеше потврда за формирање на таканаречената Ослободителна национална војска на Албанците во Република Македонија.

Експертите на НАТО сметаа дека помеѓу конфликтот во Јужна Србија и Косово постои извесен *„link cage“*. Беше евидентно

---

⁵¹ Ослободителната војска на Косово од септември 1999 година официјално престана да постои

дека двете кризи имаа бројни заеднички нешта, но онаа во Македонија беше специфична и неочекувана: „*џаа само ја ойкри големајта инверзија на лесној ойшмизам, кој владееше дојгоаш во Македонија*“.

Во меѓувреме, Владата на Република Македонија интензивно се обидуваше да го реши барањето на етничките Албанци на високо-образовна институција за да учат на мајчин (албански) јазик. Конкретно, Бордот на новиот колеџ на албански јазик, на 15.01.2001 година, го промовираше Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово.⁵² Истовремено во Скопје⁵³ продолжија разговорите помеѓу мешовитата македонско-југословенската комисија за утврдување на границата. Така што, Спогодбата за одбележување на заедничката граница меѓу двете држави (Република Македонија и Сојузна Република Југославија), беше потпишана на 22 февруари 2001 година од страна на македонскиот и југословенскиот претседател. Од една страна, овој чин меѓународната заедница позитивно го оцени, бидејќи затворањето на ова големо прашање ќе значеше придонес кон подобрување на односите на Балканот и регионот пошироко. Но, од друга страна, етничките Албанци од Косово и Јужна Србија не беа задоволни. Па, после неколку дена албанските терористи од Косово навлегоа во Македонија во пограничниот реон, поточно во селото Танушевци, како и во останатите села на северната граница на Македонија (Кодра Фура, Брест и Малино Маало). Стануваше збор за класичен пример на нарушување на интегритетот на државата со завладување на дел од нејзината територија од паравоени единици.⁵⁴ Деновите што следеа потврдија дека не станува збор за спорадичен инцидент, туку за сериозно влошување на безбедносната состојба. Бидејќи од македонските безбедносни сили секојдневно се известуваше дека од страна на Косово се движат, групираат и прегрупираат поголем број вооружени луѓе во црни униформи, со веројатност за префрлување и утврдување на простори на Македонија. Сето ова беше проследено и со зајакната политичка активност, но и со бројни вооружени инциденти. (Кузмановски, 2001: 34)

⁵² Универзитетот чија финансиска конструкција изнесуваше околу 22 милиони долари, беше решено да го сочинуваат факултети: правен, педагошки, јавна администрација и за компјутерски комуникации.

⁵³ На 16.01.2001 година

⁵⁴ Поточно, селото Танушевци беше под контрола на екстремистите од 16.02. до 12.03.2001 година.

Се ценеше дека мотивите за овие настани се различни, почнувајќи од внатрешно дестабилизирачки, причинети од незадоволството од политичката амбивалентност, па сè до надворешно-геополитички или пак, како одраз на нарушените шверцерски интересни сфери и влијанија. Но, како и да е, вкупните настани во 2001 година, потврдуваа дека во Република Македонија постоеше интерес за дестабилизација на државата.

Оваа безбедносна состојба, министерот за надворешни работи, Срѓан Керим, пред Собранието за безбедност на Обединетите нации, многу внимателно и точно ја опишува. Имено, меѓу другото тој ќе истакне и дека: *„Во последниите неколку недели, мојата земја се соочува со сериозен проблем предизвикан од сирани на неидентификувани екстремистички милиќантини групи ситационирани на северната граница на Република Македонија. Овие групи го зазедоа селото Танушевици и од ова ујористите ите конитинирано предизвикуваат вооружени инциденти. Екстремистичките немаат достапно нивни барања. Тие свесно го држат локалното албанско население како заложник, а поради фактот дека граничниот појас со Косово е населен највеќе со етнички Албанци, истото така заложени се и меѓуетничките односи.“* Понатака, во својот говор министерот Срѓан Керим ќе истакне дека: *„Со цел да се реши оваа ситуација, Владата на Република Македонија усвои План за акција.“* *Неговите главни елементи се, всушност, „превентивни мерки против прелевање на судирот од двете страни на границата“.* Но и покрај зајакнатите политички активности од страна на Владата и претседателот на Република Македонија, вооружените инциденти не престанаа. Поточно, во Тетово⁵⁵ на 14.03.2001 година беше отворен силен оган кон позициите на македонските безбедносни сили.⁵⁶ Безбедносната состојба се влоши со можност за нејзино натамошно ескалирање. Многу бргу, конфликтот се прошири и во друг регион (Кумановско-Липковскиот) во Република Македонија. Државниот врв размислуваше за прогласување на воена состојба, која зависеше од натамошниот развој на настаните. Истовремено со ескалацијата на конфликтот започна и иселувањето на неалбанското население. Токму затоа, некои ана-

---

⁵⁵ Градот Тетово е населен претежно со албанско население

⁵⁶ Според сознанијата на Министерството за внатрешни работи, групата која на 14.03.2001 година ги нападнала полициските сили во Тетово броеа околу 200 лица, од кои 140 биле од Косово.

литичари сметаа дека целта на вооружените напади на албанските екстремисти врз Република Македонија е окупирање на што поголем дел од територијата од Република Македонија, и тоа посебно на оние делови кои се граничеа со Косово, а потоа нивно припојување кон Косово. Односно, дека нивната главна цел беше остварување на сонот, создавањето на „Голема Албанија“ во која сите Албанци кои живеат на Балканот ќе се обединат во една заедничка држава. Дека целта на воената офанзива на албанските терористи е окупирање на територии и создавање на една албанска држава на Балканот, официјално објави и таканаречената ОНА во соопштенијата дадени уште во февруари 2001 година, при навлегувањето на вооружените албански групи од Косово во Македонија (поточно во селото Танушевци) и други погранични села со Косово. И поранешниот амбасадор на САД во ООН, Ричард Холбрук, во своето интервју за грчкиот весник „То Вима“, од 24 март 2001 година, истакна дека најголема закана за стабилноста на Балканот е сонот за создавање на „Голема Албанија“. Тогашниот инцидент во Македонија и Јужна Србија, според Холбрук, е дело на најекстремните Албанци, преку кои тие се обидуваа да ја реализираат идејата за создавање на „Голема Албанија“, односно проектот кој предвидува обединување на сите Албанци кои живеат на Балканот во една албанска држава, која би ги опфаќала деловите од териториите на Србија, Црна Гора, Македонија и Грција. (Настеска, 2005:188). Исто така, таканаречената Ослободителна национална армија на Албанците во Соопштението испратено до програмата на албански јазик на „Дојче Веле“, наведува дека, *„Генералииџа-боиџи на ОНА бил принуден да испрати ограничени контингенти борци во Танушевци и во околните села, со цел оваа територија да ја ослободи и да го заштити човечкото достоинство на населението“*. Понатаму, тие се закануваат дека на евентуалната офанзивна акција на македонската армија ќе одговорат на адекватен начин. Исто така, упатен е и апел до политичките субјекти во Република Македонија, како што се вели, „да се искажуваат воздржано во однос на неа.“ Генерално, таканаречената Ослободителна национална армија, според Соопштението, се залага за „слобода, еднаквост и правда.“

Во текот на подоцнежната фаза од вооружениот конфликт, ОНА ја смени реториката. Таа преку Соопштението бр.6, истакна сосема друга цел. Имено, истакна дека целта на нејзината борба е добивање на поголеми човекови права и поголеми права за Албанците во Македонија по пат на промена на Уставот на Република

Македонија. Оттука и прашањето: Зошто ОНА ја смени целта на нејзината борба? Дали тоа не/значи дека ОНА во суштина и вистински ја променила претходно зацртаната цел за создавање на „Голема Албанија“? Или пак, дали на промена на целта изврши влијание меѓународната заедница?

Слично како во Косово, и на окупираните територии во Македонија (регионот во Тетово и Кумановско-Липковскиот регион), таканаречената армија ОНА имаше за цел создавање на чисти етнички територии, поради што започна со раселување на неалбанското население, односно Македонците и помал број Срби од нивните живеалишта. Истовремено, се зголеми и бројот на киднапирања и тортура на цивилното население од страна на ОНА.⁵⁷

Можеби ова беше само една од причините за промовирање на класичен геополитички „гест“ од македонската страна. Имено, Македонската академија на науките и уметностите промовира идеја за размена на територии и население помеѓу Македонија и Албанија. Идејата подразбираше размена на териториите и населението од западниот дел на Република Македонија со доминантно албанско население за областите во Албанија каде што живее македонско население. Размената би траела 4-5 месеци, поради што би се отвориле пунктови во двете држави преку кои би одело пријавувањето на населението. Ова решение, секако дека беше под влијание на тезата дека Албанците во Македонија не сакаат поголема рамноправност, туку се стремат кон сепарирање на територии од Македонија и нивно приклучување со Косово или со Албанија. Ваквото брзо решавање на состојбите е дијаметрално спротивно со основното начело на непроменливост на границите, поради што не најде одобрување кај меѓународната заедница и во државата. (Милески, 2005:87).

Почеток на втората фаза од конфликтот во Република Македонија е директно поврзан со потпишувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација на Република Македонија со ЕУ, кон крајот на април 2001. Имено, овој голем настан директно се совпаѓа со изведувањето на втората фаза од борбените дејствија на албанските терористи во Македонија, која започна во почетокот на мај 2001 година. Оттука и стануваше сè поевидентно дека „*сипралаша*“ на конфликтот се одмотува (ескалира). Ширината и интензитетот на конфликтот најавуваат дека кризата во земјата може лесно да де-

---

⁵⁷ Потврда за тоа е Извештајот на меѓународната организација Human Rights Watch.

генерира во граѓанска војна со големи консеквенци кон државата и дестабилизација на регионот. (Ружин, 2006: 130) Стабилноста и безбедноста на Република Македонија беа толку продлабочени што изгледаше неможно да се најде друга солуција освен воен конфликт, граѓанска војна и автодеструкција, од една, или компромисен мир, од друга страна. Можеби затоа и политичкиот врв во Република Македонија и меѓународната заедница се обидоа да изнајдат политичка солуција за менаџирање на конфликтот. Така, едно од решенијата беше формирањето на нова влада-Влада на политичко единство.⁵⁸

Во меѓувреме, политичката елита на албанскиот национален блок беше во тесна координација со политичкото и военото раководство на ОНА. Конкретно, лидерите на албанските политички партии, Арбен Џафери (ДПА), Имер Имери (ПДП) и политичкиот, односно воениот, лидер на ОНА, Али Ахмети, во Призрен, Косово, ја потпишаа таканаречената Призренска декларација.⁵⁹ Поточно, декларацијата значеше можност за признавање на ОНА како правен субјект и како партнер во преговорите. Исто така, во платформата тие се согласија дека Република Македонија мора да преземе мерки за промена на некои делови од Уставот и за целосна „секуларизација на македонската држава“ (Шкарик, 2002: 680). Генерално земено, со оваа платформа е направено усогласување на барањата и на ставовите помеѓу „политичкото и военото крило на ОНА со политичките програми на албанските партии (ДПА и ПДП) во Република Македонија“. Тоа значи дека со самиот чин на потпишување на Призренската декларација е направена „симбиоза“ помеѓу политичкото и военото крило на сите Албанци во Република Македонија.

Широката коалиција, заедно со претседателот на Република Македонија, Борис Трајковски и меѓународната заедница (НАТО, ЕУ и ОБСЕ) ги здружи напорите за да се создадат неопходни услови за изнаоѓање на мирот. Но, состојбата на теренот беше сосема поинаква. Вооружениот конфликт ескалираше, човечки и материјални штети беа сè поголеми.

⁵⁸ На 13.05.2001 година е избрана новата Влада составена од ВМРО-ДПМНЕ, како владејачка партија и нејзините коалициони партнери-Либерална партија и ДПА, и СДСМ опозициска партија, како и ПДП и ВМРО-вистинска.

⁵⁹ На 22. 05. 2001 година во Призрен, Косово е потпишана Призренска декларација.

4. Напорите на македонската држава за разрешување на конфликтот

Владо Бучковски

Република Македонија во 2001 година се соочуваше со активности на вооружени екстремистички групи на дел од нејзината територија. Таквите активности го загрозуваа територијалниот интегритет и суверенитет на државата, животот и безбедноста на граѓаните и нивните права, како и регионалниот мир и безбедност. Сузбивањето на екстремистите, воспоставување на мир и безбедност и владеење на правото на целата територија беше прашање од највисок интерес за Република Македонија, но исто така и за соседните земји и за целокупната меѓународна заедница. Кон оваа заложба имаше единствен приод на сите државни политички фактори во Република Македонија, во однос на начинот и методите на справување со конфликтот.

На 13 мај 2001 година, со посредство на меѓународната заедница, во Скопје, се формира Влада за национален спас, широка коалиција, во која влегуваат сите парламентарни партии. Демократска алтернатива, како политичка партија, е надвор од таа влада, заради тоа ја напуштија постепено сите пратеници и влегоа во новоформирани помали партии. СДСМ како најголема опозициска партија партиципира во новата Влада со двајца министри и еден потпретседател на владата, ПДП со министер и вице-премиер, ЛДП и ВМРО-вистинска со еден министер. Шест месеци подоцна СДСМ и ЛДП излегуваат од широката коалиција, а на нивно место влегуваат доскорешните алтернативци – Нова демократија.

Во експозето, тогашниот премиер Љубчо Георгиевски, пред пратениците во Собранието на Република Македонија, по повод изборот на новата Влада, нагласи дека: „создавањето на оваа коалиција не е резултат на некој притисок од меѓународниот фактор. Тоа што во одделни фази од договарањата беа присутни и претставниците на меѓународниот фактор значи само подготвеност на меѓународната заедница и на овој начин да ни помогне во совладувањето на проблемите со кои се соочува земјата, а во исто време одговор на сите оние кои денеска се противници на нашата земја, за тоа колкава е поддршката на меѓународната заедница“, рече Георгиевски. Основните насоки по кои беа ориентирани активностите на оваа Влада беа:

Прво, безбедноста и стабилизирање на земјата, и второ, интензивирање и поддржување на меѓуинституционалниот дијалог, кој почна под покровителство на претседателот на Републиката, Борис Трајковски, со една агенда која беше утврдена од сите политички лидери, меѓутоа, јасно и недвосмислено поддржана и од Европската унија и од Соединетите Американски Држави.

Постоеше уверување дека создавањето на оваа голема коалиција е само една добра можност овој дијалог максимално да се забрза, и сите учесници во тој дијалог, да се однесуваат одговорно кон постигнатиот договор и имплементацијата на тој договор. Едноставно, тоа беше, исто така, дел од мерките со кои се правеше обид за изолирање на тероризмот, екстремизмот, паравоените формации, јасно укажувајќи дека за сите отворени заеднички прашања во институциите на македонскиот систем може да се бараат сите решенија и да се дискутира за нив. Во таа насока, посебно треба да се истакне влегувањето на двете албански политички партии во оваа влада, со оглед на фактот дека декларациите на таканаречената ОНА беа многу јасни, тие не ги признаваат владините политички партии и не го признаваат дијалогот што тие ќе го водат со останатите македонски политички партии.

По формирањето на широката коалиција се формираше и Координативно тело за справување со кризата, во чии рамки се формираше и Центар за менаџирање на кризи. Со Координативното тело раководеше потпретседателот на Владата, а членуваа неколкумина министри по функција (Министерство за внатрешни работи, Министерство за одбрана, Министерство за правда и др.). Оваа тело беше формирано заради надминување на проблемите со координацијата меѓу институциите, како и со претставниците на меѓународната заедница, а во интерес на ефикасно менаџирање на конфликтот.

Овие две тела имаа задача да ја зајакнат координацијата меѓу институциите кои беа задолжени да ја остваруваат безбедноста и одбраната на државата, понатаму да ги координираат и ефикасно да ги обезбедуваат расположивите ресурси на државата, како и да остваруваат соодветна процена на загрозеноста на безбедноста на Република Македонија.

Основната задача на Координативното тело за справување со кризи беше да ги координира, насочува и обединува активностите на органите на државната управа во справување со кризата, вклучувајќи ги единиците на армијата и на полицијата и да предла-

га употреба на единицата за борба против тероризмот. Координативното тело за справување со кризи беше претставувано од: потпретседателот на Владата, министрите за одбрана, за внатрешни работи, за надворешни работи, за правда, началникот на ГШ на АРМ, директорот на Бирото за безбедност, претставник определен од претседателот на Републиката и од раководителот на Работната група за менаџмент со кризи.

Работната група за менаџмент со кризи, односно Центарот за менаџмент со кризи имаше задача како подредено тело на Владата да се ангажира за централизирано собирање информации од сите институции (домашни и странски) и нивна размена со меѓународната зедница. Поконкретно, Центарот за менаџмент со кризи ги имаше следниве задачи: да прибира, да обработува, да анализира и да доставува податоци и информации до Координативното тело за справување со кризи и да предлага мерки и активности за справување со кризни ситуации и да доставува информации до Министерството за одбрана, до Министерството за внатрешни работи и до Агенцијата за разузнавање.

Работната група за менаџмент со кризи успеа да ги обедини информациите и може да се каже дека во голема мера ги оправда очекувањата.

Меѓутоа, целосно менаџирање на кризата од страна на оваа група беше невозможно, бидејќи Центарот за менаџмент со кризи немаше законска рамка за три суштински работи:

- *прво, за основните на системи на националната безбедност, кој ќе ја дефинира соработката и координацијата меѓу сите разузнавачко-безбедносни сегменти во државата;*
- *второ, неопходно е органи и тела во системи за менаџмент со кризи во кои ќе бидат преиспитани највисоките професионални нивоа од министерствата и од владините агенции во чија надлежност се одбраната и безбедноста на државата, и*
- *треето, немањето јасни компетенции и недефинирана извршна сила која најчесто беше во сенка на надлежните министерства, поради што речиси никој не се чувствуваше директно повикан или обврзан да ги почитува и да ги спроведува неговите прејораки и решенија.*

При постоење на еден ваков правен вакуум сосема логично беше што државниот врв, кој секојдневно се состануваше, практично да се исцрпува во непродуктивни дискусии, што најчесто не произведуваа единствени одлуки и ставови за единиците на теренот, за кои продолжија да бидат облигаторни наредбите што доаѓаа од респективните министерства.

Исто така, Владата спроведе и други активности со цел брзо и ефикасно разрешување на кризата, и тоа:

- *активностии на безбедносните сили за заштитата на сите граѓани и спречување на проширувањето на тероризмот и екстремизмот, каде што е што неопходно и со спроведување на соодветни мерки;*
- *интензивирање на политичкиот процес, со партиципација на легално избраниите претставници на македонските Албанци за градење на граѓанско општество во кое ќе се унапредуваат сите граѓански и човекови права;*
- *во настојување да ја разреши кризата, Република Македонија спроведе „План за разоружување“.*

Истовремено, Република Македонија антиципираше целосна поддршка на меѓународната заедница, а за овие активностите и очекуваше помош во нивната реализација.

Исто така, во рамките на заложбите за мирно разрешување на кризата, Република Македонија подготви и спроведе План за разоружување, преку воспоставување на прекин на огнот, давајќи им на вооружените екстремисти можност да го одложат оружјето и да им се даде можност за реинтеграција во општеството. За таа цел, со овој план се прецизираат клучните активности кои требаше да се исполнат, и тоа:

- *полно разоружување и распуштање на вооружените екстремисти (припадници на т.н. ОНА);*
- *спречување на сите облици на загрозување на државниот суверинитет и територијалниот интегритет и обезбедување на полна нормализација на работата на државните органи и другите легални органи на подрачјето зафатено со кризата;*
- *воспоставување полна лична и имотна безбедност на сите граѓани и непречено движење и остварување на другите граѓански и човекови права и слободи на целата територија на Република Македонија.*

Во прилог на тоа е и фактот дека Владата имаше цел во стабилни услови и во рамките на институциите на системот, да продолжи со изградба на граѓанското општество, во кое целосно ќе функционираат правниот поредок и институциите на власта и кое обезбедува почитување на правата и слободите за сите граѓани на Република Македонија, во согласност со меѓународните стандарди.

Оттаму, се поставија параметрите за успешно окончување на кризата и тоа преку реализација на следните клучните постапки:

- *За Република Македонија неприфатливо е какво било решение кое подразбира каква било автономија или специјален статус на кој било дел од територијата или промена на границата.*
- *Кризата, во која е регулирано влезување на вооружени групи од Косово, не може да се реши исклучиво со воено-полициски средства.*
- *Карактерот на кризата бараше активирање и на политички мерки и дипломатски активности за изолирање, односно неутрализирање на вооружените екстремисти.*
- *Сите релевантни политички партии и институции во Република Македонија заедно ја подготвија и ја реализираа политичката програма за справување со кризата и активно партиципирала во политичкиот процес кој беше инициран од страна на претседателот на Република Македонија.*
- *КФОР и УНМИК презедоа мерки против оние кои ги поддржуваат и кои раководаат со терористичките акции против Република Македонија.*
- *Република Македонија апелирала до сите земји да ги преземат сите можни мерки за да се оневозможи финансиската и материјалната поддршка на вооружените екстремисти.*
- *Мерките за градење на доверба беа клучни за воспоставување на висшесудскиот пат кон иднината, итн. беа локално воочливи и познати на населението во околното подрачје. За ова беше споредена координирана кампања за информирање на јавноста.*
- *Меѓународните мониторинзи одиграа улога во градењето на довербата.*

Во прилог на ова, Република Македонија презеде повеќе активности. Најпрво ги изолира вооружените екстремисти кои оперира во северниот и северозападниот дел од земјата, со тоа што им ја

оневовозможи поддршката од јатаците кои ги имаа, како и поддршката од населението надвор од овие подрачја.

АРМ во соработка со КФОР ги засили контролите на границата помеѓу Република Македонија и Србија, на делот кон Косово, како и со Република Албанија. Покрај тоа, се развија мерки за градење на доверба, кои се клучни во воспоставувањето на вистинскиот пат кон иднината, преку локални подобрувања на состојбата базирани врз инфраструктурни и социјални проекти во местата зафатени од вооружените активности (вклучувајќи поправка на објекти за живеење, подобрување на условите за здравствена заштита, водовод, патишта и сл.) Се изработи план за лицата кои се подготвени да го предадат оружјето и беа подготвени да се интегрираат во општественото живеење. Потоа беше прогласен едностран прекин на огнот. Безбедносните сили и понатаму останаа способни да неутрализираат било каков извор на загрозување.

Отпочна процесот на разоружување чија географска димензија се одреди и кој се спроведуваше во фази во Кумановско-липковскиот регион, тетовско-шарпланинскиот, дебарскиот регион и останатиот дел од земјата. Безбедносните операции се спроведуваа во фази од кои секоја беше суштествена за целосен успех, за да се постигне чекор по чекор напредок кон решението.

Со цел да се надмине кризата се дадоа можности на припадниците на албанските вооружени групи по положување на оружјето да се реинтегрираат во општеството, вклучувајќи ја и адекватата амнестија. По завршувањето на операцијата, државните безбедносни сили, со учество на полицајци од албанско етничко потекло ги извршуваа нормалните мирновремени обврски за спроведување на Законот во сите делови на земјата, без спротиставување или попречување. При тоа спроведување, безбедносните сили строго се придржуваа кон меѓународните хуманитарни стандарди и општите принципи на човечките права, при што беа набљудувани од ОБСЕ и од ЕУ.

Писмото од НАТО т.е. од Питер Фејт специјален претставник на генералниот секретар на НАТО беше прифатено во целост, вклучувајќи ја реинтеграцијата и амнестијата од страна на Владата на РМ.⁶⁰

---

⁶⁰ Како одговор на писмото на претседателот на Република Македонија Борис Трајковски од јуни 2001 година со кое се бараше помош од НАТО за разоружување на албанските етнички вооружени групи, специјалниот претставник на генералниот секретар на НАТО Питер Фејт во август 2001

Спогодбата за прекин на огнот беше потпишана од страна на генералот Панде Петровски началник на ГШ на АРМ и генералот Ристо Галевски од МВР.⁶¹ Со нивните потписи македонските власти гарантираа дека безусловно ќе го почитуваат и ќе се придржуваат кон прекин на огнот и ќе се воздржуваат од сите воедни дејства, употреба на сила и незаконски дејства против етничките албански вооружени групи. Прекиноот на огнот се однесуваше на сите безбедносни сили. Првите луѓе на македонската армија и полиција со своите потписи истакнуваат дека се придржуваат и кон дополнителниот Протокол на Женевската конвенција (Протокол 2) од 12 август 1949 година, во врска со заштитата на жртви во немеѓународен конфликт. Прекиноот на огнот стапи во сила од 00.01 часот на 6 јули 2001 година, а беше договорен и потпишан на 5.07.2001 (односно 10 дена по прекинувањето и изведувањето на операцијата во Арачиново и извлекувањето на вооружените групи).

Со овие постапки се влезе во фаза кога со помош на посредници, олеснувачи отпочна да се решава воената криза, според Планот за мирно разрешување. Инаку вооружените албански групи беа прво нарекувани терористи. На самиот почеток, самата ОНА се дефинираше како организирана бунтовничка војска која имала за цел „*поголеми права на албанското малцинство во Република Македонија*“.⁶²

Во решавање на кризата беше инволвиран Питер Фејт, личен претставник на генералниот секретар на НАТО, кој ги координираше сите активности помеѓу безбедносните сили на Република Македонија и ОНА, и тоа директно со посредување. Од Фејт беше испратено писмо до Владата на Република Македонија што преставуваше одговор на барањето на претседателот Борис Трајковски. Во него се вели: „Како одговор на писмото од претседателот Борис Трајковски од 14 Јуни 2001 година со кое се бараше помош од

година испрати писмо со кое се истакна давањето на помош од страна на НАТО за предавање на оружјето од страна на припадниците на т.н. ОНА.

⁶¹ Потписите на армискиот и полицискиот генерал, беа компромис помеѓу двете дефинирани позиции, на претседателот на Република Македонија за политичко решение на кризата и на претседателот на Владата на Република Македонија за воено решение на кризата.

⁶² Оваа е изјава е на генералниот секретар на НАТО Џорџ Робертсон.

НАТО за разоружување на етничките албански вооружени групи“. Предуслов за разместување на сили на НАТО беа:

- Траен прекин на огнот почитуван од сите страни;
- Овнати политички договор меѓу главните политички партии;
- Договор со Власните на РМ за сепаратно на менските сили „Суштинска жетва“ и услови под кои менските сили „Суштинска жетва“ ќе ја спроведат својата мисија;
- План преиспавен од НАТО, а прифатен од Владата на Република Македонија кој ги определува модалитетите и временскиот период за предавањето на оружјето, вклучувајќи и експлицитна согласност на етничките албански вооружени групи за нивна подготвеност да го предадат целосно своето оружје.

Мисијата на менските сили „Суштинска жетва“ спроведе ограничени операции во Република Македонија со цел да се собере и отстрани оружјето и муницијата од разоружаните етнички албански групи, како дел од процесот на разрешување на кризата во земјата. Силите беа ангажирани со ограничен временски период. Тие беа мултинационални сили со големина на бригада. Менските сили беа овластени да употребуваат сила во самообрана за заштита на силите и за спроведување на мисијата вклучувајќи ја можноста да приведуваат лица кои ќе го попречуваат спроведувањето на мисијата. Во операцијата „Суштинска жетва“ беше извршено пасивно собирање на оружјето од етничките албански вооружени групи и го координираа движењето и уништувањето на оружјето и муницијата. Собраната муниција и експлозивни средства беа уништени во земјата на полигонот „Криволак“.

Оние членови на вооружените групи кои ги предадоа своето оружје и муниција не беа приведени, а државните безбедносни сили за време на операцијата не беа присутни во тие области, каде се собираше оружјето. Како мерки за градење доверба од страна на властите на Република Македонија беше прекинатото со сите воени воздухопловни операции за време на операцијата, со исклучок на оние кои се вршат за редовните логистички потреби на безбедносните сили на Република Македонија и за евакуација на жртви во вонредна состојба, кои беа извршувани во координација со командата на менските сили „Суштинска жетва“. Понатаму се повлече тешкото вооружување и на вонредно разместените сили во гарнизоните за време на собирањето на оружјето од етничките

албански групи, истовреме водејќи сметка за барањета за заштита на безбедносните сили на Република Македонија.

Безбедносните сили на Република Македонија, раководејќи се од определбите за доследно остварување на Рамковниот договор, со кој се разреши кризата во 2001 година, по завршувањето на акцијата „Суштинска жетва“, со цел постепено враќање на безбедносните сили на Република Македонија, (а пред сè на полицијата), предвидоа голем број мерки и активности, за враќање на безбедносните сили на РМ во населените места зафатени со конфликтот.

При подготвување на овие активности, претставниците на Министерството за внатрешни работи и на Армијата на Република Македонија остварија бројни средби со претставниците на меѓународната заедница во Република Македонија, вклучително и претставници на ОБСЕ, на ЕУ и на НАТО силите (Килибарна лисица), со цел да се утврди оптимален план за етапно враќање на безбедносните сили на РМ во населените места. Со истиот се овозможи тие подрачја повторно да бидат реинтегрирани во територијалната целина и над нив да се воспостави суверенитетот на Република Македонија, со што ќе се создадат услови за слободно движење на граѓаните, како и враќање на раселените лица од тие подрачја.

Основни појдовни приципи од кои се раководеше Министерството за внатрешни работи при изготвување на Главниот план за враќање на безбедносните сили, беа, со него да се обезбеди: координација, транспарентност, законитост, одговорност, етапност и флексибилност, сето тоа како основа за враќање на довербата помеѓу населението во тие подрачја и припадниците на полицијата на Министерството за внатрешни работи. Притоа, принципот етапност се постави како основен методолошки принцип за реализација на Главниот план. Главен координатор на сите активности за реализација на мерките и активностите предвидени во Главниот план беше Координативното тело за справување со кризи при Владата на Република Македонија, кое ја остваруваше својата функција во соработка со МВР, АРМ, локалните власти и меѓународните мисии во Република Македонија.

Предлогот на Главниот план за враќање на безбедносните сили на Република Македонија во поранешните кризни региони, беше разгледан и усвоен од Владата на Република Македонија,⁶³ со што тој стана рамка на мерки и активности за постапување на безбед-

---

⁶³ Овој план беше усвоен на седница на Владата одржана на 04.12.2001 година.

носните сили на Република Македонија при нивното враќање. По предлог на работната група составена од претставници на АРМ и на МВР, претставниците на меѓународната заедница во Република Македонија го поддржаа пристапот, пред почетокот на етапното враќање на безбедносните сили, припадници на полицијата со патроли од мешан етнички состав (Македонци и Албанци) вооружени само со лично оружје-пиштоли и палки, за да го тестираат реализирањето на Главниот план за враќање на безбедносните сили во пет села. Враќањето беше реализирано врз основа на претходно изготвен Пилот-план за влегување во овие пет села (Лешок и Теарце во Тетовско, Грушино во Скопско и Лопате и Опае во Кумановско), откако претходно беше извршена сестрана анализа на безбедносната состојба во тие села.

Откако беше констатирано дека безбедносната состојба во тие пет села е стабилна и дава можност за безбедно влегување на припадниците на полицијата и на меѓународната заедница, беше одлучено полицијата да се врати во тие села. Самото враќање беше успешно спроведено и на тој начин се потврди конструктивноста на концептот за постепено враќање на полицијата во кризните региони, утврден во Главниот план за враќање на безбедносните сили во кризните региони.

Главниот план за враќање на безбедносните сили предвидуваше враќање на полицијата во три фази⁶⁴:

- *прва фаза: влегување во месностите (селата) оценети како најстабилни;*
- *втора фаза: влегување во селата со нарушена безбедносна состојба;*
- *трета фаза: влегување во селата со посложена безбедносна состојба;*

Секоја од овие фази се одвиваше со одредена динамика, во предвидените шест подфази со планирани мерки и активности:

Првата подфаза (информирање и подготвока) офаќаше:

- спроведување на кампања со медиумско информирање;
- поврзување со невладините организации;

---

⁶⁴ Планот за враќање на безбедносните сили на Република Македонија во поранешните кризни региони беше усвоен од страна на Владата на Република Македонија на редовна седница одржана на 04.12.2001 година.

- деминирање на пристапните патишта;
- оценување на статусот на селото (се мисли во која фаза би влегло селото); и
- определување на структурата на патролите;

Втората подфаза (влегување) офаќа:

- влегување во селата;
- контакти со водечките личности од селата и отпочнување на соработка со населението;
- почеток на патролирање; и
- идентификација на иницијалните проблеми

Третата подфаза (патролирање) офаќа:

- проценка на штетите и на заканата од неексплодирани минско експлозивни средства;
- координација со задачите на невладините организации;
- продолжување на времето на патролирање (зголемување на времето на присуство на полициските патроли во селата);
- спроведување на сообраќајна контрола (без преземање на целосни законски мерки – со предупредување и укажување);
- воспоставување- ставање во функција на контакт-бироа (за непосредна комуникација на граѓаните со полицијата);
- подготовка за воспоставување на полициски станици;

Четвртата подфаза (редовни полициски должности) офаќа:

- истражување и известување за криминални дејствија;
- работа на полицијата во рамките на 24-часовен период;
- отстранување на полициските пунктови и заменување на истите со полициски патроли од мешан етнички состав;

Петтата подфаза (продолжени полициски должности) офаќа:

- истражување на инцидентите во тивките часови;
- воспоставување на обласни полициски станици;

Шестта фаза, офика:

- 24-часовно патролирање на полицијата без присуство на набљудувачи од странски мисии; (План за враќање на безбедносни сили, 2001: 1-12)

По завршувањето на обврските и мерките предвидени во Главниот план за враќање на безбедносните сили (полицијата), Министерството за внатрешни работи ги продолжи своите активности и мерки за целосно владеење на правото во поранешните кризни региони. За таа цел беа предвидени мерки за продолжување на активностите за градење на доверба помеѓу полицијата и месното население, како и заложбата за заедничко решавање на некои проблеми, со што граѓаните повторно би ја добиле довербата кон институциите на системот. Придонес кон истото даде и Проектот „Работа на полицијата во заедницата“, преку формираните групи за советување на граѓаните во кои свое активно учество имаа и припадниците на полицијата. Исто така, со цел обезбедување на 24-часовно присуство на полицијата, се наметна потребата од реконструкција на голем дел од полициските објекти, разурнати во воените дејства во кризните региони. Од таа причина оштетените објекти на полициските станици до денес се реконструирани и ставени во функција, со што во голема мерка се подобрени условите за работа на полицијата во тие региони.

Исто така, Владата презеде и активности за враќање на раселените лица, од кои дел од нив беа сместени во семејства, а останатите беа сместени во колективни центри во Куманово и во Скопје.

Трошоците за сместување и исхрана на внатрешно раселените лица во колективните центри целосно се обезбедуваа од Буџетот на Република Македонија.

Дополнително, на лицата што немаат основна покуќнина, а се вратиле во своите реконструирани домови, преку Министерството за труд и социјална политика, во континуитет, им се обезбедува и исплатува еднократна парична помош, со која што досега беа опфатени повеќе од 350 семејства.

Ставот на Владата на Република Македонија во врска со внатрешно раселените лица беше да го поддржи нивно враќање во сопствените домови, без разлика на тешкотиите, препреките со кои што ќе се соочува и на времето кое што ќе биде потребно.

Притоа, Владата на Република Македонија и во иднина презема сè што е во нејзина можност и останатите раселени лица да се вратат во сопствените домови. Во таа смисла, во Владата на Република Македонија се обрна посебно внимание на неколку прашања, поврзани со реконструкцијата на оштетените куќи за време на конфликтот во 2001 година, безбедносните услови и ревитализацијата на поранешните кризни региони.

За време на кризата во 2001 година, оштетени беа вкупно 6.678 куќи. Во оваа фаза, 112 куќи се квалификувани за реконструкција. Владата на Република Македонија смета дека овој процес успешно се приведе кон крај, со финансиска поддршка од меѓународната заедница. За реконструкција на оштетените куќи, на Донаторскиот состанок во Брисел, беа одобрени 32 милиони евра и дополнителни 1,9 милиони евра со реалокација од КАРДС програмата.

Со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор се дефинираа главните насоки за надминување на тензиите и потешкотиите кои произлегоа од истата. Имено, во Анекс Ц од Охридскиот рамковен договор, предвидени се повеќе мерки за враќање на меѓуетничката доверба, како и довербата помеѓу месното население од поранешните кризни региони и полицијата.

Со цел имплементација на одредбите од Охридскиот рамковен договор, како утврден стратешки приоритет, Владата на Република Македонија усвои посебен План за имплементација на Рамковниот договор, во кој се предвидени следните мерки за унапредувањето на меѓуетничката доверба и безбедноста на лицата и имотот:

- *јакнење на сигурноста и безбедноста на подрачјата зафатени со конфликтот во 2001 година, со реконструирање и изградба на уништениите и оштетените објекти на полициски станици (Маџејче, Теарце, Жеровјане и Радушја) и создавање на услови за нивно нормално функционирање, како и изградба на нови полициски станици во реони каде што ќе се проценени дека има потреба од зајакната безбедност (Арачиново);*
- *зајакната присуство на соодветен број полициски служби со мешовит етнички состав и преземање на сите законски овластувања од страна на полицијата во поранешните кризни региони; и*
- *продолжување на активностите во насока на градење на меѓусебна доверба помеѓу полицијата, месното население*

и локалната самоуправа во населените места. (План за имплементација на Охридскиот рамковен договор, (декември 2002/јануари 2003).

Во тој контекст, во изминатиот период, се изградени полициски станици во Арачиново и во Матејче и Теарце. Опремата за истите е обезбедена од страна на Владата на Република Македонија, односно Министерството за внатрешни работи. Истовремено, целосно е имплементиран и Главниот план за враќање на безбедносните сили во поранешните кризни региони. Како резултат на реализацијата на споменатиот план, мешаните полициски сили успешно ја извршуваат својата функција на теренот.

Преку разни проекти, иницирани од страна на меѓународни имплементирачки агенции и невладиниот сектор, а во соработка и координација на Министерството за внатрешни работи и ОБСЕ, беше зајакната (промовирана) меѓусебната доверба, вклучувајќи ја и безбедноста на лицата и имотот, беше развиена соработката помеѓу полицијата и населението на локално ниво, преку формирање на посебни групи за советување на граѓаните и се спроведува реформа на полицијата, со цел обезбедување на поквалитетни услуги на граѓаните.

Во врска со ревитализацијата на поранешните кризни региони, Владата на Република Македонија донесе Програма во која беа предвидени активности за економска ревитализација на кризните региони.

Основна цел на Програмата беше започнување со нова фаза на активности по имплементацијата на процесот на реконструкција на оштетените куќи, односно фаза во која што ќе се интензивираат напорите во насока на економско заживување на поранешните кризни региони. Притоа, како области, кон кои треба да бидат насочени активностите опфатени во Програмата, дефинирани се: земјоделството, комуналната сфера и бизнисот.

Во тој контекст, се изготви посебен Акционен план на активности за ревитализација, кој е во завршна фаза на конципирање по утврдените области.

Во изминатиот период, реализирани се повеќе проекти од споменатите области утврдени во Програмата, првенствено преку соодветните програми на Владата на Република Македонија на годишно ниво, како и преку тесната соработка со донаторската заедница. Во однос на ревитализацијата на патната, водоводната, канализационата и телекомуникациската инфраструктура, треба да се напомене дека таа е речиси целосно завршена, со

интервентни средства од меѓународната заедница и учество на неколку јавни претпријатија од Република Македонија.⁶⁵

Како поддршка на имплементацијата на Охридскиот рамковен договор и санирање на последиците од кризата во 2001 година, Владата на Република Италија додели средства во висина од 1,3 милиони евра за економска ревитализација на поранешните кризни региони. Овие средства се реалоцирани од програмата за реконструкција на одреден број на оштетени куќи во с. Матејче, чишто сопственици сè уште ги немаат потпишано трипартитните договори за реконструкција.

Целта беше да се поддржи економска независност на повратниците (поранешни внатрешно раселени лица и бегалци) и социјално загрозените лица од заедниците во местата на интервенција, како и севкупен придонес во процесот на враќање и реинтеграција на внатрешно раселените лица и бегалците во Македонија. Врз основа на посебни критериуми беа селектирани 181 корисник од општините Тетово, Теарце и Извор. Овие корисници, најчесто во форма на грант, добиле земјоделска механизација, сточен фонд и занаетчиски сетови. Владата на Република Македонија, ценејќи ја важноста на процесот на економска ревитализација на поранешните кризни подрачја, го утврди истиот како стратешки приоритет и во наредниот период.

Во тој контекст од извонредно значење (ќе ги издвоиме) се активностите во 2005 година. Имено, соодветно на економската ситуација во земјата, иницијално Владата на Република Македонија предвиде буџетски средства во износ од 10 милиони денари, со намера истите да се зголемат во втората половина на годината.

Во таа насока, треба да се напоменат заложбите на Владата на Република Македонија за имплементирање и на други проекти. Истовремено, Владата на Република Македонија ги интензивира активностите околу формирањето на соодветна институционална структура во Генералниот секретаријат, со цел да овозможи координирање и менаџирање на процесот на економска ревитализација на поранешните кризни подрачја

---

⁶⁵ Владата на Република Македонија утврди Програма за итни мерки, која ја презентираше на Донаторскиот состанок во Брисел во март 2002 година.

5. Медијација (посредување) на меѓународната заедница

Марина Митревска

Меѓународната заедница имаше активна страна во решавањето на конфликтот во Република Македонија и, оттаму, ја менуваше неговата првобитна матрица и динамика. Во таа смисла, НАТО, ЕУ и ОБСЕ, од една и македонската, како друга страна, на овој конфликт извлекоа мошне полезна и поучна лекција. Или пак, од македонскиот пример за релативно успешна превенција произлезе генералната лекција и за меѓународните и за домашните актери, а тоа е дека превенцијата на конфликтите не може да се прикаже како формула која на површина ќе ги залечи проблемите, а во суштина ќе ги остави отворени длабоките политички (етно-политичка мобилизација, корупција, криминал), економски (неразвиеност, невработеност, недостаток од инвестиции, нелегална трговија), социјални (сиромаштија, низок стандард) и безбедносни (нелегално поседување и трговија со оружје, нелегална трговија со луѓе) причини за конфликтите. Пресекот на состојбите во Македонија пред и по кризата од 2001 година се очигледен пример за тоа. (Георгиева, 2005: 5).

Начинот на кој Европската унија реагираше на конфликтот во Република Македонија беше тест за развивањето на новата институционална рамка на Заедничката надворешна и безбедносна политика и за политичкиот кредибилитет на Европската унија на меѓународната сцена од неколку клучни причини.

Прво, конфликтот во Република Македонија се разви кога новите институции на Заедничката надворешна и безбедносна политика и Европската безбедносна и одбранбена политика беа на почеток на своето вистинско реализирање. Ова беше, секако, добра можност да се разбере како правните текстови се адаптираат од актерите инволвирани во нивната имплементација.

Второ, Европската унија беше посредник во решавањето на конфликтот во моментот кога Република Македонија веќе го потпиша Договорот за стабилизација и асоцијација.

Трето, постоеше можност конфликтот да предизвика нестабилност не само на Балканот, туку, исто така и во самата Унија.

Во случајот, Европската унија го имаше предвид фактот дека Република Македонија е дел од соседството на Унијата.

Во тие услови, посредувањето на Европската унија во конфликтот во Македонија директно ја нагласи потребната внатрешната меѓувладина соработка, како и надворешната меѓувладина соработка.

Притоа е значајно да се има предвид дека иако институциите/структурите на Европската унија во делот на Заедничката надворешна и безбедносна политика и Европската безбедносна и одбранбена политика беа релативно нови и се уште се обидуваа да ја најдат својата улога и место во глобалниот процес на Европската унија, тие директно или индиректно помогнаа акцијата на Европската унија во Република Македонија да *„произведе ѝ ѝозиѝи-вен резулѝаѝѝ“*, што сигурно не беше случај во претходните Балкански кризи. Тука, секако, има влијание Европската унија и јасната стратегија кон Балканот. Тоа значи дека Унијата, овој дел од Балканот го гледа како интегрален дел од *„Обединѝта Евроѝа“*, па во таа смисла Европската унија не можеше да си ја дозволи неефикасноста демонстрирана во Југословенската криза во 90-те години. Оттаму и одлучниот дипломатски и политички ангажман на Европската унија и нејзините земји-членки во нејзиното надминување.

Во овој контекст треба да се потенцира фактот за позитивната улога на високиот претставник за Заедничка надворешна и безбедносна политика, Хавиер Солана. Несомнено, високиот претставник (за Заедничката надворешна и безбедносна политика) вршеше притисок паралелно на двете страни во конфликтот да се дојде до договор со политички средства. Секако, тоа беше само првиот импетус, и тоа благодарение на поддршката од Европската комисија. Подеднакво помогна и потпишувањето на Договорот за стабилизација и асоцијација помеѓу ЕУ и НАТО, двете страни на конфликтот да се присилат да склучат политички договор.

Покрај активната улога на високиот претставник за Заедничката надворешна и безбедносна политика за време на конфликтот, во голема мерка во менаџирањето на конфликтот и кризата беше инволвирана и Европската комисија. Така, новиот механизам за брза интервенција за прв пат беше употребен во менаџирањето на македонскиот конфликт. Имено, механизмот, всушност, беше креиран во февруари 2001 година за да и овозможи на Европската

комисија брзо да испраќа финансиски средства од Заедницата во случај на ескалација на конфликт. Со други зборови, креирањето на механизам за брза реакција беше брз одговор на новиот развој на Европската унија на полето на превенција на кризи. Во контекст на тоа, Комисијата⁶⁶ усвои одлука да финансира Програма за градење на доверба во Македонија, вклучувајќи употреба на фондови од Механизмот за брза реакција.

Медијацијата, на Мисијата на ОБСЕ во Република Македонија⁶⁷ е проследена преку активностите преземени од страна на Организацијата во насока на управување на конфликтот во Република Македонија и нејзино завршување. Сето тоа е во согласност со нејзините општи цели и начела врз кои се заснова постоењето на оваа Организација, и согласно одредбите содржани во мандатот на Мисијата на ОБСЕ во Република Македонија.

Оттука, мисијата на ОБСЕ во Република Македонија, во согласност со нејзините задолженија предвидени во мандатот, да набљудува и известува за развојот на настаните на северната граница на земјата, како и во самата држава, на самиот почеток на настаните директно поврзани со конфликтот, на 28 февруари 2001 година издаде соопштение во кое ја изнесува загриженоста на мисијата во врска со последните настани по должината на северната граница со СРЈ, поточно во делот со Косово. Со други зборови, наведеното соопштение имплицитно упатува на два клучни моменти. Првиот, е дека мисијата на ОБСЕ во Република Македонија ја

⁶⁶ Одлуката е усвоена во октомври 2001 година

⁶⁷ ОБСЕ во своите официјални контакти во однос на Република Македонија ја употребува референцата „Поранешна Југословенска Република Македонија“. Имено, Република Македонија за полноправна членка на ОБСЕ е примена под нејзиното привремено име, Поранешна Југословенска Република Македонија, во октомври 1993 година. Но од друга страна, при определувањето на титуларот на мисијата на ОБСЕ во Република Македонија, ОБСЕ својата мисија ја насловил „ОБСЕ-ова илџурена набљудувачка мисија во Скопје“. Што е парадокс, бидејќи при ваква ситуација, ОБСЕ не го употребува името Република Македонија како држава во која е воспоставена мисијата, туку Скопје. Сето тоа, имплицитно значи дека мисијата е воспоставена во Скопје како место, град во Македонија, а не прецизно лоцирано името на државата-Република Македонија, или пак, привременото име БЈРМ. Имено, евидентно е дека доменот на активностите на мисијата се однесуваат на територијата на целата држава, а не само на градот Скопје.

следи безбедносната состојба во нашата држава, во согласност со нејзините задачи дефинирани со мандатот. Мисијата, во конкретниов случај, посебно внимание и интерес посвети на развојот на настаните по должината на северната граница со Косово, како закана за стабилноста на Република Македонија. Главно, ова обраќање на мисијата е јасен сигнал за нејзината прва реакција, односно, преземена активност на информирање во рамките на предвидените задолженија во мандатот на мисијата.

Вториот момент е дека мисијата преку соопштението го изразува својот респект кон институциите на власта на Република Македонија, и тоа конкретно кон Претседателот на Република Македонија и Владата на Република Македонија.

Со оглед на настаните, мисијата на ОБСЕ продолжува со интензивни активности, и тоа, пред сè со зголемување на набљудувачките активности во пограничните области кон Косово, како дел од Сојузна Република Југославија. Во исто време, овие активности иницираат и интензивна соработка со мисиите на ОБСЕ во Приштина и во Белград, но истовремено и вложување на напорите за зголемување на соработката и со останатите меѓународни мисии и организации во државата, а во согласност со нејзината определба за кооперативен пристап во остварување на безбедноста на земјата. Несомнено, извонредно значаен момент е реакцијата на претседавачот со ОБСЕ, романскиот министер за надворешни работи, Мирчеа Џоана, во врска со наведената безбедносна состојба во Македонија Имено, тој изразува *„сериозна загриженост за зголемувањето на насилството во пограничниот регион на Република Македонија и Косово, и ги осудува таквите акции на насилство бидејќи истите можат да ја нарушат и така слабата рамноотежа во регионот, со што директно ќе се намалат и шансите за решавање на постоејќите проблеми во овој дел од Европa.“* Освен тоа, претседавачот со ОБСЕ, во своето обраќање повика да се прекине насилството и страните кои се вмешани да се воздржат од употребата на оние мерки кои водат кон понатамошно зголемување, ескалација на насилството во пограничниот регион со Сојузна Република Југославија, и тоа посебно кон делот со Косово. Анализата на изјавата на претседавачот со ОБСЕ, Мирчеа Џоана, дава можност за извлекување на три прелиминарни констатации, и тоа:

Првата е изразување на загриженост во поглед на зголемување на насилството по должината на границата на Република

Македонија со Сојузна Република Југославија, каде што посебно се потенцира Косово.

Вџорайџа, е осуда на актите на насилството.

Трејџаџа, повик за прекин на насилството и употребата на мерките кои можат да го зголемат насилството во граничниот регион.

Исто така, од големо значење беше фактот што на самиот почеток на настаните на македонската северна граница е евидентно и активното учество на високиот комесар на националните малцинства при ОБСЕ, Макс Ван Дер Штул. По посетата на Република Македонија (2 март 2001 година), тој констатира дека меѓународната заедница треба да ѝ помогне на Република Македонија со цел да се спречи понатамошната ескалација на насилството. Индикатор за тоа е сериозноста на состојбата во регионот на селото Танушевци на македонско-косовската граница, а кои според него се причина за сериозно нарушување на територијалниот интегритет и суверенитет на Република Македонија, што, секако, е неприфатливо за ОБСЕ. Имено, сето тоа се коси со основните начела на Организацијата, а тоа е почитување на суверенитетот и интегритетот на секоја земја. Од тие причини, тој ги осудува преземаните активности од страна на екстремисти кои, секако, имаат за цел да ја нарушат стабилноста и меѓуетничките односи во Македонија. Оттука, неговата порака е директно упатена до сите земји-членки на ОБСЕ да и помогнат на Република Македонија во смирувањето на состојбите. Но, секако дека апелот е и до меѓународната заедница „ *џаа џреба заедно во соработџка со надлежните оргџани на Република Македонија џреба да дејствувџа џоефективно за да се спречи ширењето на насилството*. “

Оттука, настапот на високиот комесар на националните малцинства при ОБСЕ имплицитно посочува неколку клучни моменти.

Неговиот настап претставува знак за вклучувањето на институцијата Висок Комесар на националните малцинства при ОБСЕ, како инструмент за превенција на конфликтите во регионот на ОБСЕ, односно граничното подрачје со Сојузна Република Југославија, во делот со Косово.

Вклучувањето ја потврдува сериозноста на настаните во Република Македонија.

Мисијата на ОБСЕ во Република Македонија континуирано реагираше во врска со настаните во земјата, и тоа конкретно во граничното подрачје спрема Косово. На пример таа ги осуди нападите во подрачјето на Танушевци⁶⁸ и Мисијата упатува на соодветен одговор на оваа провокација од страна на безбедносните сили на Република Македонија, кој нема да биде прекумерен и по можност во координација со КФОР.

Во меѓувреме, конфликтот во Македонија ескалираше. Со оглед на усложнувањето на ситуацијата во Република Македонија, во седиштето на Постојаниот совет во Виена, на 6 март 2001 година се одржа Специјална сесија, посветена на северната граница на Република Македонија. На оваа сесија експлицитно е нагласено дека: *„македонската Влада вложила напори за дипломатско решавање на кризата уште од самиот почеток. Поради тоа, таа презела широки политички консултации со релевантните меѓународни фактори и добила поддршка од сите соседи и меѓународни организации.“*

Од работата на Специјалната сесија на Постојаниот совет на ОБСЕ произлегоа неколку клучни политички одлуки кои директно се посветени на состојбата во Македонија во тој критичен период. На пример, Постојаниот совет едногласно ги осуди нападите на македонската територија. Исто така, едногласно изрази целосна поддршка на политиката и активностите на македонските власти во справувањето со состојбите по инцидентите на северната граница, со цел да се сочува територијалниот интегритет и стабилноста на Република Македонија. Имено, посебен акцент е ставен на потребата од обезбедување на ефикасна заштита на граничната линија од Косовската криза со помош на меѓународната заедница.

Подеднакво, мисијата на ОБСЕ во Република Македонија, во согласност со нејзините надлежности предвидени со мандаот, од Постојаниот совет на ОБСЕ добива ингеренции да ја зголеми соработката со цивилните и воените власти во Република Македонија. Но, заради иста цел, во исто време, таа треба да биде во постојани контакти и со други цивилни и воени меѓународни организации.

---

⁶⁸ Во Танушевци на 5 март 2001 година беа убиени тројца војници на Армија на Република Македонија.

Оттука, во овој почетен период на манифестирањето на насилството од страна на албанските екстремистичките групи на северната граница со Косово, од посебно значење е активната поддршка на ОБСЕ кон независноста, суверенитетот и територијалниот интегритет на Македонија, и тоа во согласност со усвоените начела на земјите-членки на ОБСЕ за однесувањето во нивните меѓусебни односи, како и за односите внатре во земјите. Оттаму, со цел да се обезбеди активно и непосредно присуство во разрешувањето на настанатата состојба во Македонија, претседавачот со ОБСЕ, романскиот министер за надворешни работи, Мирчеа Цоана, одлучува да го именува амбасадорот Роберт Фровик, за негов личен претставник за ситуацијата во Република Македонија.⁶⁹ Исто така, зголемена е мисијата на ОБСЕ⁷⁰, со задачи во граничното подрачје. Имено, Мисијата презема политички иницијативи со цел да го одржи дијалогот за кој што смета дека бил клучен за решавање на проблемите. На пример, во текот на првата четвртина од 2001 година, мисијата го набљудува и кризниот регион. Тоа го прави во соработка и координација со останатите меѓународни организации, и тоа: Набљудувачката мисија на Европска унија (ЕУНМ), Високиот комесеријат за бегалци при ОН (УНХЦР), како и членови на дипломатските мисии во Република Македонија. Исто така, мисијата на ОБСЕ го иницира и поддржува развојот на меѓуетничкиот дијалог, за прашања кои ги предизвикале тензиите во земјата. Едно од таквите легитимни прашања на Албанците во Република Македонија се однесува на формирањето на универзитет во Тетово.

Во овој контекст значајно е да се забележи дека ОБСЕ од почетокот на конфликтот постојано го поддржува процесот на започнувањето на меѓуетничкиот дијалог во Република Македонија,

---

⁶⁹ Амбасадорот Роберт Фровик е и првиот именуван шеф на Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Република Македонија во октомври 1992 година.

Мандатот на Амбасадорот Роберт Фровик предвидувал овозможување поддршка и помош на претседавачот со ОБСЕ во управувањето со кризата во Република Македонија. Роберт Фровик е американски дипломат и е еден од креаторите на Хелсиншката повелба, чии принципи станаа основа на европското однесување.

Мисијата е зголемена за осум членови меѓународен персонал за период од шест месеци.

пред сè како политичко средство за решавање на прашањата на албанското малцинство во земјава, кои, всушност, се сметаат како основна причина за појава на тензиите. Во таа смисла и македонската страна побарала од меѓународната заедница да и помогне на Македонија на тој начин што ќе ги изолира и разоружа екстремните и терористичките групации на Косово од каде доаѓа главниот извор на нестабилност во регионот. Во рамките на тоа и претседателот на Република Македонија и Владата ги поддржуваат политичките разговори во земјата за подобрувањето на квалитетот на животот на сите граѓани во државата, вклучувајќи ги тука и припадниците на албанското малцинство, кои секако треба да се одвиваат исклучиво на ниво на политичките партии во земјата во согласност и во рамките на предвидените законски решенија.

Оттука, можеби е разбирливо што ОБСЕ во текот на месец мај 2001 година ја интензивира улогата во изнаоѓање на начините за политички дијалог во државата со цел да се разрешат повеќе прашања кои директно се однесуваат на меѓуетничкиот живот во Република Македонија, односно, прашања кои се поврзани со албанската заедница.

Во тој период евидентно е дека од една страна и ОБСЕ и претставниците на власта во Република Македонија прават напори со политички дијалог да се најде модус за решавање на повеќе прашања. Но, од друга страна, конфликтот добива на интензитет. Насилствата придонесуваат кон натамошно влошување на безбедносната состојба во Република Македонија. Затоа и се сугерира од страна на мисијата на ОБСЕ, интензивен политички дијалог, како единствен начин за надминување на конфликтната ситуација. Токму во такви околности, Постојаниот совет на ОБСЕ, дава максимална поддршка на формирањето на широката владина коалиција, што треба да биде основа на националното единство и продолжување на реформските процеси во земјата.

Гледано низ призма на медијацијата на ОБСЕ во Република Македонија во периодот кога конфликтот ескалира, може да се идентификува дека:

Прво, од состанокот на Постојаниот совет, одржан на 11 мај 2001 година произлегле неколку клучни политички одлуки за ситуацијата во Република Македонија.

Второ, донесена е одлука за осуда на терористичките активности од албанските екстремистички групи во северните

делови од земјата со оценка дека тие содржат закана за стабилноста и безбедноста во земјата и пошироко во регионот. Исто така, тие се закана и за демократските процеси и меѓуетничките односи во Република Македонија.

Трејшо, дадена е поддршка од страна на претставниците на земјите-членки на ОБСЕ на македонската Влада да се справи со конфликтот во рамките на владеењето на правото.

Четврто, Постојаниот совет донесува одлука со која што ги повикува сите политички лидери во Република Македонија, но и од регионот да ги осудат терористичките активности и да ги изолираат оние кои ги практикуваат терористичките акти, а екстремистите да го прекинат насилството и да го предадат оружјето.

Петто, охрабрена е и поддржана одлуката за формирање на широка владина коалиција составена од поголемите политички партии⁷¹ (од позиција и опозиција), како главен предуслов за создавање на национално единство.

Шесто, ОБСЕ заедно со ЕУ и особено со НАТО, се цврсто решени да помогнат да прекинат непријателствата, бидејќи, политичкиот дијалог кој се води во државата може да даде резултат единствено во услови на повторно враќање на стабилноста на земјата. Токму во такви околности, ОБСЕ беше јасен во намерата за повик за повлекување на вооружените албански екстремисти.

Седмо, ваквата одлука на ОБСЕ значеше поддршка на новата широка владина коалиција во Република Македонија и зад реформските процеси во земјата со посредство на интензивниот политички дијалог.

Осмо, од есенцијално значење за Република Македонија е и ставот на ОБСЕ дека вооружените групи на етнички Албанци кои се нарекуваат ОНА да немаат никаков легален статус и во тогашната ситуација не можат да бидат прифатени како партнери во политичкиот дијалог. Ваквото гледиште, значи, дека ОБСЕ како дел од меѓународната заедница, цврсто застанува во позицијата дека албанските етнички вооружени групи во никој случај не тре-

---

⁷¹ На 11 мај 2001 година четири политички партии ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, и две албански политички партии ДПА и ПДП формираа широка коалициона влада во Република Македонија.

ба да имаат легален статус и да бидат политички субјект во политичкиот дијалог во Република Македонија.

Девеџиџо, ОБСЕ изразува строга осуда на насилството од страна на албанските екстремисти во Република Македонија, кои со насилни акти ги загрозуваат животите на цивилите. Затоа и се сугерира дека „*ејничкиџе албански екстремисти мораат да го положат оружјето, и целокујнаџа поддршка за нив мора да зајре.*“⁷² Исто така, се отфрла военото решение на проблемите како најцелисходно и неприфатливо.

Десеџиџо, со оглед на настаните во Република Македонија на 7 јуни 2001 година, Постојаниот совет на ОБСЕ донесува одлука⁷³ со која по втор пат се зголемува бројот на Мисијата на ОБСЕ во Република Македонија.

Врз основа на претходното може да се констатира дека ОБСЕ се определува да примени долготрајни мерки за решавање на ситуацијата во Република Македонија, и тоа гледано од аспект на постконфликтната рехабилитација на земјата, кои како долго трајни мерки потенцијално и суштински имаат и долготрајно дејство. Исто така, треба да се потенцира дека ОБСЕ не се обидува да изнајде само краткотрајни решенија за конфликтот во Република Македонија, туку долготрајни решенија, воопшто. Затоа, во основната листа на долготрајните инструменти за рехабилитација, ОБСЕ ги вклучува економските и социјалните мерки на меѓународните донатори. Исто така, значаен инструмент за рехабилитација е и изградбата на вистинска меѓуетничка рамнотежа како услов за зачувување на територијалниот интегритет на земјата. Потоа, спроведување на вистински избори и, секако, борбата против организираниот криминал и корупцијата.

Уште еден клучен момент за Македонија е и спремноста на ОБСЕ да учествува во имплементацијата на серија мерки за изградба на доверба, враќање на раселените лица и бегалци, учество во програмата за тренинг на мултиетничката полиција, помош при спроведување на пописот и изборите и процесот на децентрализацијата на државата. Понатаму, потенцијалните ини-

---

⁷² ОСЦЕ Латест Неџс Релеасе, 25 мас 2001.

⁷³ ПЦ,ДЕЦ/414, големината на Мисијата изнесувала 26 членови меѓународен персонал.

цирачки состојби на ОБСЕ имаат клучно место во формулирањето на компромисното решение за конфликтот во Република Македонија. Имено, ОБСЕ апелира подеднакво до сите страни во конфликтот да прифатат компромисно решение за настанатите проблеми во земјата. Тоа значи, дека таквиот начин на решавање на проблемот подразбира заборавање, ставање на страна или откажување од нивните разлики и секако прифаќање на заедничко решение кое не ги задоволува потребите во целост на ниту една страна. Со тоа, постои можност за политичко и мирно решавање на проблемот, а за кое и меѓународната заедница дава политичка и практична помош. Затоа, политичкото решение дава реални шанси за одржување на мирот и безбедноста во Република Македонија, кои истовремено ќе го гарантираат територијалниот интегритет и суверенитет на државата.

Веднаш потоа стапува во сила Договорот за прекин на огнот.⁷⁴ Имено, овој Договор претставува основен предуслов за продолжување на политичкиот процес за решавање на конфликтот во Република Македонија.

Исто така, во овој период во Република Македонија, додека е во сила Договорот за прекин на огнот, од исклучително значење е официјалното признавање од ОБСЕ на етничкото чистење на Македонците во Тетовскиот регион од страна на албанските терористи.⁷⁵ Како и тоа дека албанските вооружени групи егзекутираат етнички Албанци поради соработка со власта или за уништување на имотот и други облици на насилни акти врз етнички Албанци кои се спротиставиле на насилното регрутирање на ОНА во тетовскиот крај.⁷⁶

---

⁷⁴ На 5 јули 2001 година во Република Македонија стапува во сила прекин на огнот. Со него се забрануваат оружените дејства на територијата на државата, но исто така, потписниците се обврзуваат да не го користат прекиноот на огнот за заземање на нови територии и да не вршат нови разместувања и вкопувања, да го запрат градењето фортификациски објекти и канали, како и вооружувањето.

⁷⁵ ОБСЕ потврдува за пет етнички македонски села, кои албанските вооружени групи ги исчистиле, со тенденција ваквото однесување на етничко чистење да се прошири на целата тетовска област.

⁷⁶ Види пошироко во Нова Македонија, 27 јули 2001 година, стр.2, „ОБСЕ го потврди етничкото чистење на Македонците“.

Поради новонастанатата ситуација, ОБСЕ во тесна соработка со НАТО и ЕУ е подготвен да помогне во имплементацијата на мировниот договор во Република Македонија. Оттаму, Мисијата на ОБСЕ го набљудува дистрибуирањето на хуманитарната помош, учествува во преговарачките активности со месното албанско население и албанските терористи во врска за ослободување на блокадите, заради непречено поминување на конвојот со хуманитарната помош. Имено, со овие и други активности ОБСЕ уште еднаш ја потврдува определбата дека употребата на сила од кои било политички причини не е, ниту може да биде прифатлива. Оттаму, ОБСЕ не го прифаќа насилството како можност, опција која може да биде употребена во постигнувањето на политички цели без оглед на нивната важност или значење. Ваквите груби акти на насилство, смета ОБСЕ, се насочени против политичкиот договор кој треба да биде постигнат во Охрид, иако според процената на ОБСЕ, политички договор за актуелниот конфликт во Македонија може да биде постигнат.⁷⁷

ОБСЕ го поздравил потпишувањето на Охридскиот рамковен договор⁷⁸ што претставува јасен сигнал дека Република Македонија го избрала патот на охридскиот мировен дух и дека ја избегнала граѓанската војна. Исто така, треба да се прецизира дека ОБСЕ ја истакнала спремноста да одговори позитивно на барањата од потписниците на Рамковниот договор во имплементирање на одредбите содржани во истиот.

НАТО одигра суштинска улога во создавање услови за воспоставување на мирот и стабилноста во Република Македонија. Имено, НАТО заедно со ЕУ, ОБСЕ и македонската страна даде свој придонес кон преземање серија значајни комплементарни реформи и мерки на доверба со основна цел да се поддржат широките политички договори и да се воспостави мирот. Истовремено, поучени од стекнатите искуства со кризата во Југозападна Србија,

---

⁷⁷ За ова види пошироко: Марина Настеска, „ОБСЕ во Република Македонија, особено за време на безбедносната криза во 2001 година“, магистерска работа одбранета на Филозофскиот факултет во 2005, Скопје, стр.188.

⁷⁸ На 13 август 2001 година во Охрид е потпишан Охридскиот рамковен договор со кој требаше да заврши конфликтот во Република Македонија.

меѓународната заедница во конфликтот во Република Македонија заедно со македонската страна се обиде да пронајде политичко решение, со цел да се избегне негова ескалација. Меѓутоа, за разлика од Босна и Херцеговина и Косово, мисијата на меѓународната заедница во Република Македонија, главно беше од политичка природа, се работеше за држава-партнер и аспирант за полноправно членство во НАТО, држава која по никоја цена не можеше да отстапи од својот суверенитет. (Ружин, 2003:78). Но притоа е значајно да се има предвид дека акцијата на НАТО можеше да се ефектуира единствено со целосна согласност на широката владина коалиција. Оценката беше дека мисијата на НАТО треба да биде ограничена според својот дострел, големина и времетраење. Исто така, парламентарните политички партии мораа да исполнат четири услови, и тоа:

Прво, усвојување на оштри политички договор.

Второ, создавање легални и адекватни рамки за силиите на НАТО, кои би ја предводеле мировната операција врз кризниот подрачја на Република Македонија.

Трето, презентирање на план околу предавањето на оружјето (усвоен од страната на Владата на Република Македонија и НАТО).

Четврто, воспоставување траен прекин на огнот. (Миџревска, 2007:523-557).

Додека, пак, од политички аспект, НАТО требаше да ги убеди албанските екстремисти да го предадат оружјето, и да останат на утврдената линија на разграничување.

Откако беа исполнети овие услови, по барање на претседателот на Република Македонија⁷⁹, НАТО испрати војници за разоружување на екстремистите, односно, пропадниците на ОНА. Исто така, на барање на Република Македонија, за првпат во својата историја, НАТО имаше свој висок цивилен претставник директно инволвиран во справувањето на конфликтот и кризата.⁸⁰ Додека,

⁷⁹ На 14 јуни претседателот на Република Македонија Борис Трајковски го испрати барањето до Алијансата за нејзино воено ангажирање во процесот на разоружувањето на екстремистите.

⁸⁰ James Pardew and Christopher Bennett. NATO; sevolving operations. NATO Review Spring 2006.3

пак, ЕУ и САД ги испратија своите „*олеснувачи*“, Џејмс Пердју и Франсоа Леотар, задолжени за рехармонизирање на меѓупартиските договори на клучните парламентарни политички партии во Република Македонија. Раководењето со кризата на теренот му беше доверена на флексибилниот и прагматичен дипломат Питер Фејт.

По потпишувањето на Охридскиот рамковен договор, во периодот на консолидација на стабилноста, во Република Македонија беа реализирани три сукцесивни операции на НАТО.

Имено, првата операција на НАТО („*Essential Harvest*“) „*Суштинска жетва*“, имаше за цел да се собере и уништи оружјето.⁸¹ Во вакви услови, УЧК се распушти а набргу следеше измената на Уставот на Република Македонија и амнестија на албанските екстремисти.

Втората операција на НАТО „*Килибарна лисица*“ („*Amber fox*“) беше во функција на заштита на 280-те цивилни набљудувачи на ЕУ и на ОБСЕ.⁸²

Третата мисија, односно, операција на НАТО „*Сојузничка хармонија*“ („*Allied Harmoni*“) имаше слична функција, но со зајакната советодавна улога насочена кон целосно преземање на одговорноста за сопствената стабилност од страна на Република Македонија. Мандатот на оваа мисија завршува во април 2003 година заради преземање на командата од страна на ЕУ и промоцијата на Еврокорпусот во рамките на мисијата „*Конкордија*“. Со тоа се потврди дека ЕУ и НАТО имаа извонредна и конкретна соработка во Македонија, што од друга страна беше значајно во градењето на стратегиското партнерство меѓу двете организации.

Од овој аспект, особено е значајно да се нагласи дека мисиите на НАТО во Република Македонија беа исклучително ефикасни, а собраното оружје ги надмина очекувањата. Како за илустрација само мисијата „*Суштинска жетва*“ успеа да собере повеќе оружје во кризните региони. Покрај тоа мисиите на НАТО во Македони-

---

⁸¹ Во операцијата „*Суштинска жетва*“ учествуваа околу 4.800 војници на мултинационалната бригада на НАТО. Мисијата во рок од 30 дена собра и уништи 3.875 парчиња оружје.

⁸² Во Мисијата „*Килибарна лисица*“ учествуваа 700 војници, а како лидер-нација се појави Германија.

ја покажаа дека се отвора една нова страница во модалитетите на нивното ангажирање. Менаџирањето на конфликтот кој се манифестира преку наизменичната политичко-воена димензија се покажа како многу ефикасен. Веќе нема ниту малку сомневање дека во иднина воените мисии ќе можат да бидат ангажирани во функција на изнаоѓање на политички решенија. Во случајот НАТО имаше изграден став да реагира флексибилно, со паралелна примена на политички притисок, и со употреба на сила за специфични мисии со ограничен мандат на траење. Воедно, заради поуспешно хармонизирање на стратегијата, НАТО одржуваше перманентен контакт, како со македонската страна, така и со екстремистите.⁸³

Всушност, таа тенденција се воочува во услови на сериозна безбедносна дестабилизација предизвикана од вооружените конфликти во регионот, операционалната превенција во форма на превентивно распоредување ги оствари ефектите во одвраќањето на хоризонталното прелевање на конфликтите кон Македонија додека таа улога во кризата од 2001 година ја одигра превентивната дипломатија, а потоа и распоредувањето на силите на НАТО и на ЕУ. Од друга страна, структурната (долгорочна) превенција остана отворено прашање и за Македонија и за регионот. Тоа пошироко може да се дефинира во инструментите на Пактот за стабилност, Процесот за стабилизација и асоцијација, Договорот за стабилизација и асоцијација и КАРДС програма (претходно ФАРЕ).

Мисиите, „*Конкордија и Проксима*“ реализирани од страна на ЕУ претставуваат дел од брзиот и операционален одговор на ЕУ на кризата во Македонија. Во овој контекст, Солунската агенда за Западниот Балкан уште повеќе ги операционализира мерките и инструментите за превенција преку:

- *зајакнајќиот процес на Стабилизација и асоцијација;*
- *зајакнајќиот политички дијалог во сферата на Заедничката надворешна и безбедносна политика;*
- *парламентарната соработка;*
- *европското партнерство;*
- *борбата против организиранот криминал;*
- *соработката во областа на правда и внатрешните работи;*

⁸³ Амбасадор на Република Македонија во НАТО, Ружин Нано: Македонија во НАТО, Скопје, 2003, стр.81

- *промовирање на реконсилацијата преку образование, социјален развој и културата;*
- *регионалната соработка итн.*

Но, она што меѓународната заедница го препознава како формула за превенција во Македонија, се и решенијата од Охридскиот рамковен договор. Неговата имплементација треба да го закочи процесот на ескалација и да елиминира дел од проблемите кои предизвикаа нестабилност и криза. Од друга страна овој процес треба да се поддржи со комплексна национална стратегија за превенција на конфликти која треба да ги избалансира краткорочните и долгорочните мерки за превенција и да ги вгради принципите на почитување на меѓународното право, човековите и малцинските права, развојот и градењето на демократските институции. (Георгиева, 2005: 2).

Оттука, може да се констатира дека конфликтот и менацирањето на конфликтот не ја демонстрираше фрагилноста на Македонија, туку напротив, националниот капацитет на македонската мултиетничка демократија се дел од вредностите на евроатлантската заедница, тогаш Република Македонија јасно докажа дека е дел од таа заедница на вредности. Уште повеќе, успехот на Македонија во 2001 година е успех и на НАТО (а јас би додала подеднакво и на ЕУ и на ОБСЕ) и неговата политичка инволвираност на Балканот. (Димитров, 2006:61).

6. Охридскиот договор: главни точки и имплементација

Марина Митревска

Охридскиот рамковен договор ⁸⁴ се покажа како главен услов како да се излезе од вооружениот конфликт, и воедно значеше единствена можност за престанок на насилството.

Имено, барањата на албанската етничка заедница, кои беа артикулирани преку нивните политички репрезенти, првично беа срочени во Призренскиот договор а подоцна истите беа преточени и во Охридскиот рамковен договор. Оттука, и главната цел на Охридскиот рамковен договор беше да се излезе во пресрет на веќе спомнатите барања на Албанците во Македонија, но, при тоа, секако требаше да се сочува унитарниот карактер на државата. Охридскиот рамковен договор главно ги прекина непријателствата, односно ја отфрла употребата на насилството за постигнување на политички цели и го потврдува суверенитетот и територијалниот интегритет на Република Македонија, како и унитарниот карактер на државата. Имено, договорот подвлекува дека мултиетничкиот карактер на македонското општество мора да се сочува и да се одрази во јавниот живот, преку новиот пристап кон развој на децентрализирана власт, недискриминација и правична застапеност, специјални парламентарни процедури, како и преку образовни системи. На тој начин Рамковниот договор предвидуваше редефинирање на македонскиот политички образец, се со цел да се излезе во пресрет на мултикултурните и мултиетничките потреби на македонското општество и на тој начин да се постигне повисок степен на интегрираност.

Токму затоа, во Охридскиот рамковен договор се дефинирани основните принципи на кои се темели документот, и тоа:

Прво, целосно и безусловно отфрлање на употребата на насилство како средство за остварување на политички цели.

---

⁸⁴ Охридскиот рамковен договор е потпишан на 13 август 2001 година со посредство на меѓународната заедница, со што беше ставен крај на седумесечниот конфликт во Република Македонија.

Второ, потврда на неповредливоста на суверенитетот, територијалниот интегритет и унитарен карактер на државата како и непостоење на територијални решенија за етнички прашања.

Трето, сочуввање на мултиетничкиот карактер на македонското општество и секако негов соодветен одраз во јавниот живот.

Четврто, обезбедување на Уставно загарантираните права при целосно исполнување на потребите на сите граѓани во согласност со највисоките меѓународни стандарди.

Петто, развој на локалната самоуправа со цел поттикнување на учеството на граѓаните во демократскиот живот и унапредување на идентитетот на заедниците.

(Охридски рамковен договор, 2002: 2)

Понатаму, во Охридскиот рамковен договор се предвидени и дефинирани уште неколку клучни одредби, и тоа:

- прекин на непријателствата;
- развој на децентрализирана власт;
- недискриминација и правичната застапеност;
- посебни собраниски процедури;
- образование и употреба на јазиците;
- изразување на идентитетот;
- имплементација на Охридскиот рамковен договор,
- и
- анексите и преодните и завршните одредби.

Додека пак, во трите анекси кои претставуваат составен дел од Охридскиот рамковен договор се содржани:

Анекс А: Уставни амандмани;

Анекс Б: Измени на законодавството; и

Анекс Ц: Имплементација и мерки за градење доверба.

Од посебно значење е потребата да се нагласи вистинската цел и улога на Охридскиот договор, како и на уставните измени кои произлегуваат од него. Имено, како резултат на неприфаќањето на Преамбулата на Уставот⁸⁵ од страна на Албанците во Македонија, во која македонскиот народ беше прогласен за конститутивен, а сите останати малцински заедници за националности, во согласност со Рамковниот договор, преамбулата беше изменета. Со тоа Република Македонија се рedefинира како држава на *македонски-*

---

⁸⁵ Во 1991 година Република Македонија како независна и самостојна држава го донесе првиот устав.

ӣе г̄раѓани, такедонскио̄ӣ народ, како и г̄раѓанӣӣе кои живеа̄ӣ во нејзинӣӣе г̄раници кои се дел од албанскио̄ӣ народ, ӣурскио̄ӣ народ, влашкио̄ӣ народ, ср̄искио̄ӣ народ, ромскио̄ӣ народ, бошњачкио̄ӣ народ и др.

Со Рамковниот договор беше предвидена уште една важна одредба за децентрализираната власт. Со оваа одредба се утврди ревидирање на Законот за локална самоуправа со цел јакнење на овластувањата на локалните избраници и зголемување на нивните надлежности во согласност со предвидените измени во Уставот, Европската повелба за локална самоуправа и промена на принципот на субсидијарност кој важи во Европската унија и ревизија на општинските граници по одржувањето на пописот, спроведен под меѓународен надзор. (Охридски рамковен договор, 2001: член 1.2 и член 3.1.)

Одредбата за посебни собраниски процедури од Рамковниот договор означи нов начин на гласање на уставните амандмани и Законот за локална самоуправа со што истите треба да бидат усвоени со двотретинско мнозинство, во чии рамки ќе мора да има мнозинство од гласовите на пратениците кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Македонија.

Исто така, овој начин на гласање ќе се применува и при изборот на една третина од членовите на Уставниот суд, тројца членови на Судскиот совет и правобранителот. Согласно Договорот, оваа одредба спаѓа и во делот на правичната застапеност која меѓу другото се однесува и на застапеноста на заедниците во јавната администрација, како на национално, така и на локално ниво за што беа предвидени и конкретни реформи на јавната администрација, војската, полицијата и јавните претпријатија. Во овој контекст, во одредбите од Охридскиот рамковен договор, беше наведен бројот на модификации во законите, што беше договорено да се усвојат и изменат, и тоа:

- *Закон за локална самоуправа;*
- *Закон за локално финансирање;*
- *Закон за оӣӣински г̄раници;*
- *Закони ӣӣо се однесуваа̄ӣ на ӣолицја̄ӣа смес-ӣена во оӣӣинӣӣе;*
- *Закон за цивилна служба и јавна администрација;*
- *Закон за изборнӣӣе единици;*
- *Деловник за рабо̄ӣа на Собрание̄ӣо;*
- *Закони ӣӣо се однесуваа̄ӣ на ӯо̄ӣреба на јазици-ӣе, и*

- *Закон за јавен правобраништел.*

Исто така, беше договорено да се преземат мерки за изградба на довербата, и тоа:

- *да се спроведе попис и да се одржат избори;*
- *да се вратат бегалците, да се рехабилитираат и реконструираат обласите погодени од конфликтот;*
- *да се развие децентрализирана власт;*
- *во јавната администрација, војската и полицјата да се воведат правична застапеност на членови на заедницата што не се мнозинство во Македонија;*
- *да се развијат културата, образованието, употребата на јазиците за припадниците на етничките заедници во Македонија, во обласите на медиумите и на високо образование.*

Конкретно, во однос на употребата на јазиците, македонскиот јазик и неговото кирилско писмо е утврден како службен јазик, како во државата така и во меѓународните односи. Исто така, во одредбите е предвидено дека кој било друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од населението, да биде втор службен јазик, со регулирана употреба во службените постапки и личните документи на граѓаните во Македонија.

6.1. Имплементација на Охридскиот рамковен договор

Имплементацијата на Охридскиот рамковен договор е сложен процес, кој од 2001 година се одвива во континуитет. Имено, неговото спроведување не значи само фундаментално воспоставување на стабилноста на државата, туку и изградба на демократска, безбедна и просперитетна Македонија. Оттука, следејќи ја неговата имплементација, неизбежно се поставува прашањето: Која е целта на Рамковниот договор и дали преку неговата имплементација се постигнува таа цел? Што точно подразбира имплементацијата на Договорот, доколку се тргне од претпоставката дека тој, всушност, претставува договор за измени на Уставот, политичкиот систем на државата? Според современите теории за нацијата и за државата, може да се заклучи дека Рамковниот договор поставува основа за специфичен, наместо за модерен концепт на нација-држава која би можела да ја акомодира разновидноста на општеството. Современите теоретичари се во право кога тврдат дека мултиетничките држави нејчесто се принудени да изнаоѓаат прагматични решенија за етничките конфликти и на тој начин да спре-

чат ескалација на барањата на разните групи до степен на евентуална сецесија (Мехмети, 2008:100). Можеби затоа, акомодирањето на разновидноста се претвора во прво, односно, клучно државотворно прашање: *„За да може да ојсијане, државата ќе мора на демократски начин да ги интигрира полиитичките барања на разните етничките групи. Инаку, државата ризикува порано, или подоцна, да се конфронтира со внатрешна фракционација или сецесионистички движења.“* (Topperwein, 2002: 187).

Поради тоа, ќе ги анализираме клучните придобивки од имплементацијата на Охридскиот рамковен договор, како и недостатоците што ги содржи, а доаѓаат до израз при неговата имплементација.

Имено, една од главните забелешки на припадниците на албанската етничка заедница се однесуваше на нивната застапеност во јавната администрација и институциите на државата. Оттука, произлезе и воспоставувањето на една од клучните одредби на Договорот, каде е дефинирано почитувањето на принципот на недискриминација и остварување на правичната застапеност на заедниците во јавната администрација на национално и на локално ниво, во војската, полицијата, јавните претпријатија, како и подобрување на нивниот пристап кон јавното финансирање за развој на деловните активности. За доследно спроведување на оваа одредба беа направени измени во законодавството, спроведени реформски процеси во јавната администрација, како и забрзана обука за припадниците на заедниците. Сите овие активности и програми спаѓаат во редот на т.н. мерки на афирмативна акција кои се во функција на обезбедување брза интеграција на припадниците на маргинализираните и помалку застапените заедници во општеството и државните институции. (Цветанова, 2006: 168)

Всушност, анализата покажува дека правичната застапеност се покажа како голем предизвик при неговата имплементација. Имено, според показатели на Агенцијата за државни службеници „Ако во 2001 година, во државната администрација се вработиле сите Албанци со повисоки образовни квалификации, учеството на Албанците би се зголемило само за еден процент.“ (Атанасов, 2003:130) Можеби, токму затоа, произлезе и потребата од итно преземање на конкретни мерки и активности на афирмативна акција.

Оваа состојба, иницираше измена на Законот за државни службеници. Во тие околности и покрај несоодветниот степен на образование се воведо соодветна обука на припадниците на помалку

застапените заедници со што им се овозможи вработување во јавна администрација и државните институции.

Резултатите од преземените активности и конкретни мерки на афирмативна акција во сферата на вработувањето беа евидентни, односно, резултатите од оваа политика беа видливи за помалку од четири години, степенот на правичната застапеност на помалку застапените заедници во државните институции и јавна администрација порасна од 2% на 16.3%. Или, пак, со бројки кажано од декември 2002-та, до декември 2005-та, бројот на Албанците вработени во државните институции и јавна администрација порасна од 8.164, на 11.290.⁸⁶ Поточно, во текот на една недела просечно по 19 припадници на немнозинските заедници би можеле да започнат со работа во јавната администрација, или четири лица секој ден. Или, пак, според податоците од Агенцијата за државни службеници трендот на етничката структура на државните службеници во периодот 2003-2005 година е следниот:

Табела бр. 1. Застапеност на припадниците на етничките заедници во државната администрација во периодот од 2003-2005 година⁸⁷

Етничка припадност	2003 (%)	2004 (%)	2005 (%)
Македонци	90.27	89.67	84.88
Албанци	5.62	6.25	10.81
Турци	0.72	0.78	0.96
Роми	0.18	0.25	0.32
Власи	0.83	0.77	0.80
Срби	1.62	1.56	1.53
Бошнаци	0.24	0.22	0.26
Други	0.53	0.49	0.44
Вкупно:	100.00	100.00	100.00

Извор: Агенција за државни службеници⁸⁸

⁸⁶ Сектор за спроведување на Рамковниот договор, www.soifa.gov.mk

⁸⁷ Табелите број 1, 2, 3, 4, 5, 6 и 7 се преземени од Цветанова, 2006, 120-122.

⁸⁸ Најновите податоци се достапни на: <http://www.siofa.gov.mk>

Во овој контекст значајно е да се забележи дека пред имплементација на Охридскиот рамковен договор многу е мала застапеноста на припадниците на етничките заедници во безбедносните сили, односно униформираниот состав на полицијата и војската. На пример „процентот на албанските државни службеници во 2001 година во полицијата изнесувал 2,5%, но, веќе 2003 година процентот е зголемен на 10,5%, за да во 2006 година процентот се зголеми на значителни 16,5%“.

Додека пак, застапеноста на припадниците на етничките заедници во армијата, и тоа во униформиран и цивилен состав значително е зголемен процентот, што може да се види и од приложените табели.

Табела бр. 2. Застапеност на припадниците на етничките заедници во АРМ во периодот од 2001 до 2006 година

НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА ВО АРМ ПО ГОДИНИ

Ред. бр.	Националност	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
		Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.
1	Македонци	5241	91,58	7407	91,19	7479	89,09	6823	85,87	5810	81,37	6080	79,62
2	Албанци	116	2,03	252	3,10	483	5,75	679	8,55	871	12,20	1041	13,63
3	Турци	27	0,47	32	0,39	41	0,49	51	0,64	70	0,98	91	1,19
4	Роми	13	0,23	27	0,33	29	0,35	25	0,31	32	0,45	47	0,62
5	Срби	166	2,90	238	2,93	178	2,12	186	2,34	176	2,46	187	2,45
6	Бошнаци	5	0,09	12	0,15	22	0,26	24	0,30	42	0,59	44	0,58
7	Власи	14	0,24	16	0,20	23	0,27	26	0,33	45	0,63	49	0,64
8	Останати	141	2,46	139	1,71	140	1,67	132	1,66	94	1,32	97	1,27
	Вкупно:	5723	100	8123	100	8395	100	7946	100	7140	100	7636	100

Извор: Министерство за одбрана на Република Македонија

Табела бр. 3. Застапеност на цивилните лица во АРМ според нивната етничка припадност во периодот од 2001 до 2006 година

НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА НА ЦИВИЛНИТЕ ЛИЦА ПО ГОДИНИ

Ред. бр.	Националност	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
		Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.
1	Македонци	1566	89,74	1499	88,18	1381	89,21	1207	85,79	1015	83,88	975	83,40
2	Албанци	25	1,43	23	1,35	25	1,61	65	4,62	78	6,45	82	7,01
3	Турци	7	0,40	6	0,35	5	0,32	7	0,50	9	0,74	9	0,77
4	Роми	8	0,46	11	0,65	9	0,58	9	0,64	9	0,74	9	0,77
5	Срби	97	5,56	133	7,82	78	5,04	73	5,19	62	5,12	59	5,05
6	Бошнаци					8	0,52	7	0,50	5	0,41	5	0,43
7	Власи	5	0,29	5	0,29	11	0,71	9	0,64	11	0,91	10	0,86
8	Останати	37	2,12	23	1,35	31	2,00	30	2,13	21	1,74	20	1,71
	Вкупно:	1745	100	1700	100	1548	100	1407	100	1210	100	1169	100

Извор: Министерство за одбрана на Република Македонија

Табела бр. 4. Застапеност на професионалните војници во АРМ според нивната етничка припадност во периодот од 2001 до 2006 година

НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА НА ПОДОФИЦЕРИТЕ ПО ГОДИНИ

Ред. бр.	Националност	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
		Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.
1	Македонци	1209	90,36	1606	86,30	1848	86,60	1687	79,16	1430	76,59	1368	74,43
2	Албанци	44	3,29	164	8,81	191	8,95	329	15,44	316	16,93	353	19,21
3	Турци	8	0,60	7	0,38	8	0,37	19	0,89	27	1,45	29	1,58
4	Роми	2	0,15	3	0,16	4	0,19	3	0,14	6	0,32	9	0,49
5	Срби	25	1,87	29	1,56	31	1,45	38	1,78	32	1,71	30	1,63
6	Бошнаци	3	0,22	3	0,16	4	0,19	9	0,42	18	0,96	17	0,92
7	Власи			1	0,05	2	0,09	3	0,14	7	0,37	7	0,38
8	Останати	47	3,51	48	2,58	46	2,16	43	2,02	31	1,66	25	1,36
	Вкупно:	1338	100	1861	100	2134	100	2131	100	1867	100	1838	100

Извор: Министерство за одбрана на Република Македонија

Табела бр. 5. Застапеност на подофицирите во АРМ според нивната етничка припадност во периодот од 2001 до 2006 година

НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА НА ПОДОФИЦЕРИТЕ ПО ГОДИНИ

Ред. бр.	Националност	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
		Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.
1	Македонци	1209	90,36	1606	86,30	1848	86,60	1687	79,16	1430	76,59	1368	74,43
2	Албанци	44	3,29	164	8,81	191	8,95	329	15,44	316	16,93	353	19,21
3	Турци	8	0,60	7	0,38	8	0,37	19	0,89	27	1,45	29	1,58
4	Роми	2	0,15	3	0,16	4	0,19	3	0,14	6	0,32	9	0,49
5	Срби	25	1,87	29	1,56	31	1,45	38	1,78	32	1,71	30	1,63
6	Бошнаци	3	0,22	3	0,16	4	0,19	9	0,42	18	0,96	17	0,92
7	Власи			1	0,05	2	0,09	3	0,14	7	0,37	7	0,38
8	Останати	47	3,51	48	2,58	46	2,16	43	2,02	31	1,66	25	1,36
Вкупно:		1338	100	1861	100	2134	100	2131	100	1867	100	1838	100

Извор: Министерство за одбрана на Република Македонија

Табела бр.6. Застапеност на офицерите во АРМ според нивната етничка припадност во периодот од 2001 до 2006 година

НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА НА ОФИЦЕРИТЕ ПО ГОДИНИ

Ред. бр.	Националност	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
		Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.	Бр.	Проц.
1	Македонци	1372	90,80	1531	90,91	1499	90,79	1418	88,79	1226	87,89	1160	88,21
2	Албанци	34	2,25	45	2,67	51	3,09	68	4,26	68	4,87	66	5,02
3	Турци	6	0,40	8	0,48	10	0,61	14	0,88	13	0,93	13	0,99
4	Роми	1	0,07	2	0,12	2	0,12	3	0,19	3	0,22	3	0,23
5	Срби	35	2,32	34	2,02	30	1,82	33	2,07	24	1,72	23	1,75
6	Бошнаци	2	0,13	2	0,12	2	0,12	2	0,13	12	0,86	8	0,61
7	Власи	6	0,40	6	0,36	6	0,36	11	0,69	18	1,29	15	1,14
8	Останати	55	3,64	56	3,33	51	3,09	48	3,01	31	2,22	27	2,05
Вкупно:		1511	100	1684	100	1651	100	1597	100	1395	100	1315	100

Извор: Министерство за одбрана на Република Македонија

Оттаму, со цел да се обезбеди реална слика за преземените активности и конкретни мерки на афирмативна акција на вработувањето на припадниците на помалку застапените заедници и постигнатите резултати говори и приложената табела

	ЕТНИЧКА ПРИПАДНОСТ								Вкупно	ПОЛ	
	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Бошњаци	Други		мажи	жени
ЦЕНТРАЛНА ВЛАСТ											
Државни службеници според ЗДС финансирани од Буџет	9283	647	81	26	80	161	23	51	10352	4941	5411
Државни службеници според други закони и јавни службеници финансирани од Буџет	46328	9457	831	345	224	987	152	592	58916	33979	24937
ВКУПНО ДРЖАВНИ И ЈАВНИ СЛУЖБЕНИЦИ	55611	10104	912	371	304	1148	175	643	69268	38920	30348
ВКУПНО ДРЖАВНИ И ЈАВНИ СЛУЖБЕНИЦИ (%)	80.28	14.59	1.32	0.54	0.44	1.66	0.25	0.93	100	56.19	43.81
Јавни службеници во вонбуџетски установи	22479	1475	240	195	135	467	46	318	25355	6715	18640
ВКУПНО ЦЕНТРАЛНА ВЛАСТ	78090	11579	1152	566	439	1615	221	961	94623	45635	48988
ВКУПНО ЦЕНТРАЛНА ВЛАСТ (%)	82.53	12.24	1.22	0.60	0.46	1.71	0.23	1.02	100	48.23	51.77
ОПШТИНСКА											
ВКУПНО ОПШТИНСКА АДМИНИСТРАЦИЈА	1117	212	25	11	6	21	2	6	1400	738	662
ВКУПНО ОПШТИНСКА АДМИНИСТРАЦИЈА (%)	79.79	15.14	1.77	0.79	0.43	1.50	0.14	0.43	100	52.71	47.29
ВКУПНО	79207	11791	1177	577	445	1636	223	967	96023	46373	49650
ВКУПНО (%)	82.49	12.28	1.23	0.60	0.46	1.70	0.23	1.01	100	48.29	51.71

Табела бр. 7. Структура на вработениите во јавната и државната администрација според нивната етничка припадност

Извор: База Ф1 и Ф2 од Министерството за финансии, доставени податоци од Фонд за здравство (за фондови и за здравствениите работници, Фонд за ПИОМ, Фонд за пензиите, Агенција за вработување, Агенција за приватизација, Агенција за поддршка на претприемаштво, Комисија за хартии од вредност, Народна Банка на Република Македонија и 124 Општини).

Статус: 31.12.2004

Обработка: Агенција за државни службеници

Врз основа на табелата може да се констатира дека застапеноста на Албанците во јавната администрација и државните институции има нагорен позитивен тренд. Но, при спроведување на Охридскиот рамковен договор, евидентно е фаворизирање на припадниците на најголемата етничка заедница албанската, за сметка на оние од помалите, како Власите, Србите, Турците, Ромите, Бошњациите и др. Маргинализирањето на помалите етнички заедници и селективната примена на принципот на соодветна и правична застапеност при вработувањето во јавната администрација и државните институции е нотирано и од страна на Европската комисија против расизам и нетолеранција при Советот на Европа, во нејзиниот Трет извештај за Македонија, усвоен на 25 јуни 2004 година (Јанкулоски, 2006:167)

По промената на власта, во август 2006-та година, новата владна коалиција, предводена од ВМРО-ДПМНЕ и ДПА усвои стратегија за правична застапеност, чијашто цел е: *„развивање и унапредување на правична застапеност на припадниците на заедниците кои не се мнозинство“*. Оваа одлука не се разликува од политиката на претходната Влада, предводена од СДСМ и ДУИ, но, се чини дека динамиката на процесот за постигнување на правичната застапеност е застаната. (Мехмети, 2008:111)

Од анализата може да се констатира дека и во текот на изготвувањето на Охридскиот рамковен договор, како и при неговата имплементација не е утврдена временска рамка за реализирање на мерките за брза интеграција во сферата на вработувањето на помалку застапените заедници. Во тие услови можно е *„да се ѝосѝиѓне ѝоќму сѝроѝивниоѝ ефекѝ од оној ѝосакуваниоѝ“*. Можеби, токму затоа мнозинството, како и помалите етнички заедници, се почувствуваа онеправдани заради фаворизирањето и брзото вработување на припадниците на албанската заедница и тоа во услови на голема стапка на невработеност и неповолна социјално-економска состојба во државата. Со други зборови, потребата од примена на принципот на соодветна и правична застапеност на заедниците, како и конкретните мерки на афирмативна акција во функција на доследно спроведување на овој принцип во мултиетничките и културните општества е несомнена. Сепак, примената на овој принцип претставува само дел од целокупниот процес на општествена интеграција. Доколку сакаме да постигнеме вистински позитивни ефекти во однос на интегрираност во општеството, потребен ни е интегрален и сеопфатен пристап во решавањето на оваа комплексно но, истовремено и неопходно прашање. (Цветанова, 2006: 178)

6.1.2. Образование

Согласно одредбата од Рамковниот договор, државата имаше обврска да обезбеди финансирање на високо образование на јазиците на кои што зборуваат најмалку 20% од населението во Македонија. Во тој контекст, Собранието на Република Македонија донесе неколку измени и дополнувања на Законот за високо образование. Согласно измените на Законот се основа Државен универзитет во Тетово, со што целосно се имплементираше обврската за државно финансирање на високото образование на јазик што го зборуваа најмалку 20% од населението во Македонија. Исто така, при уписот на државните универзитети на нови студенти, кои припаѓаат на заедници кои не се мнозинско население во Македонија, се одлучи да се примени принципот на позитивна дискриминација се додека уписот правично не го одрази составот на населението во Македонија.

Истовремено, во тој период, во Тетово⁸⁹ веќе постоеше и функционираше универзитет на Југоисточна Европа, финансиран од институции на меѓународната заедница. Наставата на овој Универзитет се изведуваше на македонски, албански и англиски јазик.

Имено, со формирањето на двата универзитети, процентот на студентите Албанци за учебната 2004/2005 година се покачи на 15,5% од вкупниот број на запишани студенти.

Додека пак, правото на основно и средно образование на мајчин јазик веќе беше реализирано во практиката, така што во овој аспект Рамковниот договор само ја повторува и потенцира веќе постоечката норматива и фактичка состојба. Во Република Македонија, наставата во основно и средно образование се изведува на македонски, албански, турски и српски јазик, како и факултативна настава на останатите етнички заедници. Конкретно, од вкупно 344 основни училишта, во учебната 2002/2003 година, во 134 наставата се изведува исклучиво на албански или и на албански јазик. Од вкупно 90 средни училишта во Република Македонија, во 26 се изведува настава на албански јазик. Истата година, процентот на албанската популација во вкупната бројка на ученици опфатени со средно образование изнесувала 18,57 %, а во учебната 2004/2005 тој изнесува 22,52%. (Државен завод за статистика, 2008:63)

Оттука, тргнувајќи од констатацијата дека образовните институции претставуваат место каде што се одвива процесот на соција-

---

⁸⁹ Тетово е град во Западна Македонија во кој доминира албанското население

лизација, место каде поединецот се подготвува за неговата понатамошна интеграција во општеството, место каде се формираат вредносните критериуми и општествени норми на општествено однесување на идните граѓани, можеме да заклучиме дека на Република Македонија и недостасува образование со вистински мултикултурни содржини. Воведувањето на мултикултурни содржини е начин преку кој учениците и студентите можат да ја запознаат културата и посебноста на идентитетот на другиот, како позитивен исчекор во надминувањето на етничките предрасуди, кои веќе претставуваат основен предуслов за постоење на меѓуетнички тензии. Потребно е воведување и на содржини и програми преку кои, кај учениците и студентите, би се развивало чувството на заедничка припадност и лојалност кон државата, како еден од основните предуслови за заедничко живеење. (Цветанова, 2006:180)

6.1.3. Употреба на јазиците

Прашањето на употреба на јазиците е регулирано во согласност со одредбата од Охридскиот рамковен договор, во кој стои:

„Кој било друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од населението, исто така, е службен јазик“. Врз основа на оваа одредба беше направена и измена во Уставот на Република Македонија, каде што истата одредба стана уставна категорија.

Имено, ваквата промена овозможи употреба на јазиците во работата на:

- Собранието (почнувајќи од работните тела па се до пленарните седници);
- објавувањето на законите;
- употреба на јазикот во текот на кривичните и граѓанските судски постапки;
- издавањето на лични документи, и
- комуникацијата на граѓаните со локалната, регионалната и централната власт.
- Според етничката припадност, резултатите од пописот, што се одржа во 2002 година ја покажуваат следната структура на населението, и тоа:
  - **Македонци: 64,18%**
  - **Албанци: 25,17%**
  - **Турци: 3,85%**
  - **Роми: 2,66%**
  - **Власи: 0,48%**

- Срби: 1,78%
- Бошњаци: 0,84%, и
- остани: 1,04%.

Имајќи предвид дека единствено албанската етничка заедница го задоволува предвидениот процент од 20% од вкупното население на Република Македонија, неизбежен е впечатокот дека одредбата од Договорот е во функција на афирмацијата на албанскиот јазик, како единствен од јазиците на сите останати етнички заедници, и тоа во својство на службен јазик, се разбира покрај македонскиот, со што, на овој начин, државата станува билингвална. (Цветанова, 2006:181). Токму затоа, голем број аналитичари сметаат дека во Република Македонија, на мала врата, се промовира и воведува бинационалниот модел на уредување. За разлика од нив претставниците на албанската заедница сметаат дека „Употребата на албанскиот јазик согласно Уставот и Рамковниот договор ќе послужи како механизам за надминување на јазичните бариери, кои, честопати, се причина за меѓусебни конфликти или недоразбирања. Целта на службената употреба на албанскиот јазик е да се овозможи внатрешна етничка кохезија, да се зголеми и зацврсти чувството на припадност на етничките Албанци кон државата и сл.“ (Мехмети, 2008: 118)

Во вакви услови, прашањето за употребата на јазиците претставува една од најчувствителните теми во мултиетничките и мултикултурните општества, првенствено заради повеќезначајната функција и тоа во својство на најзначајно идентитетско обележје, како средство за комуникација и неговата функција во текот на процесот на социјализација на индивидуата. Прашањето на употреба на јазиците најчесто добива политичка димензија и истото се доживува како политичка афирмација и општествена промоција на малцинските заедници. (Цветанова, 2006: 182).

Оценките коишто се базираат на ваква анализа, се во функција на предупредување и укажување дека ваквиот начин на решавањето на употребата на јазиците само за задоволување на формално-правниот аспект, истото може да стане извор на дополнителни фрустрации и меѓуетнички тензии.

6.1.4. Децентрализација

Децентрализацијата, или локалната самоуправа, претставува уставна категорија, според која, едностепената децентрализација е

избрана како оптимален модел кој не го загрозува унитарниот карактер на државата (Силјановска, 2000: 53).

Во прилог на ова, Република Македонија го започна процесот на децентрализација и за таа цел во 1996 година Македонија ја потпиша Европската повелба за локална самоуправа и ја ратификуваше во 1997 година. Исто така, Собранието на Република Македонија ги донесе и двата клучни закони за децентрализацијата, и тоа:

- Законот за локална самоуправа, и
- Законот за територијална организација.

Но, од ваквата концепциска, или, пак, законска рамка на локалната самоуправа албанската етничка заедница не беше задоволна. Токму затоа, процесот на децентрализација по потпишувањето на Охридскиот Рамковен договор доби сосема поинаков тек и почна да се третира како решение на проблемите што доведоа до потпишување на Договорот.

Рамковниот договор го одредува развојот на децентрализираната власт, во точка 3, според која зголемените надлежности на општините согласно меѓународните стандарди, ќе се однесуваат на „јавните услуги, урбаното и руралното планирање, заштита на животната средина, локалниот економски развој, културата, локалните финансии, образованието, социјалната заштита и здравствената заштита. (Охридски рамковен договор, 2001: точка 3.1.).

Како дел од имплементирањето на Охридскиот рамковен договор, и согласно обврските предвидени во него, во Собранието се усвоени:

- нов, односно ревидиран Закон за локална самоуправа (јануари 2002-та година);
- нов Закон за територијална организација, со кој се редефинираат општинските граници (јуни 2004-та година);
- Законот за фискална децентрализација, со кој се предвидува пренос на надлежности поврзани со финансирањето на општините (јули 2004-та година).

Развојот на децентрализирана власт, исто така, се однесува и на секторот на безбедноста. Поточно, според точка 3.3. од Охридскиот рамковен договор, локалните началници на полицијата треба да бидат избрани од страна на советите на општините, од листата на кандидати кои ќе ги предложи Министерството за внатрешни работи. Додека пак, начинот на избор на началници се регулира во точката 3 од Анекс Б, со кој се предвидува усвојувањето на законски промени, кои ќе гарантираат дека „секој локален началник

на полицијата е избран од страна на советот на засегнатата општина...“ (Охридски рамковен договор, 2001: Анекс б, член 4).

Оттука, целта на овие измени е во насока на:

Прво, да се зголемат надлежностите на локалното население во цивилната контрола на работата на полицијата.

Второ, да се изгради поголема доверба меѓу населението и органите на безбедноста.

Од наведените промени и носење на нови закони за локална самоуправа и територијална организација, јасна е интенцијата зачувувањето на мирот да еволуира во пресретнувач на новите предизвици, со што ќе се овозможи и брза имплементација на Рамковниот договор. Но, исто така, сосема е јасно дека токму ревидирањето на општинските граници или, поточно, новиот Закон за територијална организација, со која беа дефинирани новите општински граници, предизвика најголеми бранувања и поделби во македонската јавност.

Имено, во една од клучните одредби од Договорот, поточно, делот каде се дефинирани основните принципи на кои се темели документот стои дека *„не постојат територијални решенија за етничките прашања“*. Сепак, впечатокот е дека токму етничкиот критериум беше клучен при кроењето на новите општински граници, со што општините беа поделени на *„македонски“* и *„албански“*. Бројот на општините во кои доминира *„немакедонско“* и *„неалбанско“* население, односно, помалите етнички заедници, беше драстично намален или, поточно занемарлив. (Цветанова, 2006:183).

Наспроти оваа оценка, постои поинакво мислење од страна на Албанците, и тоа, дека *„поради мултиетничкиот карактер на државата, реформата на локалната самоуправа кај нас има две паралелни димензии: етничка и политичко-демократска.“* Па според тоа, овие две димензии не треба да бидат во спротивност, туку да се надополнуваат. Главниот предизвик на децентрализацијата е како да се менаџира соработката меѓу централната и локалната власт. Мнозинското население на централно ниво станува малцинска група во некои општини, како на пример етничките Македонци кои живеат во градот Тетово. Токму оваа промена на позиции треба да послужи како најдобар тест за респективните заедници за тоа што значи да се биде мнозинство и малцинство во едно мултиетничко општество. (Мехмети, 2008:112)

6.1.5. Посебни собраниски процедури

Охридскиот рамковен договор во точка 5 ги регулира Посебните собраниски процедури. Имено, според оваа точка „законите кои директно ги засегаат културата, употребата на јазикот, образованието, личните документи и употребата на симболи, како и на законите за локално финансирање, локални избори, главниот град на Република Македонија Скопје и за општинските граници, ќе мора да има мнозинство од гласови на пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинско население во Македонија (Охридски рамковен договор, 2001, точка 5.2.)

Исто така, Охридскиот рамковен договор, нуди уште едно ново решение кое е во функција на гарантирање на правото на вето. Имено, со ова решение се формира Комитет за односи меѓу заедниците, кој ќе функционира во Собранието и ќе биде составен од пратеници од редовите на Македонците, Албанците, Турците, Властите, Ромите, Србите и Бошњациите. Овој Комитет е надлежен да одлучува и да дава мислење за законите, за кои Парламентот на пленарна седница не може да одлучи дали е потребно двојно гласање, или примена на Бадинтеров принцип.⁹⁰

6.2. Предизвици од и кон Охридскиот рамковен договор

Содржината на Охридскиот рамковен договор, но и начинот на неговата имплементација, беше и сè уште е предмет на научна анализа. Во прилог на оваа констатација можат да се протолкуваат и различни ставови на повеќе аналитичари, кои најчесто се дијаметрално спротиставени. Но, сепак, во едно нешто, најголем број на аналитичари се согласуваат, Охридскиот рамковен договор е инструмент за помирување.

Во прилог на Охридскиот рамковен договор можат да се протолкуваат и ставовите на некои македонски автори. На пример професорот Љубомир Фрчковски, еден од најголемите познавачи на природата и на карактеристиките на Рамковниот договор, заш-

⁹⁰ Принципот на Бадинтер е посебна постапка на гласање, предвидена во Охридски рамковен договор, според која за законите кои се однесуваат на јазикот, културата и идентитетот на немнозинските заедници, потребно е мнозинство гласови од пратениците, каде мора да има и мнозинство од пратениците кои тврдат дека припаѓаат на немнозинските заедници во Република Македонија

то учествување во неговото подготвување како експерт-советник, смета дека „*Охридскиот рамковен договор, поради многу нешта го смени шекош на историјата на Република Македонија во 2001 година и го оценува, како политички акт од внатрешен карактер со правни кон siderации-одредби во деловите за кои е потребно прецизно да се дефинираат*“. Исто така, тој смета дека ваквата рамка ќе создаде политички систем што се создаде од принципите што беа моделирани во Охридскиот рамковен договор. Според него „Моделот што во политичкиот систем ќе ги реализира овие принципи се состоеше од базични три столба (и една нова процедура). Првиот столб беше проширување на употребата на јазикот на малцинските етнички заедници (но на ниво на јасно избегнување на јазична федерализација). Затоа прецизно (во овој дел од Договорот има правни одредби) се дефинира модалитетот на употреба на јазикот и односите на мнозинскиот и на малцинските јазици. Во тоа се следи принципот на „изразување на идентитетот на носителот“, а не симетрична јазична федерализација. Вториот столб е прецизната агенда за правична застапеност на припадниците на малцинствата, со што се бетонира инклузивноста на политиката на државната администрација. Трет столб е локалната демократија (израз на Бадинтер) или локалната самоуправа, каде што се насочуваат поголемиот дел од „вентилациските гасови“ на етно енергијата.

Фрчковски во својата оценка за резултатите од седумгодишната примена на Охридскиот Договор резимира:

Прво, тој од широкајта сиручна и политичка меѓународна заедница е оценет како најусиешен во регионот и како договор што гради, а не разградува држава.

Второ, тој ги поразил соосветените скептични појавници кои од него се откажуваа. Тој јасно не дозволува влада во „Бадинтер“ и проширување на употребата на јазикот надвор од уставниот член.

Трето, тој е вакцина за нашата ЕУ-интеграција и создавање меѓународни партнерства и рејтинг.

За Охридскиот договор има и поинакво мислење. На пример, дека тој „без разлика на се поочигледната потреба од редефинирање на македонскиот политички образец со основна цел прецизирање на мултикултурното уредување и намалување на меѓуетничките тензии во Република Македонија, на овој документ, сепак, му недостигава теоретска подлога произлезена како резултат од прелиминарно сprovedена анализа на состојбата, а не како резултат на насилство, каде што политичката елиминација, припадната од ескалацијата на вооружениот конфликт, се најде во несенечко резултираше со брзо решение и прекинување на

РЕФЕРЕНЦИ

Анан, Кофи (2000): Милениумски извештај на генералниот секретар на ОН, „Ние народите“, Улогата на ОН во 21 век. UN Document A/54/2000, p.44.

Атанасов, Петар (2003): Мултикултурализмот како теорија, политика и практика, Евро-Балкан-Прес, Скопје.

Атанасов, Петар (2007): Етничките јазли и македонскиот мултикултурализам, Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Универзитет Св.Кирил и Методиј, Скопје, стр. 47.

Ванковска, Билјана (2002): Тековни перспективи врз состојбите во Македонија, Фондација Институт отворено општество, Канцеларија Скопје, стр.11-12.

Ванковска, Билјана (2006): Справување со конфликтното минато: зошто и како да се стори тоа?, Евро-Балкан Прес, Скопје.

Ванковска, Билјана (2007): Политички систем, Бомат Графикс, Скопје, стр.197-198.

Георгиева, Лидија (2005): Партнери во мир и превенција, Превенција на конфликти и градење на мирот; постконфликтни дилеми за Македонија, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје.

Гзим,Острени (2006): Критичко согледување на делото Војната во Македонија во 2001 година, Скопје.

Гоцевски, Трајан, Ортаковски Владимир и Георгиева Лидија (1999): „Разрешување и трансформација на конфликтите“, Македонска ризница, Куманово, стр.458-459.

Димитров, Никола (2006): Македонија во НАТО, Форум-аналитика, Скопје.

Извештај на Генералниот секретар, ОН документ A/54/1, параграф 41.

Извештај на Генералниот секретар, S/XX OF 22 March 1995.

Кузмановски, Сашо (2003): Додека конфликтот можеше да се запре, Ворлдбук, Скопје, стр.63.

Мехмети, Ермира (2008): Имплементација на Охридскиот рамковен договор, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје, стр.95-125.

Милески, Тони (2005): Македонија-Рубикова коцка на Балканот, Филозофски факултет, Скопје, стр.51.

Митевски, Манчо (2008): 2001 Војна со две лица, Култура, Скопје.

Митревска, Марина (2007): Улогата на меѓународната заедница во решавањето на конфликтот во Република Македонија, Годишен зборник на Филозофски факултет, Скопје, стр. 523-540.

Настеска, Марина (2005): „ОБСЕ во Република Македонија, особено за време на безбедносната криза во 2001 година“, Филозофски факултет, Скопје, стр.188.

Нацев, Зоран и Начевски Ратко (2000): Војна, мир и безбедност, Македонска ризница, Куманово, стр.418.

Одлука на Владата на Република Македонија за операцијата „Суштинска жетва“, 15.08.2001.

Охридски рамковен договор, 13 август 2001, Службен весник на Република Македонија.

Пилот План за влегување на безбедносните сили во пет села, Влада на Република Македонија, 21.08.2001.

План за враќање на безбедносните сили на Република Македонија во поранешните кризни региони и за враќање на раселеното население, Влада на Република Македонија, 04.12.2001.

Посебен план за имплементација на Охридскиот рамковен договор, Влада на Република Македонија, декември 2002 и јануари 2003.

Програма за активности за економска ревитализација на поранешните кризни региони, Влада на Република Македонија, 29.09.2003.

Резолуција на Советот за безбедност (1992): бр.795 од 11 декември.

Резолуција на Советот за безбедност (1996): бр.1046 од 13 февруари.

Резолуција на Советот за безбедност (1997): од 28 мај.

Резолуција на Советот за безбедност (1998): бр.1186 од 21 јули.

Ружин, Нано (2003): Македонија во НАТО, Современа македонска одбрана, Скопје, стр.78-81.

Ружин, Нано (2005): НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје, стр.123-134.

Симовска, Емилија, Габер Наташа и Бабунски Климе (2001): Политичката култура на граѓаните во Република Македонија, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје.

Симоска, Емилија, Најческа Мирјана и Габер Наташа (2001): Изворите и факторите на меѓуетничката не(толеранција во процесите на образованието, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје.

Силјановска, Гордана и Митков Владимир (2000): Локална самоуправа, Магор, Скопје.

Славевски, Стојан (2004): Превенција на социеталната безбедносна дилема: помеѓу конструктивизмот и либерализмот, Превенција на конфликти, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје, стр.162

Сокалски, Хенри (2004): Кон ерата на превенција: поглед на практичарот, Превенција на конфликт, Скопје: Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје, стр.62.

Сокалски, Хенрик (2005): Грам превенција: Македонија и искуството на Обединетите нации во превентивната дипломатија, Ми-ан, Скопје.

Фити, Таки (2004): Економската филозофија на ММФ-основа за економски раст или погрешен концепт?, Македонија во глобализација, Економски факултет, Скопје, стр.71-89.

Фрчковски, Љубомир (2007): колумна во весникот Дневник, 25.09.2007, Скопје.

Цветанова, Ганка (2006): Културните разлики и општествената интеграција во Република Македонија, Институт за социолошки и политичко правни истражувања, Скопје.

Badinter, Robert (2001): Une approche trop ethnique risquerait d'aggraver le mal actuel, Le Mond, le 29 juin, p.3.

Daskalovski, Zidas (2006): Walking on the Edge: Consolidating Multiethnic Macedonia, 1989-2004, NG: Globic Press, p.55.

Ginifer, Jeremy and Espen Barth Eide: „The Ethnicity Factor and the Prevention of Conflict Outbreaks in „Preventive Action in Teory and Practice“, The Skopje Papers, pp.77-93.

Mitrevska, Marina (2001): Kosovo crisis: Lessons learnt in crisis management, PFP Consotrium, National Defence Academy Vienna, Faculty of Philosophy, Institute of Defence, University of Skopje, Vienna, p.61-69.

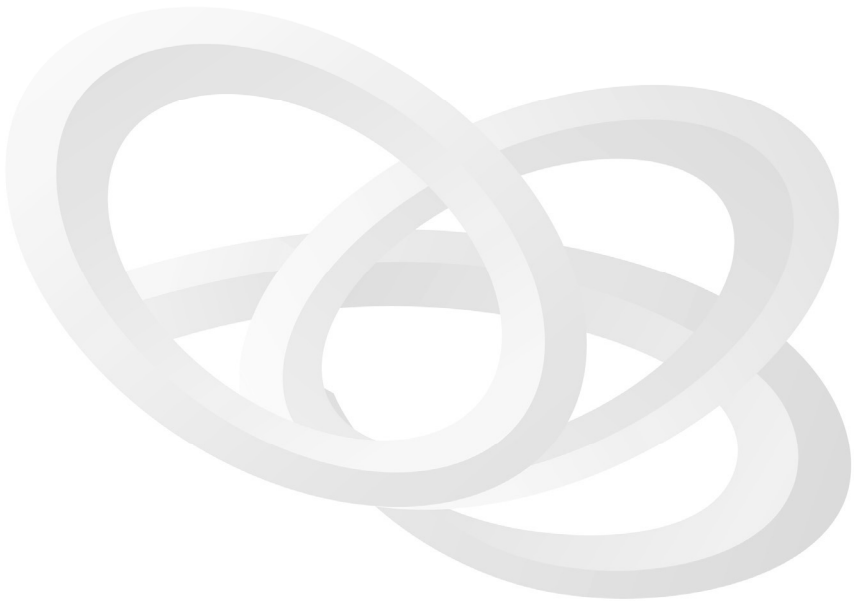
OSCE Latest News Release, 25 may 2001.

Parew, James and Bennett ,Christopher (2006): NATO: sevolving operations, NATO Review Spring, 3.

Source: EBRD (2002): Transition Report 2003, London 2003: 56-59, 147.

Topperwein, Nicole (2001): Nation-State and Normative Diversity, Fribourg: Institut du Federalisme.

United Nations Security Council Resolution 1244 of june 10, 1999, Annex 2.5, Paragraph 10.
стр.197-198

***Глава 4.
Анализа и заклучоци за конфликтот во
Македонија***

Глава 4.

1. Анализа и заклучоци за конфликтот во Македонија

Антон Гризолд и Марина Митревска

Оваа книга зборува за генезата и еволуцијата/развојот на на-силниот етнички конфликт во Македонија во 2001 година. Сè до 2001 година, цела деценија по распадот на Југославија, Мекедонија се сметаше за модел на релативно хармонична коегзистенција на две етнички заедници, македонската и албанската. Исто така, Македонија се сметаше и за единствена земја којашто својата независност од поранешна Југославија ја стекна без вооружен конфликт. Оваа глава ги анализира околностите коишто доведоа до трансформација на етничките тензии во вооружен конфликт меѓу македонските вооружени сили и етничките албански вооружени екстремистички групи во 2001 година. Анализата, исто така, зборува и за тоа како беше решен конфликтот и за пост-конфликтното решение на проблемот во светлината на меѓународното безбедносно опкружување коешто се појавуваше и во кое се најде Македонија.

И покрај фактот дека употребата на сила е регулирана со меѓународното право и меѓународните организации, историјата на меѓународните односи, вклучувајќи ја и Европа, се карактеризира со вооружени конфликти.⁹¹ Студената војна не ескалираше меѓу двата протагонисти, Советскиот Сојуз (СССР) и Соединетите Американски Држави (САД), сепак, двете супер сили беа инволвирани во серија алтернативни војни во трети земји. Покрај меѓународните конфликти за време на Студената војна, постоеја и внат-

---

⁹¹ За прв пат војната како инструмент на националната политика беше отфрлена со пактот Брајанд - Келог во 1928 година; договорот бил обврзувачки само за потписниците. Повелбата на Обединетите нации ја прошири и ја легитимизира забраната на војната, со два исклучоци: а) Повелбата го овозможува правото на индивидуална или колективна самоодбрана ако дојде до вооружен конфликт, додека Советот за безбедност не ги преземе неопходните мерки за одржување на меѓународниот мир и безбедност (член 51), и б) такви мерки (вклучувајќи и вооружен конфликт) може да бидат дозволени од страна на Советот за безбедност со цел да се придонесе кон одржувањето на меѓународниот мир и безбедност (член 43).

решни конфликти во рамките на поедини земји коишто, заради тогашниот (релативно) недопирлив концепт на национален суверенитет, не привлекуваа многу внимание. Во времето кога меѓународната заедница многу повеќе беше сконцентрирана на државата отколку што е денес, за овие национални конфликти не се дискутираше многу, ниту пак во периодот на Студената војна им беше посветувано многу внимание.

На крајот од Студената војна, меѓународното опкружување значително се промени и безбедносната парадигма (провокација, проблеми, безбедносни закани, одговори, процеси и институции) започна да зазема нови значајни карактеристики (Grizold, 2005:7). Главна закана за меѓународното опкружување повеќе не беше опасноста од вооружен конфликт меѓу спротиставени земји, туку меѓународниот конфликт којшто стана многу поважна и поопасна закана за меѓународниот мир. Николсон (1996:14), на пример, посочува дека „не-државните војни“ се главен модел на (модерно) политичко насилство. Слично мислење искажа и Холсти (1996:14) којшто посочува дека во повеќето војни на 20-иот век, една заедница во рамките на една држава го одбила владеењето на другата заедница во истата држава, категоризирајќи ги таквите војни повеќе како меѓународни конфликти.⁹² Овие твр. „нови војни“ делумно можат да се објаснат во контекст на глобализацијата: поголемата меѓузависност во светот значи дека во последните децении, т.е. за време на глобализацијата, идеолошките и/или територијалните поделби се зајакнати со политички поделби меѓу космополитизмот (заснован на основните инклузивни, мултикултурни вредности) и политиката на одделни идентитети. Јазот меѓу оние што се дел од глобалните процеси и оние што се исклучени од војните на истите поддржувачи, коишто резултираат во иселување, насилна миграција и масовни убиства, како и во различни видови на политички, психолошки и економски притисок (Kaldor in Baylis, Smith, 2001:269).

Објаснувањата на друг аналитичар, исто така укажаа на феноменот на масовно насилни внатрешни војни на пост-студеновоена-

---

⁹² Во периодот меѓу 1945 и 1995 година имало вкупно 167 војни; 77% од нив биле внатрешни, а не меѓународни војни. Според оваа методологија, војната е дефинирана како конфликт што предизвикува најмалку по 1000 жртви годишно (Холсти, 1996:14).

та ера. Крафорд (1998) на пример, вели дека во контекст на појавата на слаби демократски институции, придружени со економска либерализација, пропаѓаат старите социјални договори, и политичката активност полесно се мобилизира врз основа на групите на идентитети кои што тогаш бараат ресурсите да се распоредуваат исклучиво кон нивниот, а не кон некој испреплетен национален идентитет. Слабите демократски институции не можат да го потиснат насилството или сепаратизмот на начин на којшто тоа го правеле претходните авторитативни форми, но ниту, пак, обезбедуваат еднакви политички можности во потрагата за пристап до ресурсите на државата. Политиките за идентитетот ги надминуваат границите на одбрана и заземаат аура на вистинско или перцепирано жалење, одбрана и позиции на непреговарање за основните политички прашања, поставувајќи ја на тој начин сцената за насилство наместо за „нормална политика“.

Максимата на Студената војна за немешање во внатрешните работи значеше дека надлежноста врз внатрешните конфликти беше само во рацете на државата, но кога заврши Студената војна, беа срушени бариерите што го спречуваа утврдувањето на концептот за неделива безбедност и (ко)одговорност на сите меѓународни играчи за светскиот мир.

Концептот за превенција и решавање конфликти за време на Студената војна беше тесно поврзан со принципите кои ги уредуваа меѓународните односи во времето кога беа дефинирани, на најосновното ниво, со националниот суверенитет и територијалниот интегритет. Даг Хамарскјолд, вториот генерален секретар на Обединетите нации (1953-1961), примени „хоризонтален пристап“ кон превенцијата на конфликти и превентивните акции, принцип со кој се спречува ширење на насилствата надвор од националните граници.⁹³ По завршување на Студената војна, кон концептот за превенција и решавање на конфликти беше применет „вертикален пристап“ со цел да се надополни и продлабочи „хоризонталниот пристап“, со што меѓународната заедница започна да покажува интерес за конфликтите пред тие да се прошират надвор од националните граници (кон другите земји), односно, додека конфликтот сè уште претставува „внатрешна работа“. Основната разлика меѓу

---

⁹³ Во својот Годишен извештај за работата на Организацијата за 1959-60 година, Хамарскјолд напишал дека превенцијата мора најпрво да го пополни вакуумот за да не се предизвика акција од некоја од главните страни (Väyrynen 2003:47).

двата концепта е во нивниот пристап кон националниот суверенитет–додека „хоризонталниот пристап“, во принцип, не го засегаат прашања што паѓаат под надлежност на државата за којашто станува збор, „вертикалниот пристап“ го засегаат.

Модерните конфликти, и насилните и ненасилните, имаат трансформациски последици коишто ги менуваат целите и вредностите на учесниците, нивните заемни односи и, следствено на тоа, нивната социјална структура на микро и на макро ниво. И покрај мноштвото литература и практичните искуства од решавањето конфликти, гледаме дека повеќето конфликти не се трајно решени. Менаџирањето со конфликти многу повеќе претставува и процес и резултат, каде внатрешната динамика или надворешната интервенција (или двете заедно) ја менуваат природата на конфликтот и неговата агенда со тоа што го прават помалку деструктивен.

На Западен Балкан⁹⁴, заканата за променетото безбедносно опкружување се манифестираше на особено насилен начин. Оваа глава нема да го опфати целиот регион на Западен Балкан туку ќе се ограничи на Македонија – земја којашто од распаѓањето на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) па сè до 2001 година се сметаше за „оаза на мирот“ заради фактот што конфликтот – којшто навистина постоеше и дури ескалираше – остана во латентна фаза сè до тоа време. Ќе дискутираме дали ситуацијата во Македонија беше само прашање на трансформација на конфликт во менаџирачка (латентна) фаза или, всушност, беа елиминирани корените на причините за конфликтот. Безбедносната ситуација на секоја земја зависи од внатрешни и надворешни фактори; затоа оваа глава ги анализира внатрешните фактори што пред сè (но не исклучиво) потекнуваат од контрадикциите помеѓу македонското и албанското население, додека анализата на надворешните фактори, пред сè, се фокусира на тешките односи меѓу Македонија и нејзините соседи и на ефектот на одредени настани во нејзината непосредна близина на нејзината безбедност и стабилност. Затоа, целта на оваа глава е да го анализира вооружени-

⁹⁴ Регионот на Западен Балкан ги опфаќа Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Црна Гора, Србија и Македонија и, согласно Резолуцијата бр. 1244 на Советот за безбедност на Обединетите нации, Косово (Европска комисија, 2008:2).

от конфликт⁹⁵ во Македонија со цел да се најде одговорот на прашањето зошто етничките албански вооружени екстремистички групи (или бунтовници според Извештајот на меѓународната кризна група) го зеда оружјето во 2001 година како средство за постигнување на своите цели.

Македонија во (новото) меѓународно безбедносно опкружување

За Македонија и пошироко за регионот на Западен Балкан, според некои извори, прогласувањето независност на Косово и создавањето на новата држава на 17 февруари 2008 година значеше финален чекор кон распаѓањето на СФРЈ и ново поглавје за овој регион и за меѓународната заедница. Оваа последна фаза во политичката историја на СФРЈ ја потврдува теоријата предложена од страна на Адам Мечник дека национализмот е последната фаза на комунизмот. Со реализацијата на политичката, идеолошката и историската цел на косовските Албанци, во Македонија, којашто се граничи со Косово, повторно се појави прашањето за тоа какво влијание би имало создавањето на новоформираната држава врз безбедносната и политичката ситуација во Македонија и во непосредната близина населена со етничко албанско население (јужна Србија, Црна Гора, Грција). Прашањето е дали теоријата на Мечник за национализмот како последна фаза на комунизмот ќе се манифестира во случајот на Македонија, којашто има значајно албанско малцинство. Идејата дека независно Косово не е финалната цел на етничките Албанци (и финален чин на југословенската криза) туку дека целта на етничките Албанци е да ги обединат сите територии населени со етнички Албанци, т.е. чекор кон создавањето на тнр. Голема Албанија⁹⁶, е (особено) популарна

---

⁹⁵ Во литературата којашто зборува за македонската политичка криза и избувнувањето на насилствата во 2001 година, почесто се користат термините „вооружен конфликт“ или едноставно „конфликт“ отколку „војна“ или „етнички конфликт“.

⁹⁶ Концептот за Голема Албанија е насочен кон обединување на Албанија со Косово и деловите на Македонија, јужна Србија и Грција коишто се населени со албанско население. Помалку експанзионистички, но не помалку смел, е концептот за Големо Косово, којшто е насочен кон обединување на (независно) Косово со териториите на јужна Србија и западна Македонија коишто се населени со мнозинство албанско население. Сепак, според истражување на Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП, 2006:16),

во земјите што покажаа воздржаност или спротивставување кон независноста на Косово.

Ова прашање во последните години особено е актуелно во Македонија заради албанското малцинство. Иако Македонија сè уште се смета за „оаза на мирот“ vis-à-vis поранешна Југославија и покрај избувнувањето на насилството во првата половина на 2001 година, корените на причините за конфликтот меѓу двете етнички групи сè уште не се отстранети. Ова можеше да се види во март и април 2008 година, кога македонската Влада преживеа голема политичка криза којашто беше решена само откако беа распишани нови парламентарни избори. Објаснувањето што беше понудено од страна на Демократската партија на Албанците (ДПА) за напуштање на владејачката коалиција беше, првенствено, наводното непочитување на правата на етничките малцинства, што е општа поплака на албанските партии против државата. А дополнителна пречка за стабилноста на земјата и нејзината интеграција во евроатлантската „безбедносна заедница“⁹⁷ е фактот што НАТО самитот во Букурешт во 2008 година не ја покани Македонија да и се приклучи на организацијата, што можеше да има негативен ефект на стабилизацијата на политичките услови и пост-конфликтното решавање на отворените прашања во контекст на Охридскиот рамковен договор.⁹⁸

концептот за Голема Албанија или за Големо Косово не е многу популарен меѓу косовските Албанци – во 2006 година, само 2.5% ја поддржале идејата за обединување со Албанија, додека 96% ја поддржале идејата за независно Косово.

⁹⁷ Безбедносна заедница, според Карл Дојч, е заедница чии припадници повеќе не посигаат кон политичко насилство за решавање на општите несогласувања; безбедносната заедница се развива од состојба на општ интерес, зајакнува со зголемување на заемните трансакции и резултира во процес на заемна подготвеност за одговор (Deutsch, 1978).

⁹⁸ Официјалната причина зошто Македонија не беше поканета да се приклучи на НАТО алијансата беше нерешеното прашање со Грција во врска со името Македонија. Грција смета дека името имплицира експанзионистички територијални аспирации во северна Грција, што Македонија постојано го негира. На пример македонскиот министер за надворешни работи, Антонио Милошоски предупреди дека одбивањето на Македонија би можело повторно да ги потпали конфликтите на Балканот (Tuhina, 2008).

Позицијата на Македонија на Западен Балкан се карактеризира со тешки односи со соседите. Односите со Грција се затегнати откако Македонија ја прогласи својата независност и продолжила да бидат такви до 2008 година кога пријавата на Македонија за членство во НАТО беше одбиена заради грчките барања. Грција постојано ја одбива употребата на името Македонија од страна на Македонија, врз основа на аргументот дека името имплицира експанзионистички тенденции бидејќи Македонија исто така е име и на грчката северна покраина, којашто Македонија наводно сакала да ја анексира. Под притисок од Грција, Македонија вовела два амандмани во својот Устав: во првиот амандман стои дека Република Македонија отфрла секакви територијални претензии против соседна земја, додека во вториот амандман стои дека Македонија, којашто уставно е обврзана да им помага на своите роднини во другите држави, нема да се меша во внатрешните работи или права на суверените држави (Grizold et al, 2007).

Грција прво ги затвори своите граници со Македонија и во август 1992 година наметна санкции што траеа неколку месеци, а потоа повторно во 1994 година и истите траеа половина година (ембаргото заврши во 1995 година кога Грција ја призна Македонија како Поранешна Југословенска Република Македонија). Економските санкции што ги наметна Грција, како и меѓународното ембарго над Сојузна Република Југославија (СРЈ) имаа уништувачки ефект врз економијата на Македонија, така што БДП се намали за две третини во споредба со нивото од периодот пред стекнување на независноста (Greco, 1999).⁹⁹

Односите со источниот сосед на Македонија, Бугарија, не се подобри, дури и иако Бугарија беше првата земја што ја призна независноста на Македонија. Бугарија ја одбива идејата дека Македонците се етнички посебна нација и дека македонскиот јазик е посебен јазик. Ваквото одбивање на Бугарија се заснова на два главни аргументи: а) негирањето на постоењето на македонското етничко малцинство во Бугарија и б) територијалните претензии кон Македонија врз основа на тврдењата дека населението на Македонија е бугарско, а не македонско (Tatalović, 1999: 1048).

---

⁹⁹ Во 1991 година БДП на Македонија беше 3,82 милијарди САД долари, во 1993 година 1,9 милијарди САД долари, во 1994 година 1,5 милијарди САД долари, во 1996 и 1997 година 1,3 милијарди САД долари, а во 1999 година 3,4 милијарди САД долари (Stermec, 2004: 29).

Генеза на конфликтот што доведе до избувнување на насилствата (2001)

„Постои речиси универзален договор според кој превенцијата е поприфатлива од лекувањето и стратегиите за превенција мора да се насочат кон корените на причините за конфликтите, а не само кон симптомите на насилството.“

(Annan, 2000: 44).

Етничкиот конфликт во државата не започна со независноста на државата. Неговите корени потекнуваат длабоко од историјата и токму во оваа светлина треба да ги разбереме зборовите на поранешниот генерален секретар на Обединетите нации Кофи Анан и конфликтот меѓу македонските и албанските етнички заедници, којшто, како повеќето современи внатрешни конфликти, има структурална природа.¹⁰⁰

Собранието на Република Македонија објави независност на 17 септември 1991 година, по референдумот за независност одржан на 8 септември истата година. Независноста ја поддржаа 95,32% од гласачите, но неговата легитимност беше поткопана заради фактот што референдумот беше бојкотиран од страна на етничките албански гласачи. Со донесувањето на Уставот на 17 ноември 1991 година беше донесена нова законска и политичка одлука.¹⁰¹ Развојот на настаните во независна Македонија започна со донесување-

---

¹⁰⁰ Конфликтот постоеше уште пред распаѓањето на СФРЈ, но на него се гледаше како на борба на Албанците за нивните национални права во поширока смисла, односно, во рамките на СФРЈ, а не ограничено на територијата на Македонија; Албанците што живеаа во СФРЈ беа поделени со внатрешни граници – ова не го попречуваше движењето ниту пак албанската политичка активност. Важна причина зошто конфликтот не избувна порано лежи во политиката на титовата Југославија која, по правило, се спротивставуваше на националистичките тенденции преку употреба на сила.

¹⁰¹ Патот на Македонија кон независноста, официјално започна на 25 јануари 1991 година, кога Собранието на тогашната Социјалистичка Република Македонија ја усвои Декларацијата за суверена и самостојна држава Македонија. Во Декларацијата експлицитно стоеше дека независноста е само прашање на време.

то на уставниот закон од јануари 1992 година со кој беше објавено дека Македонија нема повеќе да соработува со југословенските сојузни институции и власти и со кој се укина мандатот на сите сојузни претставници во Македонија. На 8 април 1993 година Македонија беше примена во Обединетите нации под името Поранешна Југословенска Република Македонија (БЈРМ), и набрзо потоа стана членка и на други меѓународни организации (Danforth, 1995:98, 145).¹⁰²

Со распаѓот на СФРЈ и создавањето на нови држави, етничкото албанско население што живееше во СФРЈ до раните 1990-ти години, се најде во нова политичка реалност што започна да се оформува на територијата на поранешна Југославија. Новите меѓународни граници значеа дека етничките Албанци од СФРЈ сега живеа во две посебни држави: а) во рамките на Сојузна Република Југославија, во покраината Косово, делови од јужна Србија (Прешево, Медвеѓа и Бујановац) и источна Црна Гора,¹⁰³ и б) во западна Македонија.¹⁰⁴

Низ модерната историја, во Македонија, којашто има нешто повеќе од два милиони жители, отсекогаш постоело албанско население. Релативниот број на етнички Албанци се зголемува од првиот попис во 1948 година, со исклучок на пописот во 1953 годи-

---

¹⁰² Во октомври 1993 година Македонија стана полноправна членка на ОБСЕ; во ноември 1995 година беше примена во Советот на Европа; на 15 ноември 1995 година беше примена во Партнерството за мир; во 1997 година стана членка на Евроатлантскиот партнерски совет; на 9 април 2001 година ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација со Европската унија.

¹⁰³ По декларацијата за независност на Црна Гора на 3 јуни 2006 година, Албанците се најдоа во трета земја, Црна Гора. Објавувањето независност на Косово од Србија во 2008 година имаше исто влијание во оваа смисла.

¹⁰⁴ До распаѓот на СФРЈ и подемот на националистичкиот режим на Милошевиќ, Албанците што живеа во Македонија имаа блиски контакти со Приштина, административниот центар на Косово. Меѓу другото, градот беше и центар на универзитетското образование на албански јазик, и по распаѓот на СФРЈ Албанците што не живеа во Косово беа отсечени од Приштина. Прашањето за високото образование на албански јазик подоцна се покажа како едно од најпроблематичните области во односите меѓу македонските власти и албанската заедница.

на кога нивниот број изнесувал 12,5% од вкупното население.¹⁰⁵ Од следниот попис во 1961 година и сè до последниот во 2002 година, етничкото албанско население постојано се зголемува. Во последниот попис, 25,17% од населението (509.083 лица) се декларираа за етнички Албанци, додека 64,17% (1.297.981 лице) се декларираа за етнички Македонци. Треба да се напомене дека од пописот во 1961 година процентот на Македонците постојано опаѓа (Grizold et al,2007)¹⁰⁶

Заради кршливиот мир во соседството на Македонија по распадот на СФРЈ (во Србија, а особено Косово, Албанија и во Босна и Херцеговина), во Македонија беа испратени трупи на ОН како превентивна мерка – мисијата УНПРОФОР (Заштитни сили на Обединетите нации), којашто во 1995 година се трансформира во мисијата УНПРЕДЕП (Сили на Обединетите нации за превентивно распоредување). Мандатот на мисијата беше трикратен: а) да ги следи сите случувања на границата меѓу Србија и Албанија коишто би можеле да ја загрозат територијата на Македонија; 2) со своето присуство, да ги одвраќа настаните коишто би можеле да ја загрозат безбедноста на државата; 3) во соработка со македонските власти, да обезбеди мир и стабилност преку употреба на методи на добра практика и управување. Покрај превентивното присуство, добрите практики и градењето доверба, системите за рано предупредување, известувањето за извршеното набљудување и специфичните социјални проекти, мисијата исто така, имаше задача да ги анализира и настаните коишто би можеле да ја дестабилизираат земјата или да доведат кон нова криза. УНПРЕДЕП се интересираше за имплементацијата на институционалните реформи, зајакнувањето на полицискиот и судскиот систем, зголеменото почитување на човековите права, реформата на изборниот систем и промовирањето на социјалниот и економскиот развој на Македонија. Како таква, УНПРЕДЕП беше многу широка мисија на превентивна дипломатија и превентивно воено распоредување со мултинационална стратегија во која превентивната акција беше планирана и имплементирана холистички.

¹⁰⁵ Главната причина за падот на албанското население беше тоа што Турците, македонските Муслимани и Ромите, коишто во пописот од 1948 година биле сметани за Албанци, во новиот попис биле регистрирани како Турци.

¹⁰⁶ Друг важен фактор е тоа што многу Албанци кои што беа разделени по распадот на СФРЈ, живеат во областите што се граничат со Македонија (Албанија, Косово, Црна Гора, Србија и Грција)

Како резултат на настаните во Македонија и на Западен Балкан, Советот за безбедност на Обединетите нации ја усвои резолуцијата 1110, којашто резултираше со фазно намалување на воената компонента за 300 трупи од вкупно 750, и на меѓународните набљудувачи од 19 на 8. Истата година, Советот за безбедност го продолжи мандатот на УНПРЕДЕП до 31 август 1998 година, по што се очекуваше повлекување на воената компонента. Заради зголемените тензии во регионот (настаните во Албанија, спората и тешка имплементација на Дејтонскиот договор во Босна и Херцеговина, проблемите во Косово и неуспешното утврдување на границата меѓу Македонија и СРЈ), подоцна одлуката беше промената и мандатот на воената компонента беше продолжен (Grizold et al, 2007).¹⁰⁷ Мисијата УНПРЕДЕП може да се оцени како успешна парадигма за превентивно чување на мирот и како важно достигнување на меѓународната заедница.¹⁰⁸ Ако настаните се развиеја и ако меѓународната заедница делуваше поинаку, вообичаеното сценарио за овој немирн регион многу лесно можеше да се повтори: етничко чистење, бегалци, масакри и немилосрдно уништување. Сепак, УНПРЕДЕП не беше универзален лек за повеќето фундаментални проблеми со коишто се соочуваше македонското општество.

Мисијата УНПРЕДЕП заврши во 1999 година и беше заменета со НАТО трупи.¹⁰⁹ Ова беше тешка година за Македонија бидејќи

---

¹⁰⁷ Во јули 1998 година, Советот за безбедност на ОН ја усвои резолуцијата 1186 со која бројот на трупите во мисијата се зголеми на 1050.

¹⁰⁸ Алис Акерман (Väygunen 2003:66) особено конструктивна улога на УНПРЕДЕП му дава во менаџирањето на конфликтот во Македонија. Анкета на јавното мислење спроведена во 1997 година покажа дека повеќето Македонци улогата на мисијата ја сметаат за позитивна, иако голем дел од анкетираниите немаа посебно мислење (Георгиева во Väygunen, 2003: 66). Jentleson (2003: 39) смета дека една од главните причини за успехот на мисијата УНПРЕДЕП лежи во фактот што мисијата беше кредибилна, односно, силите беа доволно силни и добро вооружени и обучени.

¹⁰⁹ Мандатот на УНПРЕДЕП заврши во 1999 година, кога Советот за безбедност не го обнови мандатот како резултат на ветото на Кина. Причината за ова беше признавањето на Тајван од страна на Македонија што предизвика груба реакција од Кина. Според некои толкувања, Македонија го призна Тајван за да се осигура дека нема да биде продолжен мандатот на УНПРЕДЕП затоа што се надеваше дека ќе добие заштита од НАТО, што подоцна и се случи; други пак признавањето на Тајван го сметаат за кратковида политичка одлука донесена како резултат на манипулацијата на група влијателни луѓе. На

прими речиси 300.000 бегалци коишто бегаа од српскиот прогон во Косово и ја загрозуваа стабилноста на земјата. Со ова бројот на населението во Македонија се зголеми за 14,77% и го зголеми чувството кај македонската етничка заедница дека нејзиниот идентитет е загрозен во нејзината сопствена земја.¹¹⁰ Се промени и демографската, социјалната и економската структура и земјата се трансформира од „оаза на мирот“ во „*place d'armee*“. (Митревска, 2001:65) По нападите на НАТО врз СРЈ пролетта 1999 година и повлекувањето на српските трупи од Косово, во согласност со резолуцијата на Советот за безбедност на ОН, поголемиот дел од косовските бегалци се вратија во своите домови. Косовската криза резултираше во повторно отворање на прашањето за етнички идентитет во веќе кршливото и не-кохезивно општество: македонските Албанци ги обвинија Македонците дека не сочувствуваат со нивните браќа од Косово, додека Македонците ги гледаа бегалците како можни борци на Ослободителната војска на Косово (ОВК).¹¹¹ Во исто време, македонската Полиција изврши неколку упади во села во северна Македонија коишто беа населени со мнозинство на етнички Албанци и запленија големи количини оружје и муниција.¹¹² Постоеше основан сомнеж дека северна Македонија служеше како база и регрутен центар за борците на ОВК, коишто се бореа против војската на СРЈ на Косово.

признавањето Тајван одговори со „награда“ од 1,8 милијарди САД долари, за коишто дека голем дел беше проневерен од страна на некои поединци (поткрепа за ова се судските постапки кои се во тек).

¹¹⁰ Некои автори, како Жагар (in Gabrić, 2006) тврдат дека бегалската криза имаше позитивен ефект на меѓуетничките односи бидејќи Македонија им понуди засолниште на Албанците што бегаа од Косово, што ја зајакна идентификацијата на македонските Албанци со државата Македонија.

¹¹¹ Прашањето за идентитетот и за неговата заштита од страна на државата стана особено важно по завршување на Студената војна, кога бројот на внатрешни конфликти засновани на етничкиот идентитет значително се зголеми. Концептот за социјална безбедност, развиен од страна на Копенхашката школа и тесно поврзан со прашањето за идентитет, е дефиниран како еден од елементите што го сочинуваат генералниот концепт за безбедноста (Buzan et al, 1998).

¹¹² Конфискацијата на оружје во областите населени со мнозинство етнички Албанци продолжи и по избувнувањето на насилствата во 2001 година (South East European Times, 2006).

Новиот македонски Устав не го дефинира етничкото албанско малцинство како уставна нација, што значеше дека правата на етничките Албанци во Македонија беа *de iure* помали од оние што им беа гарантирани со југословенскиот Устав од 1974 година.¹¹³ Незадоволството на етничката албанска заедница беше подгреано од фактот што и беа ускратени некои малцински права, како што е правото на високо образование на нивен мајчин јазик.¹¹⁴ Во СФРЈ македонската и албанската заедница развија елементарно ниво на (мирна) коегзистенција, но нивната врска никогаш не отиде подалеку од избегнувањето на конфликт и сегрегација. Во 1992 година, македонските Албанци одржаа референдум на којшто мнозинството ја поддржа автономијата на областите што беа населени со етнички Албанци.¹¹⁵ Проалбанските протести што следеа укажаа на тенденциите на албанската заедница активно да ги оствари своите малцински права (Grizold at al, 2003, Stermec, 2004: 27).¹¹⁶

¹¹³ Адамсон и Јовиќ (2004: 293-311) го истражуваа расчленувањето на постјугословенскиот политички идентитет во Македонија и дојдоа до заклучок дека од „уставна нација“, етничките Македонци се трансформирале во „мнозинство“, додека на етничките Албанци им беше многу потешко да го прифатат статусот на „малцинство“, коешто порано во југословенската марксистичка нарација се сметаше за политички неправилно. Тие инсистираа да бидат признаени како „нација“, подеднаква со етничките Македонци.

¹¹⁴ Според Петроска-Бешка и Најчевска (2004), една од главните причини зошто соработката на политичко ниво меѓу двата етнитети во Македонија не беше проширена на социјално ниво е погрешниот образовен систем кој, наместо да промовира помирување, создава традиционални модели на сегрегација.

¹¹⁵ Повеќе од 90% од гласачите на референдумот ја поддржаа автономијата. Неколку општини во западна Македонија оеа дотаму што прогласија своја автономија, како на пр. тнр. албанската автономна Република Илирида.

¹¹⁶ Протестите беа насочени кон забраната на употребата на албанскиот јазик на факултетите и забраната на употребата на албанските национални симболи. Демонстрацијата на крајот се претвори во насили судири меѓу етничките албанци кои протестираа и македонската полиција, како што беше примерот во Тетово во 1995 година, кога македонските власти се обидоа да го затворат тнр. Тетовски универзитет каде што часовите се држеа на албански јазик. Во 1996 година, албанците протестираа и бараа легализација на универзитетот и негова интеграција во македонскиот образовен систем. Во 1997 година имаше неколку судири и апсења заради поставување на албанското знаме; во мај истата година беше донесен закон со кој на етничките малцинства им беше дозволено да користат симболи по нивен избор.

Некои македонски Албанци не беа задоволни од степенот на застапеност во владата; тие тврдеа дека нивната застапеност е симболична – барем до општите избори во 1998 година, кога победничката партија ВМРО-ДПМНЕ влезе во коалиција со ДПА. Заедничката цел на сите партии на етничките Албанци беше подобрување на политичките и културните права на етничките Албанци, но во реалноста, имплементацијата на правата многумина ја сметаа за незадоволителна и премногу бавна. Токму ова незадоволство послужи како основа за мобилизација на етничките Албанци во февруари 2001 година и за вооружениот бунт против македонските власти.

Избувнување на непријателства и вооружен конфликт

Конфликтот ескалираше во јануари 2001 године со напад на полицајско возило во селото Танушевци, во непосредна близина на Косово. Еден полицаец беше убиен, а тројца беа повредени. Тензиите растаа во текот на неколку години пред да се случи инцидентот во Танушевци.¹¹⁷ Нападот остро беше осуден од лидерот на ДПА, Арбен Џафери, којшто го опиша како чин на насилство против македонските власти и штетна за интересите на етничките Албанци во Македонија. Одговорноста за нападот ја презема Ослободителната национална армија (ОНА), којашто испрати писмо до весникот *Дневник* во кое објасни дека нападот бил ограничен во опсег и дека бил насочен кон македонските окупатори и нивни-

¹¹⁷ Кога избувна конфликтот, Танушевци имаше меѓу 350 и 700 жители, повеќето етнички Албанци. Селото лежи во близината на Прешевската долина, којашто служеше како полигон за етничките Албански бунтовници што се бореа во Косово. Локалното етничко албанско население ја смета границата за вештачка креација којашто ги подели и им го наруши начинот на живеење. Тензиите меѓу македонската и албанската заедница ескалираа во текот на месеците коишто водеа до настаните во Танушевци; во април 2000 година четири македонски војници беа киднапирани во близината на селото. За возврат за нивното ослободување, киднаперите бараа од македонските власти да го ослободат Џавит Хасани, контроверзна личност што беше во затвор заради обид за убиство на македонски владини службеници. Според некои извештаи, Хасани бил поранешен командант на ОВК. Во 2000 година, во оваа област имаше и неколку инциденти со пукање меѓу македонските безбедносни сили и шверцери (International Crisis Group, 2001: 1-3).

те албански соработници.¹¹⁸ Пораката од дотогаш непознатата група предизвика вознемиреност во македонската јавност, а информацијата дека пораката ја упатила ОНА беше контрадикторна.¹¹⁹ Друг важен инцидент се случи во февруари истата година кога телевизиска екипа на независната телевизиска станица А1 беше заробена од етнички албански вооружени лица во Танушевци, а беше известно и за неколку инциденти со престрелка меѓу македонските безбедносни сили и вооружените бунтовници што се случиле во близината на селото во текот на истиот месец; неколку членови на македонските вооружени сили и етнички Албанци беа убиени (International Crisis Group, 2001: 3-5).

Пристигнувањето на специјалните сили на македонската армија во Танушевци предизвика воена акција од страна на етничките албански бунтовници, вклучувајќи ги и поранешните борци на ОВК, првенствено за одбрана на етничките албански села. Насилството од Танушевци се прошири во Тетово, којшто неофицијално се смета за главен град и политички и културен центар на етничките Албанци во Македонија. Се покажа дека политичките партии на етничките Албанци имаа мало влијание и дури помала контрола врз вооружените бунтовници. Партиските лидери беа свесни за сè поголемата закана и сфатија дека бунтовниците би можеле да ги преземат работите во свои раце.¹²⁰

Откако бунтовниците ја одбија понудата да го положат оружјето и да ја напуштат земјата, македонската Влада одобри да се изведе воена офанзива, којашто започна на 25 март 2001 година. Македонските безбедносни сили напредуваа брзо против бунтовниците кои, според македонски владини извори, не дале голем отпор. Следниот ден македонската Влада извести дека нејзините безбедносни сили ги истерале бунтовниците од селата што се лоцирани

---

¹¹⁸ Целосниот текст на извештајот може да се добие од International Crisis Group (2001: 3).

¹¹⁹ Доста Димовска, министерот за внатрешни работи, негираше дека има какви било информации за ОНА додека поранешниот шеф на македонското разузнавање Алекса Стаменковски тврдеше дека неговата агенција повеќе од една година поседувала информации за организацијата (International Crisis Group, 2001: 3).

¹²⁰ Повеќе за ова во интервјуто меѓу претставниците на Меѓународната кризна група и лидерот на Демократската партија на Албанците Арбен Џафери и лидерот на Партијата за демократски просперитет (ПДП) Имер Имери (International Crisis Group, 2001: 7).

околу Тетово. На 29 март, воената команда на македонските вооружени сили објави дека мисијата била успешна и дека сите „терористи“ (како што беа наречени бунтовниците) бегале преку границата во Косово. Командантите на бунтовниците објавија дека тие се повлекувале само за да се прегрупираат (Jane's Information Group in International Crisis Group, 2001: 7-8).

Кога избувнаа насилствата, се проценуваше дека тие се само неколку стотици етнички албански востаници, но, кога во август истата година беше потпишан Охридскиот договор, се откри дека ОНА броела над 1200 борци, а според некои проценки речиси 2000. Во времето кога кризата го достигна врвот, ОНА имаше контрола врз една петтина од македонската територија (International Crisis Group, 2001: 1).

Брзото формирање на ОНА беше потпомогнато од јасните линии на поделба меѓу етничката албанска и македонска заедница. Ова значеше дека во областите каде што се формираше ОНА имаше малку етнички Македонци и нивното присуство не ја попречуваше мобилизацијата на востаниците.¹²¹ Порозната граница меѓу Македонија од едната страна и Косово и Србија од другата страна, значеше дека етничките албански востаници можеа релативно лесно да ја преминуваат границата. Етничките албански востаници од Ослободителната армија од Прешево, Медвеѓа и Бујановац (ОАПМБ) коишто се обучуваа во јужна Србија, и борците што останаа од (распуштената) ОВК ги здружија силите со ОНА. Според нејзините лидери, ОНА бараше во Македонија да се воведат политички реформи, што воедно беше цел и на етничките албански партии. ОНА даде неколку контрадикторни изјави со кои предизвика голема вознемиреност во Македонија и во меѓународната заедница. На пример, во февруари 2001 година, ОНА изјави дека нејзина примарна цел е формирање на албанска држава на Балканот, додека само неколку дена подоцна, изјави дека бара подобрување на правата на етничките Албанци во Македонија. Подоцна ОНА постојано ги одбиваше обвиненијата дека нејзина крајна цел е федерализација на Македонија со цел поделба на

---

¹²¹ Генерално, политичката мобилизација во Македонија врз основа на етничките премиси, и според тоа, на „етнификација“, самата по себе е проблематична бидејќи го прикажува политичкиот систем на државата како недостаточен и потенцијално нестабилен (Ванковска, 2003: 233).

Македонија и, на крајот, реализирање на идејата за Големо Косово (или Голема Албанија).¹²²

Две од главните *casus belli* за конфликтот, којшто ескалира во вооружена борба, се диспропорционалната застапеност на етничките Албанци *vis-à-vis* етничките Македонци во државните институции и бариерите што ги подигна Владата за добивање македонско државјанство.¹²³ Аспирациите за отцепување на дел од етничките Албанци, исто така, придонесе за ескалација на конфликтот. Понатаму, многу важна причина за избувнување на непријателствата беше одлучноста со која владата се справуваше со криминалните групи што шверцуваа стоки меѓу Македонија и Косово.¹²⁴ Некои автори (на пр. Gounev, 2003) веруваат дека е илузорно да се очекува намалување на организираниот криминал сè додека на најсиромашните класи на Македонците не им се понуди соодветна економска алтернатива. И покрај споменатите опширни причини, мобилизацијата резултираше со немирна состојба на етничкото албанско малцинство при избувнувањето на конфликтот. Иако би можеле да ја прифатиме хипотезата дека етничките Албанци на двете страни од македонско-косовската граница го земаа

---

¹²² Тврдењето дека ОНА ги промени своите декларирани цели како резултат на недвосмислените и одлучни потези на меѓународната заедница не е неосновано; кога меѓународната заедница ја изрази својата безусловна поддршка за територијалниот интегритет на македонската држава и енергично се спротистави на федерализацијата, ОНА, на која ѝ недостасуваше супериорност, ги намали своите амбиции. Габрич (2006: 146) вели дека слични изјави дал и Арбен Цафери, лидерот на тогашната најголема етничка албанска партија (Демократска партија на Албанците) и тогашниот претседател Борис Трајковски.

¹²³ Меѓународната кризна група (2001: 10) тврди дека меѓу 110 и 117 илјади етнички Албанци во Македонија немале државјанство, десет пати повеќе од бројките што ги дало Министерството за внатрешни работи (11, 151). Условите за добивање државјанство беа: 15 годишен престој во Македонија, доказ за приходи и течно говорење на македонскиот јазик.

¹²⁴ Според македонската Влада, главните причини за избувнување на конфликтот се наоѓаа во Косово, каде што бунтовниците планираа востание против македонските власти. Македонската Влада понуди објаснување дека бунтовниците беа од Косово и дека немаа поддршка од етничките Албанци од Македонија (International Crisis Group, 2001: 9). Во интервју со Мелита Габрич (2006: 143) во 2003 година, т.е. две години по конфликтот, македонскиот претседател Борис Трајковски рече дека верува дека бунтот започна заради причини поврзани со криминал.

оружјето во раце од економски интереси, конфликтот се трансформира во поширок внатрешен конфликт заради горенаведените причини, чиј заеднички именител е прашањето за идентитетот и статусот на етничкото албанско малцинство во државата на Македонија.

Поради нивната исклученост од политичките институции на македонската држава, етничките Албанци одржуваа различни протести од самиот почеток на независноста на Македонија. Неуспехот на етничките албански политички партии (или бескомпромисната позиција на етничките Македонци) да воведат политички, економски и културни реформи, резултира со вооружен бунт. Иако македонската Влада започна да ги отстранува недостатоците и да воведува реформи во врска со употребата на албанскиот јазик во државните институции, етничкиот состав на полицијата, воспоставувањето на албанскиот јазик во универзитетите и административната децентрализација, бунтот избувна пред реформите да бидат спроведени. За реформи е потребно одредено време пред тие да ги постигнат предвидените резултати, каков што е случајот во помалку развиените земји, а делови од етничкото албанско население очегледно беа незадоволни со темпото со кое напредуваше нивниот статус (Gabrić, 2006).

Иако етничките албански вооружени екстремистички групи (бунтовници) тврдеа дека нивната цел е да го подобрат статусот на етничките Албанци а не федерализацијата на државата, голем дел од етничките Македонци се плашеа дека нивната вистинска цел беше поделбата на земјата и создавањето на Голема Албанија или Големо Косово. Овие стравови се засноваа на повеќе фактори:

- во 1992 година, етничките Албанци во Македонија оддржаа референдум со кој тие силно ја поддржаа автономијата на областите населени со мнозинство албанско население; некои региони отидоа дотаму што дури прогласија и автономија – на пример Албанската Автономна Република Илирида својата автономија ја прогласија во 1992 година;¹²⁵

¹²⁵ И покрај резултатот на референдумот, останува прашањето дали проектот за Голема Албанија имаше реална поддршка од Косово, Албанија и Македонија. Таквите потези немаа поддршка од мнозинството на етничките Албанци во Македонија и некои лидери ги отфрлија обидите за поделба на државата. Друго прашање е дали концептот за Голема Албанија е поддржано од етничките Албанци во соседните земји. Според студијата на Програмата за развој на Обединетите нации (UNDP, 2006: 16), концептот за Голема Албанија или Големо Косово го поддржуваат само малкумина Албанци. Руси (во

- отпорот на етничките Албанци против српската хегемонија во Косово резултираше со *de facto* сецесија на покраината од СРЈ; транзицискиот статус на Косово како меѓународен протекторат и можноста за независност (како што на крајот и се случи во февруари 2008 година) допринесе за оживување на идејата за Голема Албанија или барем за Големо Косово во одредени кругови на етничките Албанци; притисокот од западот ги предизвика косовските и албанските влади да ги одбијат таквите експанзионистички идеи,¹²⁶

- ОНА во Македонија добиваше поддршка од етничките албански бунтовнички групи во соседните земји: ОВК¹²⁷ и ОАПМБ од базите од јужна Србија; декларираниот цел на ОАПМБ беше јужните српски општини на Прешево, Медвеѓа и Бујановац да ги анексираат кон Косово и можеби Косово да го обедини со териториите на северна Македонија; врските на ОНА со ОВК и ОАПМБ ги подгреаа сомнежите меѓу етничките Македонци дека целта на ОНА е да создаде нов албански идентитет;

- постојат конкретни докази дека со протерувањето на етничките Македонци од севернозападните територии во северна Македонија, ОНА беше вклучена во етничко чистење; формирањето на етничка хомогена (албанска) територија во Македонија, којашто беше одделена од Албанците во Косово и Албанија со нечувана граница, беше доволна причина за етничките Македонци да се посомневаат дека етничките Албанци се подготвуваат за обединување.¹²⁸

Karabeg, 2001) посочува дека партијата чија агенда беше заснована на обединувањето на сите Албанци учествувала на локалните избори во Косово во септември 2000 година и не успеала да освои ниту еден мандат. Слична партија успеала да влезе во вториот круг на избори, но останала малцинска партија во Косово. Слична судбина имала и партијата чија цел била обединувањето на сите Албанци и која учествувала во изборите во Албанија одржани во јуни 2001 година. И оваа партија поминала доста лошо.

¹²⁶ Видете ја, на пример, изјавата на албанскиот Министер за надворешни работи на 15 август 2001 година и на Министерот за надворешни работи и Министерот за одбрана на 1 октомври 2001 година (RFE/RL Newline v Gabrić, 2006: 145).

¹²⁷ Иако ОВК беше распуштена во 1999 година врз основа на договорот со меѓународната заедница, таа задржа голем арсенал на оружје и опрема.

¹²⁸ ОБСЕ ја обвини ОНА за обид за етничко чистење во северна Македонија. Една студија на ОБСЕ објави дека етничките Македонци се под огромен

Анализите на социо-економските фактори во Македонија по стекнување на независноста не се охрабрувачки за стабилизацијата и успехот на земјата. Македонскиот БДП не порасна колку што можеше да порасне, пред сè заради тензиите со Грција. Промените што настанаа со транзицијата укажаа на трендови на негативен развој, на пр. асиметричниот развој на регионите и сè поголемата нееднаквост во македонското општество. Неефикасната приватизација и економското реструктурирање негативно влијаеше на економската сила на земјата; ова резултираше со намалување на трошоците, зголемување на сиромаштијата и понизок животен стандард. Овие фактори ја попречија економската и социјалната безбедност, што се очекуваше да се подобрат со транзицијата кон пазарна економија и демократија.¹²⁹ Од друга страна, исто така се очекуваше и дека граѓанското општество, демократските институции, политичкиот плурализам и пазарните реформи ќе просперираат за кратко време, но и тоа не се оствари. Во меѓувреме, релативните бројки на етничките Албанци и на етничките Македонци соодносно се зголемија и намалија, што предизвика несигурност и недоверба меѓу двете етнички заедници.

Решение на конфликтот (Охридскиот договор)

Кога во Македонија избувна вооружениот конфликт, земјата беше во процес на пристапување кон различни меѓународни организации и институции, и ново-појавената политичка класа стави јасно на знаење дека нивната цел е Македонија да стане полноправна членка на Европската унија (ЕУ) и НАТО.¹³⁰ Таквите цели на надворешната политика помогнаа да се воспостават конструктивни односи со меѓународните посредници, особено со претставниците на НАТО, ЕУ и ОБСЕ. Меѓународните посредници помогнаа при донесувањето на Охридскиот договор, којшто претставува најширока основа за унапредување на политичкиот, културниот,

---

притисок, соочени со киднапирања, лишено од слобода и други видови на заплашување (Gabrič, 2006: 145).

¹²⁹ Економската и социјалната безбедност се два елемента на повеќедимензионалниот пристап кон модерниот концепт на безбедност развиен од страна на Копенхашката школа (види Buzan et al, 1998).

¹³⁰ Македонија е членка на Партнерството за мир на НАТО од 1995 година. Таа беше првата земја од регионот што го потпиша Договорот за стабилизација и асоцијација со Европската унија.

социјалниот и економскиот статус на етничките Албанци во Македонија.¹³¹ Договорот склучува одредби за албанскиот јазик да стане втор службен јазик таму каде што го зборуваат над 20% од населението; рамноправен број на етнички Албанци во полициските сили; зајакнување на моќта на единиците на локалната самоуправа во политичкото одлучување; исто така значаен е и амандманот на Преамбулата на Уставот кој дава суверенитет на сите граѓани на Република Македонија а не на македонската нација (Рамковен договор, 2001).

Според Охридскиот договор (*ibid.*), парламентарните избори се очекуваше да се одржат најдоцна до 27 јануари 2002 година, но тие беа одложени до септември, кога листата предводена од Социјал-демократскиот сојуз на Македонија (СДСМ) објави победа. Беше формирана коалициска влада со албанската партија Демократска унија на Албанците (ДУИ), додека националистичката ВМРО-ДПМНЕ, којашто се спротивставуваше на Охридскиот договор, стана опозиција.¹³² По трагичната смрт на претседателот Борис Трајковски, којшто загина во авионска несреќа во Босна и Херцеговина, на македонските претседателски избори победи Бранко Црвенковски од СДСМ, на што јавноста гледаше како на поддршка на Охридскиот договор (Gabrič, 2006: 138), иако многу Македонци силно се спротивставуваа на Договорот.

---

¹³¹ Охридскиот договор беше потпишан на 13 август 2001 година од страна на претставници на две македонски и две албански партии, и од страна на специјални емисари од ЕУ и САД (Atanasov, 2006: 179).

¹³² Незадоволството со имплементацијата на Охридскиот договор исто така е прикажано и во студијата на Стејт департментот на САД (Office of Research – Department of State v international Crisis Group, 2001: 1): во 2002 година, две третини од етничките Македонци биле незадоволни од Договорот, додека 90% од етничките Албанци го поддржувале. Јазот меѓу албанското и македонското население при избувнување на конфликтот и пред потпишување на Охридскиот договор се илустрира со фактот дека 90% од етничките Македонци биле против амандманот на Преамбулата на Уставот во полза на етничките Албанци, 98% биле против признавањето на етничките Албанци за уставна нација, 97% биле против двојазичноста, 98% биле против федерализацијата на земјата и 90% биле против албанскиот национален универзитет (Атанасов, 2001: 185). Овие бројки ја илустрираат неспособноста на македонските политички партии да ги имплементираат промените – ако која било партија се обиде да ги имплементира промените ќе претрпи значителни загуби на изборите.

Административната децентрализација што се предвидуваше со Охридскиот договор беше клучна за напредокот бидејќи, гарантирајќи ги правата на етничките малцинства и, следствено на тоа, имплементацијата на мировниот договор во целина, обезбеди рамка за воспоставување на локалната самоуправа. Поголемата моќ на Албанците на локално ниво предизвика големо незадоволство меѓу некои делови на македонското општество, што многу брзо беше искористено од опозициските партии (некои Македонци веруваат дека владата попустила на барањата на Албанците на штета на македонскиот национален интегритет; некои одат дури дотаму што тврдат дека владата ја жртвувала западна Македонија во корист на своите коалициони албански партнери). Опозициските партии бараа референдум за нов закон кој на Албанците би им дал поголема самоуправа (до воведувањето на парламентарната демократија, политичката мобилизација по етничка линија беше наједноставниот и најопасниот начин за добивање поддршка). Меѓународната заедница и владеачката коалиција повикаа референдумот да се бојкотира бидејќи победата на националистичката опција на референдумот многу веројатно ќе го попречеше поврзувањето на Македонија со ЕУ и НАТО. Заради слаб одзив на гласачите, што исто така беше резултат од реакциите на меѓународната заедница, референдумот пропадна.¹³³ Дополнителен поттик за избирање на „европскиот пат“ беше декларацијата од 2004 година која парламентарните партии симболично ја склучија во постконфликтниот период. Одлуката на Европската унија на 16 декември 2005 година да и даде кандидатски статус на „поранешна југословенска Република Македонија“ за полноправно членство во ЕУ беше уште еден чекор кон долгорочна деполаризација (Grbič, 2006: 139).¹³⁴

Во врска со критиката дека Охридскиот договор претставува само мастило на хартија, Атанасов (2006: 183) посочува дека Дого-

---

¹³³ Треба да се напомене дека неколку дена пред референдумот, САД ја призна Македонија под уставното име Република Македонија, заради што многу гласачи не излегоа на референдумот. Македонците – меѓу кои многумина беа убедени дека САД недискриминаторски ги поддржува Албанците – на поддршката на САД гледаа како на поддршка на интегритетот на Македонија во клучниот момент.

¹³⁴ На 9 април 2001 година Македонија ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација со ЕУ (Атанасов, 2006: 184).

ворот е важно достигнување бидејќи стави крај на крвопролевањето и на можното избувнување на граѓанска војна. Позитивен исход од Охридскиот договор е политичката трансформација на ОНА во политичка партија (ДУИ) којашто освои мнозинство од албанските гласови на изборите во 2002 година.¹³⁵ Во смисла на безбедноста, Охридскиот договор го олесни влезот на голем број етнички Албанци во полицијата и војската (на овој процес му недостасува компонентата на квалитет, но претставува достигнување во смисла на квантитетот) и го поттикна процесот на разоружување.¹³⁶

Охридскиот договор на албанските политички активности им даде нов поттик, но одредбите споро се имплементираа и првенствено се толкуваа во интерес на политичките партии, а не во интерес на албанската заедница. Прашањето за културата исто така, претставува составен дел на Охридскиот договор; во оваа смисла, Атанасов (ibid.) посочува дека Македонија е многу понапред од европските земји, особено во однос на образованието и негувањето на албанските традиции и практики. Како и да е, албанскиот јазик стана втор службен јазик во областите каде што го зборуваат над 20% од населението и сега се применува во парламентот. Во употреба се нови учебници, а нов приватен универзитет (Тетовски југоисточен универзитет) е отворен и функционира успешно.

Оттука, врз основа на анализата на вооружениот етнички конфликт во Република Македонија, кој се случи во 2001 година и кој може да се класифицира како вид внатрешен конфликт, кој се појави после Студената војна, може да го заклучиме следното:

- Важна последица на радикалните геостратешки, геополитички и геоекономски промени, која се случи после 1990 година е промената од меѓународен во внатрешен конфликт, како што беше случајот со Република Македонија.

---

¹³⁵ Тоа беше причина за фрустрација меѓу етничките Албанци бидејќи многу важни политичари на партијата што влезе во коалициската влада претходно имаа земено оружје во рацете против македонската држава (Атанасов, 2006: 186).

¹³⁶ Првата фаза на разоружувањето беше организирана од страна на НАТО преку операцијата Суштествена жетва, додека втората фаза ја организира државата во 2003 година и беше наречена Амнестија за оружје. Во првата фаза беа собрани 3,875 парчиња лесно оружје, а во втората 7,571. Ова, според некои проценки, не беше значаен успех бидејќи се проценуваше дека во Македонија има дури 100 илјади парчиња лесно оружје (Атанасов, 2006: 186).

- Анализата покажа дека причините за конфликтот од 2001 година во многу аспекти се поврзуваат и произлегуваат од структурните аспекти на конфликтот во македонското општество, односно, зголемување на ризиците кои континуирано произлегуваат од регионални безбедносни прашања и разрешувањето на косовската криза, кои сигурно претставуваат поттикнувачи на ескалацијата на насилството.
- Студијата покажува дека манифестирачката фаза на вооружениот конфликт во Македонија беше канализирана за релативно кратко време. Една од главните причини за ова беше неприкосновената поддршка од меѓународната заедница и нејзините главни агенти во регионот. (ООН, ЕУ, ОБСЕ, НАТО, САД и други). Конфликтот дојде во латентна фаза и со потпишивањето на формална и правна рамка (Охридскиот договор), се предвидува подобрување на севкупниот статус на албанската етничка заедница во Македонија. Тензиите беа редуцирани, но основните спротивности и причини за избувнувањето на конфликтот не беа елиминирани. Во поглед на ова, може да се заклучи дека за некои етнички Македонци, Охридскиот договор го продлабочи јазот помеѓу двете етнички заедници или како што беше интерпретирано, тоа беше премногу концесионарно за етничките Албанци.
- Од анализата следи дека Охридскиот рамковен договор е политички акт од внатрешен карактер, кој поради многу нешта го смени текот на историјата на Македонија по критичната 2001 година. Имено, тој промовираше нов модел што во политичкиот систем ја спречува мајоризацијата на албанската етничка заедница и реализира три базични сегменти, и тоа: проширување на употребата на јазикот на малцинските етнички заедници; соодветна и правична застапеност на припадниците на малцинските етнички заедници; и локална самоуправа (децентрализација). Колку побргу се реализираат овие три базични столба, толку побргу Охридскиот рамковен договор ќе стане инструмент за помирување, за демократски напредок и за продлабочување на човековите и етничките права во Македонија. Само под тие услови ќе се избегне можноста од латентната фаза, конфликтот да стане акутен.
- Под одредени услови, конфликтот во Македонија, кој е сега во латентна фаза, може повторно да стане акутен и видлив. Важен аргумент во поддршка на тврдењето дека

Македонија е сè уште далеку од разрешувањето на фундаменталните разлики помеѓу двете најголеми етнички заедници е и фактот дека Македонија претрпе сериозна политичка криза на почетокот на 2008, што произлезе од обвинувањата од албанскиот коалиционен партнер дека Охридскиот договор се имплементира премногу бавно.

- Неодамнешните политички промени во непосредното соседство (пр. декларирањето на независноста од Косово) ја прави стабилизацијата на Македонија потешка. Во оваа смисла, има две прашања кои претставуваат можни идни проблеми: прво, на НАТО-Самитот во Букурешт, во пролетта 2008, Македонија не беше поканета да ѝ се приклучи на организацијата, чии механизми и политики би можеле да направат значителен придонес за стабилизацијата на Македонија и други држави од Западниот Балкан; и второ, неразрешениот спор со Грција ја прави стабилизацијата на Македонија потешка.
- Поновата тематска литература за превенција на конфликти и менаџмент (пр. Kaldor 2006; Väyrynen 2003, и други) истакнува дека внатрешните конфликти после Студената војна често креираат нови правила, рedefинираат граници и откриваат проблеми поврзани со етничкото идентификување. Треба да се истакне дека за да се најде целосно решение на овој комплексен етнички конфликт (со своите лингвистички димензии, политички димензии, димензии на идентитетот, социо-економски и други димензии) во време кога Македонија е во латентна фаза, би било неопходно да се обезбедат две работи: а) волјата и консензусот на сите делови од политичката класа (и Македонци и Албанци), како и други делови од општеството, за да се воспостави културолошка и цивилизациска рамка, која би овозможила понатамошен развој на мултикултурализам и б) подготвеност на соседните земји и целата меѓународна заедница, вклучувајќи ги меѓународните владини и невладини организации (ЕУ, ООН, НАТО, ОБСЕ, итн) и други заинтересирани за стабилизирање на регионот, да обезбедат непосредна политичка, економска и друга поддршка, која ќе ја олесни стабилизацијата, заемното помагање и компромис, и критериумот за договори со највисокиот можен заеднички именител помеѓу етничките заедници, за да се обезбеди континуирана кохабитација во една земја.

РЕФЕРЕНЦИ

Ackermann, Alice (1999): *Make Peace Prevail. Preventing Violent Conflict in Macedonia*. Syracuse: Syracuse University Press.

Atanasov, Peter (2006): The Progress of the »Ohrid Process« in Macedonia. In: Jean-Jacques de Dardel, Gustav Gustenau and Plamen Pantev (eds.): *Post-Conflict Rehabilitation. Lessons from South East Europe and Strategic Consequences for the Euro-Atlantic Community*. Dunaj, Sofija: National Defence Academy and Bureau for Security Policy.

Available at

http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/10_wg_pcr_atanasov_120.pdf (30. maj 2008).

Adamson, Kevin in Dejan Jović (2004): The Macedonian-Albanian political frontier: the re-articulation of post-Yugoslav political identities. *Nations and nationalism* 10(3), 293–311.

Annan, Kofi A. (2000): Millennium Report of the UN Secretary General: We, the Peoples, Role of the UN in 21st Century

Available at <http://www.unmillenniumproject.org/reports/fullreport.htm> (5. maj 2008).

Baylis, John in Steve Smith (2001): *The globalization of world politics: an introduction to international relations*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Buzan, Barry in Ole Wæver, Jaap de Wilde (1998): *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.

Crawford, B., “The Causes of Cultural Conflict: An Institutional Approach.” (1998): In Crawford, B. and Ronnie D. Lipschutz, eds. *The Myth of “Ethnic Conflict: Politics, Economics and “Cultural” Violence*. Berkeley: University of California Berkeley Press

Danforth, Loring M. (1995): *Macedonian conflict. Ethnic nationalism in a transnational world*. New Jersey: Princeton University Press.

Deutsch, Karl (1978): *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice Hall.

European Commission (2008): Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Western Balkans: Enhancing the European Perspective.

Available at

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/balkans_communication/western_balkans_communication_050308_en.pdf (28. maj 2008).

Framework Agreement (2001), signed 13 August 2001. Available at http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/police_and_internal_security/OHRID%20Agreement%2013august2001.asp (5. maj 2008).

Gabrič, Melita (2006): Mediation as means of transforming a violent conflict: a case study of the mediation in the Macedonian conflict. PhD dissertation. Ljubljana: Faculty of Social Sciences/University of Ljubljana.

Gounev, Philip (2003): Stabilizing Macedonia: conflict prevention, development and organized crime: Stability will not come to Macedonia until its rampant organized crime is addressed. *Journal of International Affairs* 57(1), str. 229–244.

Greco, Ettore (1999): Conflict Prevention in Macedonia. V Conflict Prevention Policy of the European Union. Conflict Prevention Network, Yearbook 1998/99 of the Conflict Prevention Network. Baden Baden: European Commission.

Grizold, Anton (2005): *Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju: k razvoju obrambno zaščitnega sistema: izzivi in spodbude*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.

Grizold, Anton, Marina Mitrevska , Anthony Wanis-St.John (2007): Prevention And Conflict Management In Intrastate Contexts: The Case Of Macedonia. Working paper. International Seminar: Security And Cooperation In South-eastern Europe, Dubrovnik, Croatia.

Holsti, J. Kal (1996): *War, the State and the State of War*. Cambridge: Cambridge University Press.

International Crisis Group (2001): The Macedonian Question: Reform or Rebellion? International Crisis Group Balkans Report 109, April.

Available at <http://www.reliefweb.int/library/documents/2001/icg-fyrom-05apr.pdf> (3. maj 2008).

International Crisis Group (2002): Macedonia's Public Secret: how corruption drags the country down. ICG Balkans Report 133.

Available at

[http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/Macedonia\(Crisisweb\).pdf](http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/Macedonia(Crisisweb).pdf) (10. maj 2008).

Jentleson, Bruce W. (2003): The realism of preventive statecraft. In: David Carment in Albrecht Schnabel (ur.): *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?* Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.

Kaldor, Mary (2006): *New and old wars: Organized Violence in a Global Era. 2nd edition*, Cambridge: Polity Press.

Karabeg, Omer (2001): *War in Macedonia: Imported Terrorism or An Internal Rebellion?* (Part 1). South Slavic Report 3(33). Radio Free Europe / Radio Liberty, 20 September 2001.

Mitrevska, Marina (2001): Kosovo crisis: Lessons learnt in crisis management, PFP Consortium, National Defence Academy Vienna, Faculty of Philosophy, Institute of Defence, University of Skopje, Vienna, p.61-69.

Nicholson, Michael (1998): Realism and utopianism revisited. In: Tim Dunne, Michael Cox in Ken Booth (ur.): *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919–1999*. Cambridge: Cambridge University Press.

Petroska-Beska, Violeta and Mirjana Najcevska (2004): *Macedonia: Understanding History, Preventing Future Conflict*. United States Institute of Peace, Special Report 115, February.

Available at <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr115.pdf> (15. June 2008).

South East European Times (2006): Macedonian police finds illegal arms depot in Tetovo region. 27. 3.

Available at

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/newsbriefs/2006/03/27/nb-06 (10. maj 2008).

Stermec, Renata (2004): Vloga OZN pri reševanju krize v Makedoniji od leta 1991 do 1999. Undergraduate thesis. Ljubljana: Faculty of Social Sciences/University of Ljubljana.

Tatalović, Siniša (1999): Etnični konflikti in varnost Makedonije. Ljubljana: Teorija in praksa 36(6), 1041–1052.

Tuhina, Gjeraqina (2008): NATO Blames Macedonia for Bid Rejection. *Balkan Insight*, 4 April. Available at <http://www.balkaninsight.com/en/main/news/9147/> (1. maj 2008).

UNDP (2006): Early Warning Report Kosovo. Report 15. Available at <http://www.kosovo.undp.org/repository/docs/EWR15FinalENG.pdf> (3. maj 2008).

Vankovska, Biljana (2003): Ten Years of Virtual Reality: Macedonian State-Building and Security Sector Reform. In: Anton Grizold (ed.): *Security and Cooperation in South-eastern Europe*. Security Studies Collection. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.

Väyrynen, Raimo (2003): Challenges to preventive action: The cases of Kosovo and Macedonia. In: David Carment and Albrecht Schnabel (eds.): *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?* Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.

ПРИЛОЗИ:

- 1. Призренска декларација**
- 2. Охридски рамковен договор**

ПРИЗРЕНСКА ДЕКЛАРАЦИЈА¹³⁷

Албанските лидери во Македонија, свесни за историскиот момент низ кој минува Република Македонија, се согласуваат (изјавуваат) заеднички да дејствуваат врз точките од широк заеднички национален и општествен консензус, кој треба да ја реформира Република Македонија во демократска и мултиетничка држава на сите граѓани и на сите национални заедници.

Консензусот што се постигна меѓу албанските лидери се засновува врз овие начелни позиции:

- признавање на фактот дека ангажирањата на Албанците имаат за цел зачувување на интегритетот и мултиетничкиот карактер на Република Македонија;
- признавање дека нема *етнички територијални решенија* за проблемите во Република Македонија и дека секој обид за *етничка поделба* на териториите им нанесува штета на граѓаните на Република Македонија и на мирот во регионот;
- признавање дека нема решенија за проблемите на Република Македонија;
- признавање дека трансформацијата на Република Македонија треба да се движи само кон европските и евроатлантските интеграции;
- признавање дека решенијата ќе се бараат само во политичките процеси внатре во земјата со помош на олеснувачите од САД и од ЕУ.

Врз основа на ваквите начела, албанските лидери во Република Македонија во Република Македонија се одлучни да учествуваат во реформскиот процес и дијалогот, разгледувајќи ги следните прашања:

- амандмани на македонскиот Устав;
- напечена употреба на албанскиот јазик како еден од службените јазици во Република Македонија;
- пропорционална застапеност во државните институции;
- проширување на ингеренциите во локалната самоуправа;
- целосно секуларистички Устав, односно држава;
- консензуална демократија за прашањата што се однесуваат на националните права, значи спречување на над-

---

¹³⁷ Декларацијата во интегрален дел, е преземена од медиумите на албански јазик во Македонија.

гласувањето за прашања кои се однесуваат директно на етничките права;

- право на слободно и непречено комуницирање со другите албански културни простори.

Исто така, дел од овој дијалог треба да бидат и мерките за трансформација на животот на припадниците на ОНА во разните цивилни форми и во владините институции. Во дијалогот посебно внимание да се посвети на:

- рехабилитација и целосна ресоцијализација на припадниците на ОНА;
- изградба на селата и фамилијарните стопанства кои беа разурнати со воените дејства, како и грижа за жртвите на војната (воени инвалиди, фамилиите на загинатите, сирачињата итн.);
- отслужување на воената обврска на регрутите во општината во која се родени.

Во дијалогот на лидерите на сегашните владини коалициски партнери, што ќе се води на тркалезна маса и со кој ќе претседава претседателот на државата, во присуство на олеснувачите од САД и ЕУ, да се создаде консензуална форма за учество на албанскиот фактор.

Арбен Џафери,
претседател
на ДПА

Али Ахмети,
полициски
претставник на УЧК

Имер Имери,
претседател
на ПДП

Призрен, 22 мај 2001 година

РАМКОВЕН ДОГОВОР

13.08.2001

Точките во наредниов текст даваат усогласена рамка за обезбедување на иднината на демократијата во Македонија и овозможување на развојот на поблиски и поинтегрирани односи помеѓу Република Македонија и Евроатлантската заедница. Овој Рамковен договор ќе го промовира мирниот и хармоничен развој на граѓанското општество, истовремено почитувајќи го етничкиот идентитет и интересите на сите македонски граѓани.

1. Основни принципи

1.1. Целосно и безусловно се отфрла употребата на насилство за остварување политички цели. Само мирни политички решенија можат да ја загарантираат стабилната и демократска иднина на Македонија.

1.2. Суверенитетот и територијалниот интегритет на Македонија, и унитарниот карактер на државата се неповредливи и мора да се сочуваат. Не постојат територијални решенија за етничките прашања.

1.3. Мултиетничкиот карактер на македонското општество мора да се сочува и да најде свој одраз во јавниот живот.

1.4. Една современа демократска држава, во природниот тек на својот развој и созревање, мора постојано да обезбеди нејзиниот Устав целосно да ги исполнува потребите на сите нејзини граѓани во согласност со највисоките меѓународни стандарди, коишто и самите постојано се развиваат.

1.5. Развојот на локалната самоуправа е од суштествено значење за поттикнување на учеството на граѓаните во демократскиот живот, и за унапредување на почитувањето на идентитетот на заедниците.

2. Прекин на непријателствата

2.1. Страните го истакнуваат значењето на заложбите од 5 јули 2001 година. Ќе има целосен прекин на непријателствата, целосно доброволно разоружување на етничките албански вооружени групи, и нивно целосно доброволно распуштање. Тие го прифаќаат фактот дека за донесување Одлука од страна на НАТО да помогне во овој контекст, ќе биде потребно воспоставување општ, безусловен и неограничен прекин на огнот, согласност за политичко решение за проблемите на оваа земја, јасна заложба на вооружените групи доброволно да се разоружаат, и прифаќање од сите договорни страни на условите и ограничувањата во рамките на кои ќе делуваат силите на НАТО.

3. Развој на децентрализирана власт

3.1. Ќе биде усвоен ревидиран Закон за локална самоуправа со кој ќе се зајакнат овластувањата на избраните локални претставници, и значително ќе се зголемат нивните надлежности во согласност со Уставот (како што е измените во согласност со Анекс А) и Европската повелба за локална самоуправа, при што ќе се одрази принципот на вертикална организираност

кој што во моментот важи во Европската унија. Зголемените надлежности пред се ќе се однесуваат на областите на јавните услуги, урбаното и руралното планирање, заштитата на животната средина, локалниот економски развој, културата, локалните финансии, образованието, социјалната заштита и здравствената заштита. Ќе се усвои Закон за финансирање на локалната самоуправа за да се обезбеди соодветен систем на финансирање, за на локалните власти да им се овозможи да ги исполнуваат сите свои надлежности.

3.2. Во рок од една година по завршувањето на новиот попис, кој под меѓународен надзор ќе биде спроведен до крајот на 2001 година, ќе бидат ревидирани општинските граници. Ревизијата на општинските граници ќе биде спроведена од страна на локалните и националните власти, со меѓународно учество.

3.3. Со цел да се обезбеди дека полицијата е свесна за и одговора на потребите и интересите на локалното население, локалните началници на полицијата ќе ги избираат советите на општините од листи на кандидати предложени од страна на Министерството за внатрешни работи и истите редовно ќе комуницираат со советите. Министерството за внатрешни работи ќе го задржи овластувањето за разрешување на локалните началници на полицијата во согласност со законот.

4. Недискриминација и правична застапеност

4.1. Целосно ќе се почитува принципот на недискриминација и рамноправен третман на сите лица пред законот. Овој принцип особено ќе се применува во однос на вработувањата во јавната администрација и јавните претпријатија, како и кај пристапот до јавното финансирање за развојот на деловните активности.

4.2. Во законите со кои се регулираат вработувањата во јавната администрација, ќе бидат содржани мерки со кои ќе се обезбеди правична застапеност на заедниците во сите централни и локални јавни тела и на сите нивоа на вработување во тие тела, истовремено почитувајќи ги правилата за компетентност и интегритет според кој се раководи јавната администрација. Властите ќе преземат активности за да ја корегираат постоечката неврамнотеженост во составот на јавната администрација, особено преку вработување припадници на заедниците со недоволна застапеност. Особено внимание ќе се посвети на тоа да се обезбеди, колку е можно побрзо, полициските служби генерално да го одразат составот и распределбата на населението во Македонија, како што е специфицирано во Анекс Ц.

4.3 За Уставниот суд, една третина од судиите ќе се избира од страна на Собранието, со мнозинство од вкупниот број пратеници, која ќе содржи мнозинство од вкупниот број пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинско население во Македонија. Оваа постапка ќе се применува и при изборот на Народниот правобранител и на тројца членови на Судскиот совет.

5. Посебни собраниски процедури

5.1. На централно ниво, уставните амандмани и Законот за локална самоуправа, нема да можат да се усвојат без квалификувано мнозинство на две третини од гласовите, во рамките на што ќе мора да има мнозинство од гласовите на пратениците кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинско население во Македонија.

5.2. За донесување на законите кои директно ги засегаат културата, употребата на јазикот, образованието, личните документи и употребата на симболи, како и на законите за локално финансирање, локални избори, градот Скопје и за општинските граници, ќе мора да постои мнозинство од гласови, во рамките на што ќе мора да има мнозинство од гласови на пратениците кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинско население во Македонија.

6. Образование и употреба на јазиците

6.1. Во однос на основното и средното образование, наставата ќе се изведува на мајчините јазици на учениците, а истовремено во цела Македонија ќе се применуваат унифицирани стандарди за академските програми.

6.2. Финансирање од страна на државата ќе се обезбеди за високо образование на јазиците на кои што зборуваат најмалку 20 проценти од населението во Македонија, а врз основа на посебни спогодби.

6.3. При уписот на државните универзитети на нови студенти, кои припаѓаат на заедници кои не се мнозинско население во Македонија, ќе се применува принципот на позитивна дискриминација се додека уписот правично не го одрази составот на населението во Македонија.

6.4. Низ цела Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик.

6.5. Кој било друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од населението, исто така, е службен јазик, како што е овде образложено. Во органите на Република Македонија, кој било службен јазик различен од македонскиот може да се употребува во согласност со законот, како што понатаму е елаборирано во Анекс Б. Кое било лице што живее во единица на локална самоуправа во која најмалку 20% од населението зборуваат службен јазик различен од македонскиот, може да употребува кој било службен јазик за да комуницира со регионалната канцеларија на централната влада, надлежна за таа општина; таквата канцеларија, ќе одговори на тој јазик, дополнително на македонскиот. Кое било лице може да употребува кој било службен јазик за да комуницира со главна канцеларија на централната влада, кој ќе му одговори на тој јазик, дополнително на македонскиот.

6.6. Во однос на локалната самоуправа, во општините каде одредена заедница сочинува најмалку 20% од населението на општината, јазикот на таа заедница ќе се употребува како службен јазик, дополнително на македонскиот. Во однос на јазиците на кои зборуваат помалку од 20% од населението во општината, локалните власти демократски ќе одлучат за нивна употреба во јавните тела.

6.7. Во кривични и граѓански судски постапки на кое било ниво, обвинетото лице или која било страна ќе има право на превод на државен трошок на сите постапки, како и на документи во согласност со соодветни документи на Советот на Европа.

6.8. Кои било лични документи на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот, исто така, ќе бидат издадени на тој јазик, дополнително на македонскиот јазик, во согласност со законот.

7. Изразување на идентитетот

7.1. Во однос на симболите, непосредно до симболот на Република Македонија, локалните власти ќе ја имаат слободата на предната страна од локалните јавни објекти да постават симболи со кои се обележува идентитетот на заедницата која што е во мнозинство во општината, со почитување на меѓународните правила и примени.

8. Имплементација

8.1. Уставните амандмани приложени во Анекс А, веднаш ќе бидат презентирани пред Собранието. Страните ќе ги преземаат сите мерки за да го обезбедат усвојувањето на овие амандмани во период од 45 дена по потпишувањето на овој Рамковен договор.

8.2. Усвојувањето на измените во законодавството утврдени во Анекс Б ќе биде во согласност со динамиката таму специфицирана.

8.3. Страните ја покануваат меѓународната заедница, што е можно поскоро да свика донаторска конференција, на која особено ќе се разговара за макрофинансиската помош; поддршката за финансирање на мерките кои ќе се преземаат за потребата на имплементирање на овој Рамковен договор, вклучувајќи ги и мерките за зајакнување на локалната самоуправа; и ревитализација и обнова во подрачјата погодени од борбите.

9. Анекси

Следниве анекси се составен дел од овој Рамковен договор.

А. Уставни амандмани Б. Измени во законодавството Ц. Имплементација и мерки за градење доверба

10. Завршни одредби

10.1. Овој Договор стапува на сила со негово потпишување.

10.2. Верзијата на англиски јазик на овој Договор е единствената автентична верзија.

10.3. Овој Договор се водеше под покровителство на претседателот Борис Трајковски.

Потпишан во Скопје, Македонија, на 13. август 2001 на англиски јазик.

АНЕКС А

УСТАВНИ АМАНДАМНИ

Преамбула

Сегашната Преамбула да се замени со јазик заснован врз концептите на индивидуални права и граѓанско општество како што следи:

Граѓаните на Република Македонија, преземајќи ја одговорноста за сегашноста и иднината на нивната татковина, свесни и благодарни на своите предци за жртвите и посветеноста во нивните заложби и борба за создавање на самостојна и суверена држава Македонија, и одговорни пред идните генерации за зачувувањето и развојот на се што е вредно од богатото културно наследство и соживотот во Македонија, еднакви во своите права и обврски кон заедничкото добро - Република Македонија - во согласност со традицијата на Крушевската Република и одлуките на АСНОМ, и на референдумот од 8 септември 1991 година одлучија да ја конституираат Република Македонија како самостојна, суверена држава, со намера да се воспостави и зацврсне владеењето на правото, да се гарантираат човековите права и граѓанските слободи, да се обезбеди мир и соживот, социјална правда, економска благосостојба и напредок на личниот и заедничкиот живот, преку своите претставници во Собранието на Република Македонија, избрани на слободни и демократски избори, усвојуваат...

Член 7

- (1) Низ цела Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.
- (2) Кој било друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од населението исто така е службен јазик, и неговото писмо, како што е подолу специфицирано.
- (3) Кои било лични документи на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот, исто така, ќе бидат издадени на тој јазик, дополнително на македонскиот јазик, во согласност со законот.
- (4) Кое било лице што живее во единица на локална самоуправа во која најмалку 20% од населението зборуваат службен јазик различен од македонскиот, може да употребува кој било службен јазик за комуникација со регионалната канцеларија на централната влада, надлежна за таа општина; таквата канцеларија, ќе одговори и на тој јазик, дополнително на македонскиот. Кое било лице може да употребува кој било службен јазик за да комуницира со главната канцеларија на централната влада, која ќе одговори на тој јазик, дополнително на македонскиот.
- (5) Во органите на Република Македонија, кој било службен јазик различен од македонскиот јазик, може да се користи во согласност со законот.
- (6) Во единиците на локална самоуправа каде што најмалку 20% од населението зборуваат одреден јазик, тој јазик и неговото писмо ќе се употребува како службен јазик, дополнително на македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Во однос на јазиците на кои зборуваат помалку од

20% од населението во единицата на локална самоуправа, локалните власти ќе одлучат за нивна употреба во јавните тела.

Член 8

(1) Темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија се:

- основните слободи и права на човекот и граѓаните признати во меѓународното право и утврдени со Уставот;

- рамноправна застапеност на лица кои припаѓаат на сите заедници во јавните органи на сите нивоа и во други области од јавниот живот; .....

Член 19

(1) Се гарантира слободата на вероисповеста.

(2) Се гарантира слободно и јавно, поединечно или во заедница со други, изразување на верата.

(3) Македонската православна црква, Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква и другите верските заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред законот.

(4) Македонската православна црква, Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква и другите верски заедници и религиозни групи се слободни во основањето на верски училишта и на социјални и добротворни установи во постапка предвидена со закон.

Член 48

(1) Припадниците на заедниците имаат право слободно да ги изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и особености на своите заедници, и да ги употребуваат симболите на својата заедница.

(2) Републиката им ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници.

(3) Припадниците на заедници имаат право да основаат културни уметнички, научни и образовни институции, како и научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот идентитет.

(4) Припадниците на заедници имаат право на настава на својот јазик во основното и средното образование на начин утврден со закон. Во училиштата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик.

Член 56

(2) Републиката гарантира заштита, унапредување и збогатување на историското и уметничкото богатство на Македонија и на сите заедници во Македонија, како и на добрата кои го сочинуваат без оглед на нивниот правен режим.

Со закон се уредуваат начинот и условите под кои определени добра од општ интерес за Републиката можат да се отстапат на користење.

Член 69

.... (2) За закони кои директно ги засегаат културата, употребата на јазиците, образованието, личните документи и употребата на симболите, Собранието донесува одлуки со мнозинско гласање на пратениците кои присуствуваат, во рамките на кои мора да има мнозинство гласови од присутните пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинско население во Македонија. Во случај на спор во рамките на Собранието во врска со примената на оваа одредба, спорот ќе го реши Комитетот за односи меѓу заедниците.

Член 77

(1) Собранието избира народен правобранител со мнозинско гласање од вкупниот број пратеници, во рамките на кои мора да има мнозинство гласови од вкупниот број на пратениците кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинско население во Македонија.

(2) Народниот правобранител ги штити уставните и законските права на граѓаните кога им се повредени од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања. Народниот правобранител ќе посвети особено внимание за заштита на начелата на недискриминација и рамноправна застапеност на заедниците во јавните тела на сите нивоа и во другите области на јавниот живот.

Член 78

(1) Собранието ќе основа Комитет за односи меѓу заедниците.

(2) Комитетот го сочинуваат по седум члена, секој од редовите на Македонците и Албанците во Собранието и пет члена од редовите на Турците, Власите, Ромите и други две заедници. Секој од петте члена ќе биде од различна заедница; доколку помалку од пет други заедници се застапени во Собранието, Јавниот правобранител, по консултации со водачите на релевантните заедници, ќе ги предложи останатите членови надвор од составот на Собранието.

(3) Собранието ги избира членовите на Комитетот

(4) Комитетот ги разгледува прашањата од односите меѓу заедниците во Републиката и донесува мислење и предлози за нивно решавање.

(5) Собранието е должно да ги разгледува мислењата и предлозите на Комитетот и да донесува одлука во врска со нив.

(6) Во случај на спор меѓу пратениците во Собранието во врска со спроведување на постапката за гласање утврдена во членот 69(2), Комитетот ќе одлучи со мнозинско гласање дали ќе се спроведе постапката.

Член 84

Претседателот на Република Македонија .... - ги предлага членовите на Советот за меѓунационални односи; ....

Член 86

(1) Претседателот на Републиката е претседател на Советот за безбедност на Република Македонија.

(2) Советот за безбедност на Републиката го сочинуваат: претседателот на Републиката, претседателот на Собранието, претседателот на Владата, министрите кои раководат со органите на државната управа во областите на безбедноста, одбраната и надворешните работи и тројца членови кои ги именува претседателот на Републиката. Пр именувањето на тројцата членови, претседателот ќе обезбеди Советот за безбедност како целина правично да го одразува составот на населението во Македонија.

(3) Советот ги разгледува прашањата сврзани со безбедноста и одбраната на Републиката и дава предлози на Собранието и Владата.

Член 104

(1) Републичкиот судски совет го сочинуваат седум членови.

(2) Собранието ги избира членовите на Советот. Тројца од членовите ќе бидат избрани со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, од кои мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинско население во Македонија.

Член 109

(1) Уставниот суд на Македонија го сочинуваат девет судии.

(2) Собранието избира шест судии на Уставниот суд со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници. Собранието избира 3 судии со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, во кое мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедници кои не се мнозинско население во Македонија.

Член 114

Локалната самоуправа се уредува со закон кој се донесува со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, во кое мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедници кои не се мнозинско население во Македонија. Законите за локално финасирање, локални избори, општинските граници и за градот Скопје ќе се усвојуваат со мнозинство гласови присутните пратеници, во кое мора да има мнозинство гласови од присутните пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедници кои не се мнозинско население во Македонија.

Член 115

(1) Во единиците на локалната самоуправа, граѓаните непосредно и преку претставници учествуваат во одлучувањето за прашања од локално значење, а особено во областа на јавните служби, урбанизмот и руралното планирање,

заштита на околината, локалниот економски развој, локалните финансии, комунални дејности, културата, спортот, социјалната и детската заштита, образованието здравствената заштита и во други области утврдени со закон.

Член 131

(1) Одлука за пристапување кон измена на Уставот донесува Собранието со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници.

(2) Нацртот за измената на Уставот го утврдува Собранието со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници и го става на јавна дискусија.

(3) Одлука за измена на Уставот донесува Собранието со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници.

(4) За одлука за менување на Преамбулата, членовите за локална самоуправа, членот 131, која било одредба што се однесува на правата на членовите на заедниците, вклучувајќи ги особено членовите 7, 8, 9, 19, 48, 56, 69, 77, 78, 86, 104 и 109, како и одлука за додавање која било нова одредба која се однесува на предметот на тие одредби и членови, ќе биде потребно двотретинско мнозинско гласање од вкупниот број пратеници во кое мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедниците што не се мнозинско население во Македонија.

(5) Измената на Уставот ја прогласува Собранието.

АНЕКС Б

ИЗМЕНИ ВО ЗАКОНОДАВСТВОТО

Страните ќе ги преземат сите неопходни мерки за да го осигураат усвојувањето на тука наведените измени во законодавството, во наведените временски рамки.

1. Закон за локална самоуправа

Собранието, во рок од 45 дена од потпишувањето на Рамковниот договор, ќе го усвојат ревидираниот Закон за локална самоуправа. Овој ревидиран Закон во ниту еден аспект нема да биде понеповолен за единиците на локална самоуправа и нивната автономија, отколку предлог-законот предложен од страна на Владата на Република Македонија во март 2001 година. Законот ќе вклучи надлежности во врска со прашањата наведени во делот 3.1. од Рамковниот договор, како дополнителни самостојни надлежности на единиците на локална самоуправа, и ќе биде во согласност со делот 6.6. од Рамковниот договор. Покрај тоа, Законот ќе предвиди дека кои било државни стандарди или постапки воспоставени со кои било други закони што ги засегаат областите во кои општините имаат самостојни надлежности, ќе бидат ограничени на оние кои не ќе можат ефикасно да се воспостават на локално ниво; таквите закони натаму ќе го унапредуваат независното извршување на надлежностите на општините.

2. Закон за локално финансирање

Собранието до крајот на мандатот на овој состав на Собранието ќе усвои закон за финансирање на локалната самоуправа за да се осигура дека единиците на локална самоуправа имаат доволно ресурси да ги извршуваат своите задачи, според ревидираниот Закон за локална самоуправа. Законот особено ќе го предвиди следново:

- ќе им овозможи и ќе ги направи одговорни единиците на локална самоуправа да прибираат значителен износ на приходи од даноци;
- ќе обезбеди трансфер до единиците на локалната самоуправа на дел од централно прибираните даноци кои коренсподираат на функциите на единиците на локална самоуправа имајќи го предвид собирањето на даноци на нивната територија; и
- ќе осигура буџетска автономност и одговорност на единиците на локална самоуправа во областите на нивните надлежности.

3. Закон за општински граници

Собранието до крајот на 2002 година ќе усвои ревидиран закон за општински граници, земајќи ги предвид резултатите од пописот и релевантните упатства дадени во Законот за локална самоуправа.

4. Закони кои се однесуваат на полицијата лоцирана во општините

Пред завршувањето на мандатот на сегашното Собрание, Собранието ќе усвои одредби кои обезбедуваат:

- дека секој локален началник на полицијата е избран од страна на советот на засегнатата општина од листа која не содржи помалку од тројца кандидати предложена од страна на Министерството за внатрешни работи, меѓу кои барем еден кандидат припаѓа на заедницата во мнозинство во општината. Во случај советот на општината да не избере ниту еден од предложените кандидати во рок од 15 дена, Министерството за внатрешни работи ќе предложи втора листа која не содржи помалку од тројца нови кандидати, меѓу кои барем еден кандидат припаѓа на заедницата во мнозинство во општината. Доколку советот на општината повторно не избере кој било од предложените кандидати во рок од 15 дена, министерот за внатрешни работи, по консултација со Владата, ќе го избере локалниот началник на полицијата од двете листи на кандидати предложени од страна на Министерството за внатрешни работи, како и тројца дополнителни кандидати предложени од страна на Советот на општината, - дека секој локален началник на полицијата го информира редовно и на барање, советот на засегнатата општина. - дека Советот на општината може да му дава препораки на локалниот началник на полицијата во области кои ја вклучуваат јавната безбедност и безбедноста во сообраќајот; и - дека Советот на општината може годишно да усвои извештај во врска со јавната безбедност кој ќе биде доставен до министерот за внатрешни работи и народниот правобранител (омбудсман).

5. Закони за државни службеници и јавна администрација

Собранието пред крајот на мандатот на сегашниот состав на Собранието ќе ги усвои измените на законите за државни службеници и јавна администрација за да се осигура правичната застапеност на заедниците во согласност со Дел 4.2. од Рамковниот договор.

6. Закон за изборни единици

Собранието, до крајот на 2002 година, ќе го усвои ревидираниот Закон за изборни единици, земајќи ги предвид резултатите од пописот и начелата предвидени во Законот за избор на пратеници во Собранието на Република Македонија.

7. Правила за Собранието

Собранието пред крајот на мандатот на овој состав на Собранието ќе го измени Деловникот за да овозможи употреба на албанскиот јазик во согласност со Делот 6.5. од Рамковниот договор, параграфот 8 подолу, и релевантните амандмани на Уставот предвидени во Анекс А.

8. Закони што се однесуваат на употребата на јазиците

Собранието до крајот на мандатот на сегашното Собрание ќе усвои нова легислатива која ја регулира употребата на јазиците во органите на Република Македонија. Оваа легислатива треба да обезбеди дека:

- На пленарни седници и во работните тела на Собранието, пратениците може да се обраќаат на јазиците споменати во Член 7, ставови 1 и 2 од Уставот (како што е изменето во согласност со Анекс А); - Законите ќе се објавуваат на јазиците споменати во Член 7, ставови 1 и 2 од Уставот (како што е изменето во согласност со Анекс А); и - Сите јавни службеници може да го пишуваат своето име со писмото на кој било од јазиците споменати во Член 7, ставови 1 и 2 од Уставот (како што е изменето во согласност со Анекс А) во кои било службени документи.

Собранието, до крајот на мандатот на сегашното Собрание, исто така, ќе усвои нова легислатива за издавање лични документи. До крајот на мандатот на сегашното Собрание, Собранието треба да ги измени сите релевантни закони со цел одредбите за употребата на јазиците да бидат во целосна согласност со оддел 6 од Рамковниот договор.

9. Закон за Народен правобранител

Собранието до крајот на 2002 година ќе го измени Законот за Народен правобранител, како и другите релевантни закони за да осигура:

- дека народниот правобранител ќе презема дејствија за одбрана на начелата на недискриминација и правична застапеност на заедниците во јавните тела на сите нивоа и во другите области на јавниот живот, и дека има соодветни ресурси и персонал во неговата служба кои ќе му овозможат извршување на неговата функција;

- дека народниот правобранител ќе формира децентрализирани канцеларии;
- дека Собранието посебно ќе го гласа буџетот на народниот правобранител;
- дека народниот правобранител ќе поднесува годишен извештај до Собранието и онаму каде што е тоа соодветно, по барање може да поднесува извештаи до советите на општините во кои се формирани децентрализираните канцеларии; и
- дека овластувањата на народниот правобранител се зголемуваат за да:
  - му се овозможи пристап и можност да ги прегледа сите службени документи, а при тоа се подразбира дека народниот правобранител и неговиот персонал нема да откриваат доверливи информации;
  - му се овозможи на народниот правобранител, до донесувањето на одлуката од страна на надлежниот суд, да го суспендира извршувањето на управниот акт, доколку тој определи дека актот може да произведе непоправлива штета за правата на заинтересираното лице.; и
  - му се даде на народниот правобранител право пред Уставниот суд да ја оспори согласноста на законите со Уставот.

10. Други закони

Собранието ќе ги озакони сите законодавни одредби кои може да бидат неопходни во давањето целосен ефект на Рамковниот договор и ќе ги измени или ќе ги укине сите одредби кои не се во согласност со Рамковниот договор.

АНЕКС Ц ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И МЕРКИ ЗА ГРАДЕЊЕ НА ДОВЕРБАТА

1. Меѓународна поддршка

1.1. Страните ја покануваат меѓународната заедница да го олесни, набљудува и помогне имплементирањето на одредбите од Рамковниот договор и Анексите кон истиот, и бараат таквите напори да се координираат од страна на ЕУ, во соработка со Советот за стабилизација и асоцијација.

2. Попис и избори

2.1. Страните го потврдуваат барањето за меѓународно надгледување од страна на Советот на Европа и Европската комисија на пописот кој ќе се спроведе во октомври 2001 година.

2.2. Парламентарните избори ќе се одржат до 27 јануари 2002 година. Меѓународните организации, вклучувајќи го и ОБСЕ, ќе бидат поканети да ги набљудуваат овие избори.

3. Враќање на бегалците, ревитализација и обнова

3.1. Сите страни ќе работат да обезбедат враќање на бегалците кои се граѓани или имаат законски престој во Македонија и на раселените лица, во нивните

домови, во што е можно покус временски период, и ја повикуваат меѓународната заедница, а особено УНХЦР, да помогне во овие напори.

3.2. Владата со учество на страните, 30 дена по потпишувањето на Рамковниот договор, ќе утврди акционен план за ревитализација и обнова на областите погодени од непријателствата. Страните ја повикуваат меѓународната заедница да помогне во формулирањето и имплементацијата на овој план.

3.3. Страните ја повикуваат Европската комисија и Светска банка, откако Собранието ќе ги усвои уставните амандмани наведени во Анекс А и ревидираниот Законот за локална самоуправа, брзо да свикаат состанок со меѓународните донатори за поддршка на финансирањето на мерките кои треба да се преземат со цел да се имплементира Рамковниот договор и Анексите кон истиот, вклучувајќи ги и мерките за јакнење на локалната самоуправа и реформа на полициските служби, потоа за макро-финансиска помош за Република Македонија и за поддршка на мерките за ревитализација и обнова, утврдени во акциониот план од ставот 3.2.

4. Развој на децентрализирана власт

4.1. Страните ја повикуваат меѓународната заедница да помогне во процесот на јакнење на локалната самоуправа. Меѓународната заедница особено треба да помогне во подготвувањето на неопходните законодавни измени поврзани со механизмите за финансирање со цел јакнење на финансиската основа на општините и создавање способности за финансиски менаџмент, и во измената на законот за општинските граници.

5. Недискриминација и правична застапеност

5.1. Земајќи ги меѓу другото предвид препораките на веќе формираната владина комисија, страните ќе преземат конкретни активности за зголемување на застапеноста на припадниците на заедниците кои не претставуваат мнозинство во Македонија, во државната администрација, војската и јавните претпријатија, како и за подобрување на нивниот пристап кон јавното финансирање за развој на деловните активности.

5.2. Страните се обврзуваат да обезбедат дека до 2004, полициските служби генерално ќе го одразат составот и распределбата на населението во Македонија. Како почетен чекор за постигнување на ова, страните се обврзуваат да осигураат дека 500 нови полицајци од заедниците кои не се мнозинско население во Македонија ќе се ангажираат и обучат до јули 2002, и дека тие полицајци ќе се распоредат во областите каде живеат такви заедници. Страните, исто така, се обврзуваат дека други 500 такви полицајци ќе се ангажираат и обучат до јули 2003 и дека тие полицајци ќе се распоредат, на приоритетна основа, во областите низ цела Македонија каде живеат такви заедници. Страните ја покануваат меѓународната заедница да даде поддршка и помош во имплементирањето на овие обврски, особено преку проверка и селекција на кандидати и нивна обука. Страните ги покануваат ОБСЕ, Европската унија и САД да испратат експертски тим што е можно побрзо со цел да се оцени како најдобро да се постигнат овие цели.

5.3. Страните исто така ги покануваат ОБСЕ, Европската унија и САД да ја зголемат обуката и програмите за помош на полицијата, вклучувајќи: - професионална обука, обука за човекови права и друга обука; - техничка помош за реформа во полицијата, вклучувајќи помош во проверката, селекцијата и унапредувањето на процесите; - развивање кодекс за однесување на полицијата; - соработка во поглед на планирање на транзицијата за ангажирање и распоредување полицајци од заедници кои не се во мнозинство во Македонија; и - распоредување, колку што е можно побрзо, меѓународни набљудувачи и полициски советници во чувствителните области, преку соодветни аранжмани со релевантните власти.

5.4. Страните ја покануваат меѓународната заедница да помогне во обуката на адвокати, судии и обвинители од припадници на заедниците кои не претставуваат мнозинско население на Македонија со цел да се зголеми нивната застапеност во судскиот систем .

6. Култура, образование и употреба на јазиците

6.1. Страните ја покануваат меѓународната заедница, вклучувајќи го и ОБСЕ, да ја зголеми помошта за проекти во областа на медиумите, со цел натамошно зајакнување на радио, ТВ и печатените медиуми, вклучувајќи и медиумите на албански јазик и мултиетничките медиуми. Страните, исто така, ја покануваат меѓународната заедница да ги зголеми програмите за професионална обука за медиумите за припадниците на заедниците кои не претставуваат мнозинско население на Македонија. Страните, исто така, го покануваат ОБСЕ да ги продолжи напорите за проекти наменети за подобрување на меѓу-етничките односи.

6.2. Страните ја покануваат меѓународната заедница да обезбеди помош за имплементација на Рамковниот договор во областа на високото образование.

СПИСОК НА КРАТЕНКИ

АНЗУС	<i>Австиралија, Нов Зеланд, Соединетиите Држави</i>
АРМ	<i>Армија на Република Македонија</i>
ЦАР	<i>Централно африканската Република</i>
ДПА	<i>Демократиска партија на Албаниите</i>
ЕУ	<i>Европска унија</i>
ЕУНМ	<i>Набљудувачка мисија на Европска унија</i>
ГШ	<i>Генерал штаб</i>
ЈНА	<i>Југословенска народна армија</i>
КЕБС	<i>Конференција за безбедност и соработка во Европа</i>
КФОР	<i>Сили за Косово</i>
МИНУРЦА	<i>Мисија на ООН во Централноафриканската Република</i>
МИСАБ	<i>Меѓуафрикански сили во Централноафриканската Република</i>
МЕО	<i>заемно привлечна можност</i>
МХС	<i>заемно повредувачка парализа</i>
МВР	<i>Министерство за внатрешни работи</i>
НАТО	<i>Организација на Северноатлантскиот договор</i>
ОАУ	<i>Организација на африканската унија</i>
ОВК	<i>Ослободителна војска на Косово</i>

ОБСЕ	<i>Орѓанизација за безбеднос и соработка во Европа</i>
ООН	<i>Орѓанизација на Обединетите нации</i>
ОНА	<i>Ослободителна армија на Албанија</i>
ОВПМБ	<i>Ослободителна војска за Прешево, Медвеѓа и Бујановац</i>
ПДП	<i>Партија на демократски просјерите</i>
РПФ	<i>Руандскиот патриотски фронт</i>
СДСМ	<i>Социјалдемократскиот сојуз на Македонија</i>
СФРЈ	<i>Социјалистичка Федеративна Република Македонија</i>
СПЛМА	<i>Народно движење/армија за слобода на Судан</i>
УНАМИР	<i>Мисија во Руанда на Орѓанизацијата на Обединетите нации</i>
УНМИК	<i>Мисија на Орѓанизацијата на Обединетите нации на Косово</i>
УНХЦР	<i>Висок комесаријат за бежанци при Обединетите нации</i>
УНПРЕДЕП	<i>Мисија на Орѓанизација на Обединетите нации</i>
УНПРОФОР	<i>Превентивна мисија на Орѓанизација на Обединетите нации во Македонија</i>
ВМРО-ДПМНЕ	<i>Внатрешномакедонска револуционерна организација- демократска партија на македонско национално единство</i>
ЗЕУ	<i>Зајадно европска унија</i>

ЛИТЕРАТУРА

Анан, К.А., (2000): Милениумски извештај на генералниот секретар на ОН, „Ние народите“, Улогата на ОН во 21 век. UN Document A/54/2000, p.44.

Атанасов, Петар (2003): *Мултикултурализмот како теорија, политика и практика*, Евро-Балкан-Прес, Скопје.

Атанасов, Петар (2007): Етничките јазли и македонскиот мултикултурализмот, Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје.

Ванковска, Билјана (2002): *Тековни перспективи врз социјалните во Македонија*. Фондација Институт отворено општество, Канцеларија Скопје, стр.11-12.

Ванковска, Билјана (2006): *Справување со конфликтното минато: зошто и како да се стори тоа?*, Евро-Балкан Прес, Скопје

Ванковска, Билјана (2007): *Политички систем*. Бомат Графикс, Скопје, стр.197-198.

Георгиева, Лидија (2005): *Партнери во мир и превенција, Превенција на конфликтите и градење на мирот; постконфликтните дилеми за Македонија*. Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје.

Гзим, Острени (2006): *Критичко согледување на делото Војната во Македонија во 2001 година*, Скопје.

Гоцевски, Трајан, Ортаковски Владимир и Георгиева Лидија (1999): „Разрешување и трансформација на конфликтите“, Македонска ризница, Куманово, стр.458-459.

Димитров, Никола (2006): *Македонија во НАТО*. Форум-аналитика, Скопје.

Извештај на Генералниот секретар, ОН документ A/54/1, параграф 41.

Извештај на Генералниот секретар, S/XX OF 22 March 1995.

Кузмановски, Сашо. (2002): *Додека конфликтот може да се зајре*. Ворлдбук, Скопје, стр.63.

Мехмети, Ермира. (2008): *Имплементација на Охридскиот рамковен договор*. Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје, стр.95-125.

Милески, Тони (2005): *Македонија-Рубикова коцка на Балканот*. Филозофски факултет, Скопје, стр.51.

Митевски, Манчо (2008): *2001 Војна со две лица*. Култура, Скопје.

Митревска, Марина (2007): *Улогата на меѓународната заедница во решавањето на конфликтот во Република Македонија*. Годишен зборник на Филозофски факултет, Скопје, стр. 523-540.

Настеска, Марина (2005): *ОБСЕ во Република Македонија, особено за време на безбедносната криза во 2001 година*. Филозофски факултет, Скопје, стр.188.

Нацев, Зоран и Начевски Ратко (2000): *Војна, мир и безбедност*. Македонска ризница, Куманово, стр.418.

Одлука на Влада на Република Македонија за операцијата Суштинска жетва, 15.08.2001.

Охридски рамковен договор, 13 август 2001.

Пилот План за влегување на безбедносните сили во пет села, Влада на Република Македонија, 21.08.2001.

План за враќање на безбедносните сили на Република Македонија во поранешните кризни региони и за враќање на раселеното население, Влада на Република Македонија, 04.12.2001.

План за имплементација на Охридскиот рамковен договор, Влада на Република Македонија, декември 2002 И јануари 2003 година.

Програма на активности за економска ревитализација на поранешните кризни региони, Влада на Република Македонија, 29.09.2003.

Резолуција на Советот за безбедност (1992): бр.795 од 11 декември.

Резолуција на Советот за безбедност (1996): бр.1046 од 13 февруари.

Резолуција на Советот за безбедност (1997): од 28 мај.

Резолуција на Советот за безбедност (1998): бр.1186 од 21 јули.

Ружин, Нано (2003): *Македонија во НАТО*. Современа македонска одбрана. Скопје, 78-81.

Ружин, Нано (2005): НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје.

Силјановска, Гордана и Митков Владимир (2000): *Локална самоуправа*. Магор, Скопје.

Симовска, Емилија, Габер Наташа и Бабунски Климе (2001): *Политичката култура на граѓаниите во Република Македонија*. Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје.

Симоска, Емилија, Најческа Мирјана и Габер Наташа (2001): *Изворите и факториите на меѓуетничката нетолеранција во процесите на образованието*. Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје.

Славевски, Стојан (2004): *Превенција на социјалната безбедностна дилема: помеѓу конструктивизмот и либерализмот*. Превенција на конфликти, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје, стр.162

Сокалски, Хенри (2004): *Конградите на превенција: поглед на практичарот*. Превенција на конфликт. Скопје: Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје, стр.62.

Фити, Таки (2004): *Економската филозофија на ММФ-основа за економски раси или погрешен концепт?*. Македонија во глобализација, Економски факултет, Скопје, стр.71-89.

Фрчковски, Љубомир (2007): *колумна во весникот Дневник, 25.09.2007, Скопје*.

Цветанова, Ганка (2006): *Културниите разлики и омишлестивената унијеграција во Република Македонија*. Институт за социолошки и политичко правни истражувања, Скопје.

Ackermann, Alice. (1999): *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*. Syracuse, NY, Syracuse University Press.

Adamson, Kevin in Dejan Jović (2004): The Macedonian-Albanian political frontier: the re-articulation of post-Yugoslav political identities. *Nations and nationalism* 10(3), 293–311.

Andrassy, Juraj (1990): *Međunarodno pravo*. Školska knjiga, Zagreb.

Annan, Kofi A. (2000): Millennium Report of the UN Secretary General: We, the Peoples, Role of the UN in 21st Century . Available at <http://www.unmillenniumproject.org/reports/fullreport.htm> (5. maj 2008).

Atanasov, Peter (2006): The Progress of the »Ohrid Process« in Macedonia. In: Jean-Jacques de Dardel, Gustav Gustenau and Plamen Pantev (eds.): *Post-Conflict Rehabilitation. Lessons from South East Europe and Strategic Consequences for the Euro-Atlantic Community*. Dunaj, Sofija: National Defence Academy and Bureau for Security Policy.

Available at http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/10_wg_pcr_atanasov_120.pdf (30. maj 2008).

Ayoob, Mohamed (1993): *Squaring the Circle: Collective Security in a System of States*, pp. 45–63. In: Thomas G. Weiss (ed.): *Collective Security in a Changing World*. Lynne Rienner Publishers, Boulder & London.

Badinter, Robert (2001): Une approche trop ethnique risquerait d'aggraver le mal actuel, *Le Monde*, le 29 juin, p.3.

Baylis, John in Steve Smith (2001): *The globalization of world politics: an introduction to international relations*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Benko, Vlado (1997): *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

- Bercovitch, Jacob and Judith Fretter. (2007): "Studying International Mediation: Developing Data Sets on Mediation, Looking for Patterns, and Searching for Answers," *International Negotiation*, vol. 12, no. 2
- Booth, Ken (1990): Steps Towards Stable Peace in Europe: A Theory and Practice of Coexistence, *International Affairs*, January.
- Booth, Ken (1991): Security Emancipation, *Review of International Studies* 17 (4), pp. 313-326.
- Brown, Harold (1983): *Thinking about National Security*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Buzan, Barry in Ole Wæver, Jaap de Wilde (1998): *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, Barry (1991): *People States & Fear*. Harvester Wheatsheaf, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore.
- Claude, Jr. L. Inis (1956): *Swords into Plowshares. The Problems and Progress of International Organization*. Random House, New York.
- Crawford, J. (1998): *The Causes of Cultural Conflict: An Institutional Approach*. in Crawford, B. and Ronnie D. Lipschutz, eds. *The Myth of "Ethnic Conflict: Politics, Economics and "Cultural" Violence*. Berkeley, UC Berkeley Press.
- Danforth, Loring M. (1995): *Macedonian conflict. Ethnic nationalism in a transnational world*. New Jersey: Princeton University Press.
- Daskalovski, Zidas (2006): *Walking on the Edge: Consolidating Multiethnic Macedonia. 1989-2004*, NG: Globic Press, p.55.
- Deutsch, Karl (1978): *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice Hall.
- Dimitrijevic, Vojin (1973) *The Concept of Security in International Relations*, Beograd: Savremena Administracija.
- Doehring, Karl (1991): Kollektive Sicherheit. In: Wolfrum Rudiger (ed.): *Handbuch Vereinte Nationen*. Verlag Dokumentation, Munchen.
- El-Sadat, Anwar. (1977): *In Search of Identity*. New York, Harper Row.

European Commission (2008): Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Western Balkans: Enhancing the European Perspective.

Available at

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/balkans_communication/western_balkans_communication_050308_en.pdf (28. maj 2008).

Framework Agreement (2001), signed 13 August 2001. Available at http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/police_and_internal_security/OHRID%20Agreement%2013august2001.asp (5. maj 2008).

Gabrič, Melita (2006): Mediation as means of transforming a violent conflict: a case study of the mediation in the Macedonian conflict. PhD dissertation. Ljubljana: Faculty of Social Sciences/University of Ljubljana.

Ginifer, Jeremy and Espen Barth Eide: „The Ethnicity Factor and the Prevention of Conflict Outbreaks in „Preventive Action in Teory and Practice“, The Skopje Papers, pp.77-93.

Gounev, Philip (2003): Stabilizing Macedonia: conflict prevention, development and organized crime: Stability will not come to Macedonia until its rampant organized crime is addressed. *Journal of International Affairs* 57(1), str. 229–244.

Greco, Ettore (1999): Conflict Prevention in Macedonia. V Conflict Prevention Policy of the European Union. Conflict Prevention Network, Yearbook 1998/99 of the Conflict Prevention Network. Baden Baden: European Commission.

Grizold, Anton, Marina Mitrevska , Anthony Wanis-St.John (2007): Prevention And Conflict Management In Intrastate Contexts: The Case Of Macedonia. Working paper. International Seminar: Security And Cooperation In South-eastern Europe, Dubrovnik, Croatia.

Grizold, Anton (2005): *Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju: k razvoju obrambno zaščitnega sistema: izzivi in spodbude*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.

Grizold, Anton (1992): *Oblikovanje Slovenske nacionalne varnosti*. In: Anton Grizold (ed.): *Razpotja nacionalne varnosti*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 59–93.

- Grizold, Anton (1994a): The Concept Of National Security in The Contemporary World. *International Journal on World Peace*, Vol. XI (September 1994) 3, pp. 37–53.
- Grizold, Anton (1994b): Institutionalization of the Prevention and Solution of Conflicts Between States. *Teorija in praksa*, 31, 5-6, pp. 452–468.
- Grizold, Anton (1996a): *Posameznikova varnost in obveščevalne službe*. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana, pp. 108–115.
- Grizold, Anton (1996b): Varnost malih držav v okviru novega evropskega varnostnega okolja. In: Anton Kramberger (ed.), *Slovenska Država, Družba in Javnost*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, pp. 65–74.
- Haftendorn, Helga (1991): The Security Puzzle: Theory Building in International Security. *International Studies Quarterly* 35(1), pp. 3–17.
- Hampson, Fen Osler and David Malone (2002 eds.): *From Reaction to Conflict Prevention: Opportunities for the UN System*. Boulder, CO, Lynne Rienner Press.
- Herz, H. John (1950): *Idealist internationalism and the security dilemma*. *World Politics*, 3 (1950) 2.
- Hewedy, Amin (1989): *Militarization and Security in the Middle East*, London: Pinter Publishers.
- Hinley, F. H. (1963): *Power and Pursuit of Peace*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hoffmann, Stanley (1972): *Weighting the Balance of Power*. *Foreign Affairs*. July 1950.
- Hollins, Harry B., Averill L. Powers, Mark Sommer (1989): *The Qonquest of War*. San Francisco and London: Westview Press.
- Holsti, J. Kal (1996): *War, the State and the State of War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- International Crisis Group (2001): The Macedonian Question: Reform or Rebellion? International Crisis Group Balkans Report 109, April.

Available at <http://www.reliefweb.int/library/documents/2001/icg-fyrom-05apr.pdf> (3. maj 2008).

International Crisis Group (2002): Macedonia's Public Secret: how corruption drags the country down. ICG Balkans Report 133.

Available at [http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/Macedonia\(Crisisweb\).pdf](http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/Macedonia(Crisisweb).pdf) (10. maj 2008).

Jentleson, Bruce W. (2003): The realism of preventive statecraft. In: David Carment in Albrecht Schnabel (ur.): *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?* Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.

Jervis, Robert (1976); *Perception and Misperception in International politics*. Princeton: Princeton University Press.

Kaldor, Mary (2006): *New and old wars: Organized Violence in a Global Era. 2nd edition*, Cambridge: Polity Press.

Karabeg, Omer (2001): *War in Macedonia: Imported Terrorism or An Internal Rebellion?* (Part 1). South Slavic Report 3(33). Radio Free Europe / Radio Liberty, 20 September 2001.

Kelman, Herbert. (2007) : "Social Psychological Dimensions of International Conflict," in I. William Zartman, ed., *Peacemaking in International Conflict* Washington DC, United States Institute of Peace Press.

Kissinger, Henry A. (1994): *Diplomacy*. Simon & Schuster, London.

Krause, L.B. and Joseph Nye (1975): *Reflections on the Economics and Politics of International Economic Organizations*. In: C.F.Bergsten and L.B.Krause (eds): *World Politics and International Economics*. Washington D.C.:Brookings Institution.

Krell, Gert (1979):"The Development of the concept of security." Arbeitspapier 3. Frankfurt: Peace Research Institute.

Lippman, Walter. (1943): *US Foreign Policy*. Boston.

Lowenhard, Percy (1991): Is war Inevitable, *International Journal on World Peace*, March.

- Lund, Michael S. (1996): "Early Warning and Preventive Diplomacy," in Chester Crocker, Fen Osler Hampson and Pamela Aall, eds., *Managing Global Chaos* Washington DC, United States Institute of Peace Press,
- Mangold, Peter (1990): *National Security and International Relations*. Routledge, New York.
- Miletic, Andreja (1978): *National Interests in the US Theory of International Relations*. Sarajevo, Beograd: Savremena Administracija, pp. 131-169 and 193-217.
- Mitrevska, Marina (2001): Kosovo crisis: Lessons learnt in crisis management, PFP, Consotrium, National Defence Academy Vienna, Faculty of Philosophy, Institute of Defence, University of Skopje, Vienna, p.61-69.
- Mlinar, Zdravko (1991): Sovereignty, Interdependence and Menace, *Theory and Practice*, October-November, pp. 1163-1174.
- Nicholson, Michael (1998): Realism and utopianism revisited. In: Tim Dunne, Michael Cox in Ken Booth (ur.): *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919–1999*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nobilo, Mario (1988): *The Concept of Security in the Terminology of International Relations*. Political Thought, October-December.
- Nye, Joseph S., Jr. (1991): The Changing Nature of World Power, PREGLED, January.
- OSCE Latest News Release, 25 may 2001.
- Osmanczyk, Edmund (ed.) (1985): *The Encyclopedia of the UN and International Agreements*. Taylor and Francis, Philadelphia – London.
- Parew, James and Bennett ,Christopher (2006): *NATO: sevolving operations*. NATO Review, Spring, 3.
- Park, Hueng-Soon (1993): *Collective Security and International Order: The Role of the United Nations in the Korean (1950) and the Persian Gulf War (1990)*. University of South Carolina.
- Petroska-Beska, Violeta and Mirjana Najcevska (2004): *Macedonia: Understanding History, Preventing Future Conflict*. United States Institute of Peace, Special Report 115, February.

Available at <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr115.pdf> (15. June 2008).

Potemkin, V.P. (ed.) (1947): *Zgodovina diplomacije*, 1. zvezek. Državna založba Slovenije, Ljubljana.

Potemkin, V.P. (ed.) (1948): *Zgodovina diplomacije*, 3. zvezek. DZS, Ljubljana.

Schiffer, Walter (1954): *The Legal Community of Mankind: A Critical Analysis of the Modern World Organization*. Columbia University Press, New York.

Schnabel, A.(2001): *Southeast European Security. Threats, Responses, Challenges*, Nova.

Shultz, Richard, Roy Godson, Ted Greenwood (1993 eds.): *Security Studies for the 1990's*. Washington D.C., New York: Brassey's.

Sokalski, Henryk (2003): *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Washington DC, United States Institute of Peace Press.

Source: EBRD (2002): *Transition Report 2003*, London 2003: 56-59, 147.

South East European Times (2006): *Macedonian police finds illegal arms depot in Tetovo region*. 27. 3.

Available at

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/newsbriefs/2006/03/27/nb-06 (10. maj 2008).

Stedman, J. Stephen (1995): *Alchemy for a New World Order: Overselling 'Preventive Diplomacy'*. *Foreign Affairs*, vol. 74, no. 3 May/June

Stein Wrightson, Patricia and Alice Ackermann (1994) in: Michael T. Klare (ed.) *Peace and World Security Studies*.

Stermec, Renata (2004): *Vloga OZN pri reševanju krize v Makedoniji od leta 1991 do 1999*. Undergraduate thesis. Ljubljana: Faculty of Social Sciences/University of Ljubljana.

Symonides, Janus (1989): *The General State of European Security*. In: Robert D. Blackwill, F. Stephen Larrabee (ed.): *Conventional Arms Control and East-West Security*. Clarendon Press, Oxford, New York.

Tatalović, Siniša (1999): *Etnični konflikti in varnost Makedonije*. Ljubljana: Teorija in praksa 36(6), 1041–1052.

The Blue Helmets (1990): *A Review of United Nations Peace keeping*. United Nations Department of Public Information, August.

Topperwein, Nicole (2001): *Nation-State and Normative Diversity*. Fribourg: Institut du Federalisme.

Touval, Saadia and I. William Zartman (2001): *International Mediation in the Post Cold War World* in Chester Crocker, Fen Osler Hampson and Pamela Aall, eds., *Turbulent Peace*. Washington, DC, United States Institute of Peace Press.

Tuhina, Gjeraqina (2008): NATO Blames Macedonia for Bid Rejection. *Balkan Insight*, 4 April.

Available at <http://www.balkaninsight.com/en/main/news/9147/> (1. maj 2008).

Türk, Danilo (1984): *Načelo neintervencije v mednarodnih odnosih in v mednarodnem pravu*. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Ullman, H. Richard (1991): *Securing Europe*. Twentieth Century Fund, Inc., Twickenham.

UNDP (2006): Early Warning Report Kosovo. Report 15.

Available at

<http://www.kosovo.undp.org/repository/docs/EWR15FinalENG.pdf> (3. maj 2008).

United Nations Security Council Resolution 1244 of June 10, 1999, Annex 2.5, Paragraph 10.

Ustanovna listina Združenih narodov in statut Meddržavnega sodišča (1992). Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana.

Vankovska, Biljana (2003): Ten Years of Virtual Reality: Macedonian State-Building and Security Sector Reform. In: Anton Grizold (ed.): *Security and Cooperation in South-eastern Europe*. Security Studies Collection. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.

Väyrynen, Raimo (2003): Challenges to preventive action: The cases of Kosovo and Macedonia. In: David Carment and Albrecht Schnabel (eds.):

Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion? Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.

Wolfers, Arnold (1952): National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No.4. December 1952, pp. 167-168.

Wolfers, Arnold (1962): National Security as an Ambiguous Symbol. *Discord and Collaboration* 7. Baltimore, John Hopkins University.

Zartman, I. William. (2005): *Cowardly Lions: Missed Opportunities to Prevent Deadly Conflict and State Collapse* Lynne Rienner.

Zartman, I. William. (2007 ed.): *Peacemaking in International Conflict*. Washington DC, United States Institute of Peace Press, rev'd ed.

ИНДЕКС

А

администрација.....61, 110
државна.....10, 157, 256
јавна 150, 151, 152, 153, 158,
Албанија 12, 91, 95, 98, 99, 101
104, 109, 111, 114, 115, 122,
177, 182, 183, 189, 190, 191,
албанска 104, 114,
Албанци 10, 12, 89, 90, 93, 94,
96, 102, 104, 106, 107, 111,
112, 113, 114, 116, 120, 140,
142, 152, 159, 160, 161, 177,
181, 182, 184, 185, 186, 187,
188, 189, 190, 192, 193, 194,
195, 196, 197
анализа ...4, 5, 6, 11, 25, 48, 61,
65, 66, 70, 71, 79, 107, 126,
161, 164, 165, 166, 171, 173

Б

Бадинтер 87, 164, 165, 170
Балкан 146, 176, 177, 179,
183, 197
Бошњаци.....89, 158, 161, 164
безбедност 3, 10, 13, 17, 18,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42,
43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 59,
62, 64, 66, 67, 69, 70, 72, 75,
76, 78, 79, 90, 98, 110, 113,
117, 118, 119, 120, 129, 168,
169, 175, 176, 183, 184, 192,
222
индивидуална.17, 19, 20, 21,
22, 26, 36, 37, 42

национална .4, 6, 10, 17, 19,
20, 21, 23, 24, 25, 29, 30, 31,
34, 35, 36, 37, 39, 40, 44, 59,
89, 94, 111, 114, 147, 186
меѓународна 13, 17, 18, 19, 20,
23, 25, 26, 27, 30, 33, 34, 35,
38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46,
47, 48, 49, 57, 58, 59, 62, 63,
64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 74, 80, 86, 94, 98, 99, 106,
111, 112, 115, 116, 117, 118,
119, 120, 125, 126, 129, 131,
132, 136, 137, 139, 140, 142,
144, 147, 142, 144, 147, 159,
165, 168, 174, 175, 177, 183,
188, 194, 196, 197,
државна.....31, 36
глобална 6, 22, 30, 33, 36, 69
универзална 21, 30, 33, 36

В

високо образование 93, 159, 185
Власи.....89, 159, 160, 164
власт.....18, 99, 106, 111, 148,
149, 150, 151, 160, 162, 163
децентрализирана 148, 149,
151, 162
војна 6, 10, 11, 17, 18, 19, 20,
24, 31, 32, 34, 37, 39, 40, 42,
43, 44, 45, 46, 47, 49, 58, 60,
61, 63, 65, 66, 67, 69, 71, 72,
73, 75, 105, 106, 116, 143,
168, 173, 174, 175, 195, 197
вооружени конфликти.....173
вредности 11, 20, 23, 25, 30,
32, 33, 34, 36, 107, 109, 147
културни 174
ВМРО-ДПМНЕ 99, 105,
158, 186, 193, 222

Г

глобализација 20, 22, 27,
28, 29, 34, 41, 42, 170,
174, 225, 235
границы.....43, 68, 162
164, 175, 179, 181, 197
општински.....150, 163
Грција 87, 88, 91, 94, 101
114, 177, 179, 192, 197
група 23, 70, 75, 119, 126,
177, 187
етничка 93, 166
малцинска 163

Д

дезинтеграција.....9, 85, 109
демократска држава.....21, 33
дестабилизација 113, 116, 146
ДПА 99, 104, 105, 116, 158,
116, 158, 178, 186, 206, 221
децентрализација ..10, 13, 141
161, 162, 163, 190, 196
држава ..6, 9, 10, 11, 12, 13, 17,
18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44,
45, 47, 49, 58, 64, 68, 69, 85,
86, 87, 90, 92, 93, 97, 99, 102,
104, 105, 106, 107, 109, 112,
113, 114, 115, 116, 117, 118,
119, 134, 135, 139, 140, 141,
142, 144, 148, 149, 151, 152,
158, 159, 160, 161, 162, 163,
165, 166, 174, 175, 176, 177,
178, 180, 182, 188, 190, 205,
206

- македонска.....12, 93, 99
 демократска.....21, 33
 мултиетничка 205
 национална.....10
 ДУИ ... 105, 106, 158, 166, 193, 195
- Е**
- Европа 19, 21, 22, 28, 42, 43
 49, 62, 87, 112, 133, 135, 158,
 159, 173
 ескалација 12, 58, 59, 62, 63,
 74, 93, 100, 105, 106, 109, 134,
 135, 136, 144, 147, 152, 189
 етничка...93, 99, 161, 163, 166,
 191, 194, 205
 заедница.....104, 148, 152,
 158, 161, 162, 184, 196, 205
 припадност 88,155,156,157,166
 етнички.....4, 6, 11, 12, 66, 85,
 86, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 104,
 113, 115, 124, 126, 127, 129,
 140, 142, 177, 179, 181, 182,
 184, 185, 187, 188, 193, 205
 заедници 13, 96, 158, 159,
 161, 163, 165, 180, 196
 конфликт.....173, 180, 197
 прашања 149
 тензии.....96, 173
 ЕУ 9, 10, 11, 13, 62, 78, 115,
 116, 122, 125, 132, 133, 140,
 143, 145, 146, 147, 165, 192,
 194, 196, 197, 205, 206, 221
- З**
- заедница ...4, 12, 20, 31, 46, 71,
 87, 130, 147, 148, 152, 158, 178,
 184, 188
 албанска11, 92, 93, 104, 138,
 158, 161, 162, 185, 195, 196
 меѓународна.....9, 10, 12, 13,
 22, 24, 26, 27, 30, 33, 34, 35,
 39, 41, 57, 62, 63, 64, 70, 71,
 73, 80, 94, 98, 99, 106, 112,
 115, 116, 117, 118, 120, 125,
 126, 131, 132, 136, 137, 139,
 140, 142, 144, 147, 159, 165,
 168, 174, 175, 177, 183, 188,
 194, 196, 197, 224
 застапеност...93, 152, 153, 186
 правична 10, 13, 148, 149,
 150, 151, 152, 153, 158, 165,
 196
 пропорционална 189, 205
 закана.....20, 25, 27, 32, 33, 35,
 36, 40, 41, 44, 45, 46, 97, 107,
 114, 135, 140, 174, 187
- И**
- идентитет...32, 33, 94, 184, 191
 етнички 66, 93, 184
 национален 10, 94, 175
 индивидуални 17, 18, 29, 32, 36
 интеграција....34, 96, 152, 158,
 160, 165, 166, 170, 178, 226
 имплементација.....4, 6, 13, 23
 35, 36, 129, 130, 132, 141, 148,
 149, 151, 152, 154, 158, 163,
 164, 168, 183, 224
- Ј**
- јавна 20, 27, 45, 92
 администрација 150, 153
 јазик 7, 10, 93, 106, 114, 159,
 160, 161, 179, 190, 193, 195,
 205
 мајчин.....112, 159
- македонски . 151, 159, 179, 185
 службен 151, 160, 161, 193, 195
 ЈНА 87, 221
 Југославија ..62, 70, 75, 87, 88,
 91, 95, 96, 98, 99, 103, 104, 112,
 135, 136, 173, 176, 178, 179, 181
- К**
- кохезија 104, 161
 колективни 17, 128
 конфликт 5, 6, 9, 10, 11, 22,
 40, 42, 46, 58, 59, 61, 63, 65, 67,
 69, 72, 77, 78, 79, 98, 103, 105,
 107, 116, 123, 132, 133, 134,
 143, 169, 177, 185, 186, 190,
 195, 225
 етнички .74,94,173,180,195,197
 меѓуетнички 106
 вооружен ..58, 62, 69, 72, 75,
 100, 109, 114, 116, 148, 165,
 166, 173, 174, 192, 196
 Косово 12, 75, 90, 91, 95, 98,
 100, 102, 103, 104, 106, 110,
 111, 112, 113, 114, 115, 116,
 121, 122, 134, 135, 136, 137,
 138, 139, 144, 170, 177, 178,
 181, 182, 183, 184, 186, 188,
 189, 190, 191, 197, 200, 201
 криза 9, 57, 60, 75, 79, 85, 91
 100, 105, 106, 107, 108, 109,
 123, 133, 137, 147, 168, 177,
 178, 182, 184, 196, 197, 224
 критериум...107, 131, 160, 197
 етнички 163
- Л**
- локална самоуправа 150, 162,
 163, 169, 196, 255

М

Македонци..12, 89, 93, 94, 102
 104, 105, 107, 126, 160, 163,
 182, 188, 189, 190, 191, 192,
 193, 194, 196, 197
 Македонија.....4, 5, 10, 12, 13,
 74, 75, 83, 85, 86, 87, 90, 92, 96,
 97, 98, 100, 107, 108, 109, 112,
 114, 116, 118, 120, 122, 123,
 128, 130, 132, 133, 141, 205
 македонска 107, 188
 држава.....93, 99
 македонски .5, 12, 93, 104, 118
 163, 164, 186, 187
 јазик.....7, 159
 македонско ..99, 112, 136, 179
 189, 222
 население 12, 115
 малцински 149
 права.....185
 медијација 4, 13, 78, 132
 менаџирање
 конфликти 5, 68, 78, 116, 118
 кризи.....11, 55, 57, 59, 60, 62,
 119, 131
 меѓуетничка(и)....91, 106, 141
 конфликт.....106
 тензии.....160, 161, 165
 меѓународна заедница.13, 22,
 26, 33, 113, 165, 197
 мировни сили 38, 46
 мисии
 Конкордија.....145, 146
 Проксима 146
 УНПРОФОР 95, 96, 97,
 182, 222
 УНПРЕДЕП..74, 75, 95, 97,
 98, 182, 183, 222

Н

народ 150
 македонски .10, 92, 149, 150
 население 12, 31, 32, 33, 36,
 88, 89, 90, 102, 128, 129, 159,
 161, 163, 164, 168, 182, 224
 албанско 12, 90, 113, 143,
 167, 177, 181, 182, 190
 македонско 12, 90, 113
 српско.....111
 насилства 61, 71
 НАТО ..9, 10, 11, 13, 22, 47, 62
 91, 100, 103, 104, 110, 111, 116,
 122, 123, 124, 125, 132, 133,
 140, 143, 144, 145, 146, 147,
 167, 169, 170, 178, 179, 183,
 184, 192, 194, 196, 197, 201,
 нација.....10, 18, 24, 26, 27, 28,
 31, 33, 92, 151, 185
 македонска.....179, 193
 национална 3, 17, 19, 20, 21, 23,
 24, 25, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 39,
 44, 94, 111, 114, 141, 186
 држава.....10
 припадност 89
 националност 21, 104
 нетрпеливост 10

О

образование 147, 149, 151,
 152, 159
 високо ..62, 93, 106, 159, 185
 ОБСЕ.....9, 13, 47, 78, 87, 116,
 122, 125, 130, 132, 134, 135,
 136, 137, 138, 139, 140, 141,
 142, 143, 147, 168, 196, 197
 односи .5, 17, 19, 21, 22, 28, 29,

32, 33, 34, 35, 40, 41, 42, 43, 44,
 45, 46, 49, 50, 59, 62, 90, 138,
 164, 175, 186, 189, 192
 меѓуетнички 95, 104, 106,
 107, 109, 111, 113, 136, 140,
 151, 173
 ОНА.....105, 106, 111, 114, 115,
 116, 118, 120, 123, 140, 142,
 144, 186, 187, 188, 191, 195,
 206, 222
 ООН....3, 21, 23, 27, 35, 38, 42,
 46, 47, 48, 49, 57, 62, 63, 64, 66,
 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
 76, 77, 95, 114, 196, 197, 221
 општествена 17, 23, 24, 30,
 31, 38, 49, 85, 87, 158, 161, 170
 општини 131, 157, 162
 општински граници ..150, 163
 организација.....17, 30, 37, 45,
 46, 58, 63, 69, 71, 73, 74, 99,
 134, 162, 163
 Ослободителна национална
 армија 114
 Операција 75, 76, 97, 144
 Суштинска жетва ..124, 145
 Килибарна лисица.125, 145
 Сојузничка хармонија ..145
 Охридски рамковен договор
 4, 5, 149, 150, 162, 163, 164,
 168, 203, 224

П

Парламент.....19
 парадигма 26, 59, 98, 183
 безбедносна 3, 15, 17, 29, 174
 партии.. 85, 117, 178, 186, 188, 194
 политички 78, 92, 99, 105,
 111, 116, 118, 121, 124, 139,
 140, 144, 145, 187, 190, 195

- поделба.....49, 188, 205
 попис на население 89, 90,
 151, 181, 182
 популација
     албанска 159, 166
     македонска.....90
 права .. 6, 12, 13, 19, 58, 86, 87,
 93, 105, 106, 110, 117, 149, 166,
     179, 186, 205, 206
     на малцинства . 123, 147, 185
     човекови 20, 21, 62, 96, 97
 103, 106, 109, 120, 122, 182
 право . 19, 22, 27, 31, 33, 45, 47
 48, 51, 64, 86, 147, 151, 173,
 206, 226
 предизвици.....4, 59, 163, 164,
 169, 225
 премиси .4, 6, 11, 48, 85, 88, 92
 преамбула .57, 63, 86, 149, 193
 превенција ...59, 65, 69, 74, 79,
     80, 92, 132, 134, 146, 147, 169
     на конфликти 3, 5, 9, 11,
 55, 57, 62, 64, 66, 67, 72, 73, 76,
     77, 83, 85, 98, 136, 167, 175,
     180, 197, 223
 Призренска декларација 116,
     203, 205
 пропорционална
     застапеност 189, 205
- Р**
- разлики . 87, 142, 170, 197, 226
     политички 74
 Рамковен договор ...4, 5, 6, 10
 13, 106, 124, 130, 131, 143, 145,
     147, 148, 149, 150, 151, 152,
     154, 158, 160, 162, 163, 164,
     165, 166, 168, 178, 193, 196,
     203, 207, 224
- Роми 89, 102, 106
 реакција.....3, 10, 12, 65, 72, 80,
     93, 94, 105, 110, 134, 135
 реконсилиација.....147
- С**
- САД.. 31, 39, 59, 60, 66, 70, 71,
 78, 114, 145, 173, 196, 204, 206
 самоуправа
     локална 13, 130, 149, 150,
     161, 162, 163, 165, 169, 193,
     194, 196, 205, 225
 СДСМ ..99, 105, 117, 158, 193, 222
 систем на национална
     безбедност 3, 35
     службен јазик.....10, 151, 160,
     161, 193, 195
     собраниски процедури 4, 149,
     150, 164
 Срби 89, 95, 102, 110, 111,
     112, 114, 122, 143, 158, 161,
     164, 177, 181, 182, 188, 191
 СРЈ 88, 100, 102, 110, 134, 179,
 183, 184, 191
     статус 32, 47, 86, 91, 93, 106
     121, 140, 141, 157, 190, 191,
     193, 194, 196
     стабилизирање.....118, 197
 СФРЈ ...85, 88, 91, 94, 176, 177,
     181, 182, 185, 222
- Т**
- тензија 95, 96
 територија ...13, 28, 31, 33, 74,
 102, 112, 114, 117, 120, 137,
 188, 191
 територијална
     организација 162, 163
- транзиција.....87, 107
 Турци 89, 90, 102, 160
- У**
- Универзитет..91, 93, 138, 159,
     167, 195, 239
- ЈУЕ
     Тетовски.....159
 употреба.26, 27, 28, 40, 41, 42,
     45, 46, 48, 68, 99, 107, 119, 123,
     134, 146, 149, 150, 151, 161,
     182, 195, 205
     на јазик.....160, 165
 уредување 161, 165
 Устав 10, 12, 86, 93, 179, 185, 205
- Ф**
- фактор.....28, 102, 117, 206

Белешка за авторите

Проф.д-р Марина Миџревска е редовен професор на Филозофскиот факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Република Македонија. Раководител е на научно-истражувачки проект „Евроатланските предизвици и улогата на Парламентот во Република Македонија“ и претседател на Центарот за евроатланските интеграции и демократија. Има објавено повеќе научно-стручни написи и книги меѓу кои ќе ги посочиме: *Kosovo crisis: Lessons learnt in crisis management*, PFP Consotrium, National Defence Academy Vienna, Faculty of Philosophu, Institute of Defence, University of Skorje, Vienna, p.61-69, 2001; „Кризен менаџмент“, Европа 92, Скопје, 2005 „Цивилна одбрана“, Македонска ризница, Куманово, 2006; „Кризен менаџмент -2“, Филозофски факултет, Скопје, 2008;

Проф.д-р Аниџон Гризолд е редовен професор на Факултетот за општествени науки на Универзитетот во Љубљана, Република Словенија. Од 2007 година е декан на истиот факултет. Од 2001 до 2004 година бил министер за одбрана на Република Словенија. Има објавено повеќе научно-стручни написи и десетина книги, меѓу кои ќе ги посочиме: „*Megunarodna sigurnost*“, Fakultet politickih znanosti Sveucilista u Zagrebu, Zagreb, 1997; „*Evropska varnost*“, Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, 1999; „*Varnosne politike vesil*“, Fakultet za druzbene vede, Ljubljana, 2000; „*Suvremene sigurnosne politike*“, Golden marketing-tehnicka knjiga, Zagreb, 2008.

Проф.д-р Владо Бучковски е редовен професор на Правниот факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Република Македонија, поранешен претседател на Владата на Република Македонија и поранешен министер за одбрана во Владата на Република Македонија. Има објавено повеќе научно-стручни написи и книги, меѓу кои ќе ги посочиме: „*Македонија во НАТО*“, Современа македонска одбрана, Министерство за одбрана, Скопје, 2005; „*Кризен менаџмент во Република Македонија*“, Современа македонска одбрана, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2005.

Доц.д-р Ениџони Ванис е доцент на Школата за меѓународни односи, Американски универзитет, Соединетите Американски Држави. Тој е ангажиран како истражувач во „Центарот за меѓународно разрешување на конфликти“ при универзитетот Колумбија. Има објавено повеќе научно-стручни написи и книги, меѓу кои ќе ги посочиме:“*Back Channel Negotiation: International Bargaining in the Shadows*,” 2006; “*Cultural Pathways in Conflict Resolution*,” in Moffitt and Bordone, eds., *Handbook of Dispute Resolution* (Jossey-Bass, 2005 ;“*The National Security Council: Tool of Presidential Crisis Management*“ *Journal of Public and International Affairs*, vol. 9, no. 1 1998 ;“*Thinking Globally and Acting Locally*,” *Review Essay of Negotiating Globally*, by J. Brett and *Reaching for Higher Ground in Conflict Resolution*, by F. Dukes, M. Pisolish and J. Stephens *Negotiation Journal*, vol. 19, no. 3 ,2003.

